

ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΛΑΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΤΙΤΛΟΣ

Μουσική/οί και πολιτισμός των Σαμαριναίων μέσω της εφημερίδας
«ΩΡΑΙΑ ΣΑΜΑΡΙΝΑ» 1974-1980.

Πτυχιακή Εργασία της:

Μαρία Ντόνα

ΑΜΦ

1740

υπό την εποπτεία

κ. Σκουλίδα Ηλία

Άρτα

2016

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο. Η Σαμαρίνα	
1.1 Γεωγραφική θέση.....	7
1.2 Ιστορία.....	11
1.3 Πολιτισμός και Βλάχικα τραγούδια.....	15
1.4 Γλώσσα και Καταγωγή των Βλάχων.....	18
1.5 Κουτσόβλαχοι.....	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο. Η εφημερίδα «Ωραία Σαμαρίνα»	
2.1. Διαφορές του έντυπου τύπου από τον 20ο στον 21ο αιώνα.....	26
2.2. Ιστορία και δράση της εφημερίδας Ω.Σ.....	28
2.3. Υλικό της εφημερίδας για την περίοδο μελέτης.....	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο. Ήθη και έθιμα	
3.1 Ο χορός «Γσιάτσιος».....	34
3.2 Τα «Κλήδονα».....	42
3.3 Τα έθιμα του Γάμου και του Αρραβώνα.....	49
3.4 Το καλωσόρισμα του Μάη.....	57
3.5 Χοροί και έθιμα που έχουν ξεχαστεί.....	59

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο. Ορχήστρες και Σύνδεσμοι

4.1 Πολιτιστικοί Σύνδεσμοι.....	63
4.2 Σύνδεσμοι των Σαμαριναίων	
• Αθηνών.....	64
• Θεσσαλονίκης.....	68
• Λαρίσης και Περιχώρων.....	70
• Κατερίνης.....	76
• Τρικάλων.....	76
4.3 Οι ορχήστρες των συνδέσμων των Σαμαριναίων	
• Ορχήστρα Αθηνών.....	78
• Ορχήστρα Θεσσαλονίκης.....	79
• Ορχήστρα Λαρίσης και Περιχώρων.....	80

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο. Τα πανηγύρια στη Σαμαρίνα

5.1 Το Πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου.....	84
5.2 Το πανηγύρι της Μικρής Παναγιάς.....	89
5.3 Το πανηγύρι του Αϊ -Λιά.....	90
5.4 Το πανηγύρι της Αγίας Παρασκευής.....	92
Συμπεράσματα.....	94
Βιβλιογραφία.....	97

Εισαγωγή

Σκοπός της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η σκιαγράφηση και παρουσίαση του πολιτισμού και ειδικότερα της μουσικής σύνθεσης και παράδοσης των Σαμαριναίων όπως αυτή αποτυπώνεται κυρίως μέσα από τον έντυπο τύπο «Ωραία Σαμαρίνα» κατά την περίοδο μελέτης (1974-1980). Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται σε πολλά παραδοσιακά τραγούδια αλλά και τοπικούς χορούς τα οποία αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο σε κάθε έκφανση της κοινωνική ζωής των κατοίκων της Σαμαρίνας.

Η χρονική περίοδος που επιλέχτηκε να εστιάσει η εργασία είναι σημαντική καθώς σε αυτό το διάστημα έχουν διαδραματιστεί σημαντικές κοινωνικοπολιτικές αλλαγές με καθοριστικές εξελίξεις για την ελληνική κοινωνία.

Συγκεκριμένα, κατά την περίοδο αυτή διαμορφώνεται ένα νέο πολιτικό σκηνικό καθώς έχουμε την πτώση της Χούντας το 1974 και την αλλαγή του πολιτεύματος σε προεδρευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία. Το 1980 είναι μια επίσης σημαδιακή εποχή, καθώς ένα χρόνο αργότερα έχουμε την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία. Κατά την περίοδο αυτή, που είναι η πρώτη περίοδος της Μεταπολίτευσης, σημειώθηκαν σημαντικές αλλαγές, μια από τις οποίες ήταν και η ελευθερία του λόγου και συνεπώς και ελευθερία του τύπου. Μέσα σε ένα φιλελεύθερο και δημοκρατικό περιβάλλον ο ρόλος του έντυπου τύπου θα επέτρεπε την ελεύθερη έκφραση, την μεταφορά ιδεών, ηθών, παραδόσεων κ.α. κάτι που εξετάζουμε στην παρούσα εργασία

Η διαδικασία της έρευνας στηρίχτηκε στην αποδελτίωση της συγκεκριμένης εφημερίδας για το προαναφερθέν χρονικό διάστημα. Το υλικό αφορά τον πολιτισμό και τα μουσικολογικά δρώμενα αυτής της περιόδου, μέσα από τις εορταστικές εκδηλώσεις και τα κοινωνικά γεγονότα των Σαμαριναίων.

Μέσα από αυτές τις τοπικές πολιτιστικές εκδηλώσεις μπορούμε να αντλήσουμε πληθώρα στοιχείων για την μουσική, τους χορούς, τα τραγούδια, την γλώσσα, την ενδυμασία, το γάμο και γενικότερα για τα ήθη και έθιμα των Σαμαριναίων.

Αναλυτικότερα στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αρχικά μια αναφορά στα γεωγραφικά, ιστορικά, γλωσσικά και πολιτιστικά στοιχεία της Σαμαρίνας. Παρουσιάζοντας έτσι μια γενικότερη εικόνα της περιοχής στην οποία αναπτύσσετε το θέμα της συγκεκριμένης εργασίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο δίνονται πληροφορίες για την εφημερίδα «Ωραία Σαμαρίνα» άλλα και για το υλικό το οποίο υπήρχε στην διάθεση μας. Υπήρξε εξάλλου και η σημαντικότερη πηγή της βιβλιογραφίας μας.

Το τρίτο κεφάλαιο εστιάζεται στην διαδικασία με την όποια πραγματοποιούνταν τα πιο σημαντικά ήθη και έθιμα τα Σαμαρίνας και τα οποία συνοδεύονταν πάντοτε από παραδοσιακούς χορούς και τραγούδια.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά για τους πολιτιστικούς συλλόγους των Σαμαριναίων με κυριότερους αυτών της Αθήνας, της Θεσσαλονίκης, της Λάρισας και των Τρικάλων, οι οποίοι διατηρούσαν άσβηστη τη σπίθα για τις παραδόσεις και τη μετάδοση τους από γενιά σε γενιά. Επίσης αναφέρονται και οι ορχήστρες που συμμετείχαν στις διάφορες μουσικές εκδηλώσεις και διατηρούσαν έντονο το κέφι των μελών των συνδέσμων και όχι μόνο.

Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στα πιο γνωστά πανηγύρια της Σαμαρίνας, όπως της Μικρής Παναγιάς, του Προφήτη Ηλία, της Αγίας Παρασκευής με αποκορύφωση τον εορτασμό της Μεγάλης Παναγιάς το δεκαπενταύγουστου.

Τέλος στον επίλογο γίνεται μια προσπάθεια να αποδοθούν συνολικά τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την ανάλυση και επεξεργασία όλων των δεδομένων που διατέθηκαν για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας. Βέβαια όλες οι τοποθετήσεις που γίνονται είναι μέσα σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο και δεν εξαντλούν τη δυνατότητα για περαιτέρω ανάλυση και μελέτη της μουσικής παράδοσης της περιοχής, καθώς και άλλων βλαχοχωριών γενικότερα.

Σε αυτό το σημείο οφείλω να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα για την πτυχιακή εργασία κ. Σκουλίδα Ηλία Καθηγητή του τμήματος Λαϊκής και Παραδοσιακής μουσικής για την αμέριστη βοήθεια και συμπαράσταση του. Με την καθοδήγηση του και τις διορθωτικές του παρεμβάσεις μπόρεσα να φτάσω στην διεκπεραίωση της συγκεκριμένης εργασίας.

Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου για την στήριξη και συμπαράσταση τους καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Η Σαμαρίνα

Για την ίδρυση και την πρώτη ιστορία της Σαμαρίνας δεν υπάρχουν πολλές γραπτές αναφορές. Οι μοναδικές κατά κανόνα γραπτές μαρτυρίες που εντοπίστηκαν, περιορίζονται στις επιγραφές των εκκλησιών, τη χρονολόγηση ορισμένων εικόνων καθώς και στη διήγηση σε παλιά βιβλία. Η πρώτη ιστορία της Σαμαρίνας στηρίζεται περισσότερο στην προφορική τοπική παράδοση, στα τραγούδια, τα τοπωνύμια και στις αναμνήσεις των γεροντότερων.

Η αρχή της Σαμαρίνας τοποθετείται ενδεχομένως μέσα σε δύσκολες περιόδους των πρώτων χρόνων της Οθωμανικής περιόδου. Τότε που η προέλαση των Οθωμανών στον ελλαδικό χώρο είχε αναγκάσει πολλούς κατοίκους των πεδινών και μέσο-ορεινών περιοχών της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας να καταφύγουν στις δύσβατες περιοχές της Πίνδου.

Από την Πίνδο έδρασαν πολλοί Βλάχοι και συμμετείχαν στους απελευθερωτικούς αγώνες του ελληνικού έθνους. Πολλοί από τη Σαμαρίνα ήταν που διακριθήκαν στους αγώνες αυτούς και πολλά τραγούδια γράφτηκαν με αφορμή τον πόνο, τη ξενιτιά και τα βάσανα του πόλεμου.

Μεγάλο ζήτημα τέλος αποτελεί η καταγωγή και το γλωσσικό ιδίωμα των Βλάχων, αφού διατυπώθηκαν κατά καιρούς πολλές θεωρίες και επιστημονικές απόψεις.

1. 1 Γεωγραφική θέση

Η Σαμαρίνα είναι χωριό της Βόρειας Πίνδου, που βρίσκεται κοντά στα σύνορα της Δυτικής Μακεδονίας και της Ηπείρου. Είναι χτισμένο σε υψόμετρο 1500μ.στις βορειοανατολικές πλαγιές του όρους Σμόλικα (2.637μ.) και είναι το ψηλότερο χωριό, όχι μόνο της χώρας μας αλλά και των Βαλκανίων.¹

Βρίσκεται χτισμένη ανάμεσα από πυκνά δάση πεύκου, οξιάς, πυξαριού και ρόμπολου. Έχει άφθονα κρύα νερά, ασύγκριτες φυσικές καλλονές και κλίμα πολύ υγιεινό. Για αυτά της τα προσόντα την είπαν και τη βάφτισαν «Ωραία Σαμαρίνα». Η Σαμαρίνα χαρακτηρίζεται από τη ζωντάνια και την έντονη δραστηριότητα των κατοίκων της σε πολλούς τομείς². Οι Σαμαριναίοι με πολυσχιδή παρουσία στη σύγχρονη ελληνική ζωή και πραγματικότητα, διατηρούν τη Σαμαρίνα ως αντίληψη ζωής στον τόπο διαβίωσης τους, αλλά και συντηρούν στις πλαγιές του Σμόλικα τις πατρογονικές εστίες και παραδόσεις τους. Έτσι η Σαμαρίνα παρουσιάζει συνεχώς μια δυναμική πολυεπίπεδη εξέλιξη στο χώρο και στο χρόνο.

Εικόνα 1. Πανοραμική άποψη της Σαμαρίνας.

Σχετικά με τη γεωγραφική της θέση, όλες οι τοπικές παραδόσεις συμφωνούν ότι δεν ήταν πάντοτε εκεί που βρίσκεται σήμερα. Αρχικά στη γύρω περιοχή υπήρχαν

¹ Δ.Κανατσούλη, Σ.Παπαδοπούλου,Φ. Πέτσας , «Σαμαρίνα», *Μακεδονικά*, τόμ.7, 1967, σ.200

² Wace J.B. Alan-Thompson S. Maurice, *Οι νομάδες των Βαλκανίων* περιγραφή της ζωής και των εθίμων των βλάχων της Βόρειας Πίνδου, Θεσσαλονίκη, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, 1989, σ.41-42.

μικροί οικισμοί που με το πέρασμα των χρόνων μετακινήθηκαν και συνενώθηκαν, για να αποτελέσουν έτσι τη σημερινή τοποθεσία της Σαμαρίνας.³

Αυτό υποστηρίζει και μια από τις πιο έγκυρες ερευνητικές προσπάθειες των Wace και Thompson,⁴ που έγινε για τη Σαμαρίνα, στις αρχές του 20ου αιώνα. Κατά την ερευνά τους, που βασίζεται κυρίως σε παραδόσεις των κατοίκων, αναφέρεται η ύπαρξη ενός παλαιότερου γεωργοκτηνοτροφικού οικισμού στη θέση όπου σήμερα βρίσκεται το μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής. Για λόγους όμως ασφάλειας οι κάτοικοι του οικισμού αυτού μετακινήθηκαν στο χαμηλότερο μέρος της σημερινής τοποθεσίας του χωριού. Η μετοίκηση αυτή υπολογίζεται ότι πραγματοποιήθηκε στα τέλη του 15ου με αρχές του 16ου αιώνα. Στη συνέχεια όμως άρχισαν να μετακινούνται για εγκατάσταση και άλλες οικογένειες από άλλους γειτονικούς οικισμούς-κατούνες,⁵ από τη γύρω περιοχή της σημερινής Σαμαρίνας. Παρατηρήθηκε λοιπόν ότι ο πρώτος οικιστικός πυρήνας του χωριού της Σαμαρίνας ήταν η συνένωση τεσσάρων με πέντε μικρότερων γειτονικών οικισμών. Ομάδες βλάχικης καταγωγής μεγαλύτερες ή μικρότερες συναντάμε επίσης από την Ξάνθη μέχρι την Κέρκυρα και από τις εκβολές του Αχελώου μέχρι τις εκβολές του Σπερχειού. Ακόμη ένα μεγάλο πλήθος νεώτερων βλάχικων εγκαταστάσεων στα πεδινά και αστικά μέρη, οικονομικά και διοικητικά κέντρα συνυπάρχει μαζί με πολυάριθμες μεσαιωνικές και ορεινές μητροπόλεις όλων των Βλάχων.⁶

Επίσης σύμφωνα πάντοτε με την ερευνά των Wace και Thompson, παρατηρήθηκε ένας διαχωρισμός ως προς την τοποθέτηση αυτών των οικισμών, με τους κτηνοτρόφους να εγκαθίστανται στο υψηλότερο μέρος του σημερινού χωριού, για να είναι πιο κοντά στα κοπάδια τους που αφήναν να βοσκήσουν στα βουνά, ενώ στο χαμηλότερο μέρος να εγκαθίστανται οι γεωργοκτηνοτρόφοι και οι βιοτέχνες. Η χαρτογραφική αυτή αναφορά του 1560 για κάποιον οικισμό στην Πίνδο με το όνομα

³Α. Ντότας, «Ιστορικά της Σαμαρίνας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1978, αρ.φυλ.100 - 101, σ.5

⁴Α.Ι.Κουκούδης, *Οι μητροπόλεις και η διασπορά των Βλάχων*, Θεσσαλονίκη, ζήτρος, 2000, σ.222-224.

⁵Α.Ι.Κουκούδης, *Οι μητροπόλεις και η διασπορά των Βλάχων*, σ.223, Κατούνες: ονομάζονταν οι θερινοί καταυλισμοί κτηνοτρόφων, που κατοικούσαν από μια φάρα, μια διευρυμένη δηλαδή πατριαρχική οικογένεια, που ίσως έφτανε να έχει μέχρι και 50 κανονικές οικογένειες.

⁶Α.Ι.Κουκούδης, σ.222-223. Τέτοιες κατούνες αναφέρεται πως υπήρχαν στις θέσεις Τσούκα απέναντι από τη Σαμαρίνα, Λα Παλίτα, Λα Κοάστα, Σκούρτζια και ίσως και αλλού.

Santa Maria de Praetoria, ο οποίος φέρεται να ταυτίζεται με τη Σαμαρίνα, θα πρέπει να έγινε όταν ακόμη το χωριό προσέλκυε νέους κατοίκους.⁷

Όσον αφορά την απόδοση του ονόματος Σαμαρίνα υπάρχουν διάφορες εκδοχές. Κυρίως όμως, οι ετυμολογήσεις της λέξης που έχουν προταθεί είναι, ή από τη λέξη «σαμάρι» ή από την λέξη «Santa Maria».

Συμφώνα με μελέτη του Θ. Σαράντη, πληροφορούμαστε ότι σε ορισμένους γεωγραφικούς χάρτες του 16ου έως 18ου αιώνα η Σαμαρίνα αναφέρεται ως Santa Maria de Praetoria.⁸

Την «προσωνυμία de Praetoria» σημειώνει ο Θ. Σαράντης «δεν δυνάμεθα να εξηγήσωμεν». Κατά τον Θ. Σαράντη δεν μπορεί να χωρέσει αμφιβολία ότι ο προσδιορισμός de Praetoria είναι δηλωτικός της καταγωγής των πρώτων αποίκων της Santa Maria από το Πραιτώρι, με το οποίο ανέκαθεν έχουν ποικίλες επαφές οι Σαμαριναίοι. Ιδρυτές λοιπόν και πρώτοι άποικοι της Σαμαρίνας πρέπει να εικάσουμε ότι ήταν οι κάτοικοι του χωριού Πραιτώρι, που στην αρχή ίδρυσαν την εκκλησία της Παναγίας, γύρω από την οποία κτίστηκαν και τα πρώτα σπίτια, που αποτέλεσαν τον πυρήνα της νέας εγκατάστασης των Πραιτωριωτών, της μετέπειτα Σαμαρίνας.⁹

Έτσι λοιπόν κατά τον Θ. Σαράντη η προέλευση του ονόματος της Σαμαρίνας στηρίζεται στο στοιχείο ότι αρχικά η κωμόπολη ονομάζονταν Santa Maria. Πιστεύεται ότι προέρχεται από το όνομα Santa Marina, όχι όμως από την ίδρυση κάποιας εκκλησίας που κτίστηκε προς τιμήν κάποιας Αγίας, αλλά η λέξη Santa Marina σε μια βλάχικη κωμόπολη είχε την εξής εξέλιξη: sta Maria - Sta Marina (σύγχυση ονομάτων Maria-Marina καθώς θεωρούνται ισοδύναμα σε ορισμένα μέρη της Ελλάδος και εναλλάσσονται) από το Santa Maria. Επίσης και ο κεντρικός ναός του χωριού που είναι της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (Παναγίας), αποκαλείται Santa Maria.¹⁰ Γι αυτό λοιπόν και ονομάστηκε Σαμαρίνα.

Σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή το όνομα Σαμαρίνα ετυμολογείται από το ουσιαστικό «σαμάρι». Η απόδοση αυτής της ονομασίας για την κωμόπολη της

⁷Α.Ι.Κουκούδης, σ.224.

⁸Δ. Κανατσούλη, Σ. Παπαδοπούλου, Φ. Πέτσας, «Σαμαρίνα», *Μακεδονικά*, τόμ.7, 1967, σ.200

⁹Δ. Κανατσούλη, Σ. Παπαδοπούλου, Φ. Πέτσας, «Σαμαρίνα», *Μακεδονικά*, τόμ.7, 1967,σ.200-209.

¹⁰Δ. Κανατσούλη, Σ. Παπαδοπούλου, Φ. Πέτσας, «Σαμαρίνα», *Μακεδονικά*, τόμ.7, 1967, σ.205.

Σαμαρίνας χρονολογείται από ένα χειρόγραφο¹¹ το 1856 από την εκκλησία του Αγίου Αθανασίου της Σαμαρίνας. Την ίδια εκδοχή έρχονται όμως και αργότερα να υποστηρίξουν ο Κ. Κρυστάλλης¹² και ο Α. Βακαλόπουλος.¹³

Κατά τον Α. Βακαλόπουλο, η απόδοση της ονομασίας αυτής οφείλεται στη τοποθεσία του χωριού καθώς βρίσκεται σε ένα ύψωμα που έχει τη μορφή σαμαριού. Από την άλλη ο Κ. Κρυστάλλης θεωρεί τις λέξεις «σαμαράς», «σαμάρι»,¹⁴ «σάγμα» σαν πιθανότερες λέξεις παραγωγής, λόγω του ότι οι Σαμαριναίοι ασχολούνταν με την ύφανση μάλλινων υφασμάτων, τα «σαμάρια». Η εκδοχή όμως του Κ. Κρυστάλλη φαίνεται να είναι κάπως αυθαίρετη καθώς προέρχεται από τη φαινομενική εξωτερική-ηχητική συγγένεια του τοπωνυμίου με τη λέξη σαμάρι.

¹¹Δ. Κανατσούλη, Σ. Παπαδοπούλου, Φ. Πέτσας, «Σαμαρίνα», *Μακεδονικά*, τόμ.7, 1967, σ. 202. Το τμήμα του χειρόγραφου, που έχει τον τίτλο «Διήγησης (ενν. περί Σαμαρίνης)», όπως δημοσιεύτηκε από τον Α. Βακαλόπουλο: «Η κωμόπολης αυτή Σαμαρίνη λεγομένη, (Σαμαρίνα επονομάσθη διά δύο αίτια, ως λέγου-σιν, είτε διά το απέναντι αυτής βουνό, το όποιον, διά το κυκλοειδές αυτού σχήμα επονομάζετε Καμάρα και οι άνθρωποι σήμερον ονομάζουν Γο-μάρα αντί καμάρα, είτε, διότι οι κάτοικοι αυτής εόρταζαν την Αγία Μαρίνα, ήτις λέγεται Ιταλιστί, ή και Βλάχικά, εάν ειπώ δεν σφάλω, Σάντα Μαρίνα), προ τριακοσίων ετών, ως έδιδάχθημεν παρά των προγόνων ημών, εκείτο προς το νότιον μέρος, από το όποιον σήμερα ευρίσκεται.

¹²Δ. Κανατσούλη, Σ. Παπαδοπούλου, Φ. Πέτσας, «Σαμαρίνα», *Μακεδονικά*, τόμ.7, 1967, σ.202.

¹³Δ. Κανατσούλη, Σ. Παπαδοπούλου, Φ. Πέτσας, «Σαμαρίνα», *Μακεδονικά*, τόμ.7, 1967, σ.203.

¹⁴Ε. Κοντοκότσιου, «Βλάχοι, Σαμαρίνα και Σαμαριναίοι», *Ωραία Σαμαρίνα*, Νοέμβριος 1977, αρ.φυλ. 91, σ.2. Μάλλινο ύφασμα, το οποίο χρησιμοποιούσαν για τα άλογα τους οι Σαμαριναίοι.

1.2 Ιστορία

Η Σαμαρίνα κατεξοχήν ήταν κτηνοτροφικό χωριό που άκμασε κατά τον 18^ο αιώνα ως τα τέλη του 19^{ου} αιώνα¹⁵. Δημιουργήθηκαν αρκετά προβλήματα κατά τον Παγκόσμιο και Εμφύλιο πόλεμο κατά τη διάρκεια των οποίων καταστράφηκαν πολλές οικοδομές ενώ εγκαταλείφθηκε και ο οικισμός. Η Σαμαρίνα συνήρθε κατά τη δεκαετία 1960 οπότε και άρχισαν να επιστρέφουν σιγά-σιγά οι κάτοικοι στον οικισμό. Κατά τα τέλη της δεκαετίας '90 η Σαμαρίνα σημείωσε αξιόλογη οικοδομική δραστηριότητα η οποία συνεχίζεται μέχρι και σήμερα.

Βασική παραδοσιακή ασχολία των Βλάχων ήταν η κτηνοτροφία¹⁶. Η άσκηση της κτηνοτροφίας είχε ημινομαδικό χαρακτήρα, έξι μήνες το καλοκαίρι έμεναν στα βουνά όπου μπορούσαν να βρουν τροφή για τα κοπάδια τους και τους άλλους έξι κατέβαιναν στα χειμαδιά.¹⁷ Επίσης ειδικό λόγο για τις μετατοπίσεις των Βλάχων κάνει και ο Ευάγγελος Αυδίκος.¹⁸ Παράλληλα με την κτηνοτροφία αναπτύχθηκαν κι άλλα επαγγέλματα όπως η γαλακτοκομεία, υλοτομία, η κατεργασία και ύφανση του μαλλιού (κουβέρτες, χαλιά), βιοτεχνία και το εμπόριο.

Από τον κτηνοτροφικό αυτό πληθυσμό πήγασε και αναπτύχθηκε μια αστική τάξη αρκετά πολυπληθής στα ορεινά κομμάτια της Πίνδου, πάνω στην οποία βασίστηκε

¹⁵ Θ. Δασούλας, *Αγροτικές κοινωνίες του ορεινού χώρου κατά την Οθωμανική Περίοδο*, Ο γεωργικός κόσμος της «Χώρας Μετζόβου» (18^{ος} -19^{ος} αι.), διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων Τομέας Λαογραφίας, 2009, σ.16-22.

¹⁶ Β. Ρόκου, *Ορεινές κοινωνίες κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας στα Βαλκάνια:: Το Μέτσοβο της κτηνοτροφίας από τον 17^ο έως τον 20^ο αιώνα*, Θεσσαλονίκη, Εκδότης Ερωδιός, 2007, σ.107-122.

¹⁷ Χειμαδιά: μέρος με ήπιο κλίμα κυρίως στα πεδινάγια να ξεχειμωνιάζουν οι βοσκοί με τα κοπάδια τους, στο «Χειμαδιά», [lexigram.gr](http://www.lexigram.gr), [ιστοσελίδα], <http://www.lexigram.gr/lex/enni/%CF%87%CE%B5%CE%B9%CE%BC%CE%B1%CE%B4%CE%B9%CF%8C#Hist1>, (τελευταία πρόσβαση στις 30/06/2016).

¹⁸ Ε. Γ. Αυδίκος (επιμ.), *Ο Ασπροπόταμος στο χώρο και το χρόνο*, Τρίκαλα, Εκδότης Φιλεκαπαιδευτική Αδελφότητα Τζούρτζιας της Αθαμανίας (Φ.Α.Τ.Α.), 2008, σ.225.

ο θεσμός των ελληνοβλαχικών κοινοτήτων από τα πρώτα χρόνια κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας ως και την κατάλυση της¹⁹.

Από την ιστορική πορεία των Βλάχων αξιοσημείωτη γίνεται η έντονη δράση και συμμετοχή τους στους εθνικούς αγώνες των Ελλήνων. Οι Βλάχοι της Ελλάδας ταύτιζαν πάντοτε την μοίρα τους με τον υπόλοιπο Ελληνισμό. Πολλοί από τους Σαμαριναίους ήταν εκείνοι που πρωτοστάτησαν και διακρίθηκαν για την προσφορά και βοήθεια τους κατά τον απελευθερωτικό αγώνα και επανάσταση του ελληνικού έθνους για την απελευθέρωση του.²⁰

Σε όλους ανεξάρτητα τους απελευθερωτικούς αγώνες αποτέλεσαν την πρωτοπορία, καθοδήγησαν πνευματικά τις προσπάθειες και τις ενίσχυσαν οικονομικά, έδωσαν ακόμη θυσία και τον ίδιο τους τον εαυτό στο βωμό της εθνικής ανεξαρτησίας και της κοινωνικής προκοπής.

Στο Μακεδονικό αγώνα (1904-1908) και τα πιο πρόσφατα χρόνια της εθνικής Αντίστασης (1940-1944) παντού έδρασαν και αναδείχτηκαν μια σειρά γνωστοί Σαμαριναίοι κλεφταρματολοί και αξιωματικοί.²¹ Ενδεικτικά αναφέρουμε τον Γιάννη Πρύφτη, τον Χατζημπύρρο,²² τον Μπαλτούμη, τον Μίχο Σαρμανιώτη. Σπουδαία φυσιογνωμία ακόμη της επανάστασης του 1808, ήταν ο νεομάρτυρας Άγιος Δημήτριος ο Σαμαριναίος. Κατά την Ελληνική επανάσταση του 1821 σπουδαίοι Σαμαριναίοι οπλαρχηγοί ήταν ο Βούλης Γιώτσας, ο Μίχας και Νίκος Γκριζιώτης (ο μετέπειτα στρατηγός), που πολέμησαν στη Μάχη του Μανιακίου και ο οπλαρχηγός Γεώργιος Λεπιντάτος ή γνωστός και ως καπετάν Αρκούδας. Ακόμη κατά την πολιορκία του Μεσολογγίου οι Σαμαριναίοι συμμετείχαν με σώμα 120 μαχητών υπό τον Μίχο Φλώρο, όπου κατά την έξοδο τους οι επιζήσαντες Σαμαριναίοι ήταν 33 και προς τιμή τους

¹⁹ Φ. Δασούλας, «Κοινωνίες Βλάχων στον Δυτικομακεδονικό χώρο», στο Χ. Καρανάσιος, Κ. Ντίνας και Δ. Μυλωνάς (επιμ.), *Η Δυτική Μακεδονία στους Νεότερους Χρόνους*, Γρεβενά, Εταιρεία Δυτικομακεδονικών Μελετών, 2016, σ.105-108.

²⁰ Δ. Παπαζήσης, «Τι προσέφεραν οι Βλάχοι εις το γένος και την Ελλάδα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούλιος 1974, αρ. φυλ. 51, σ.4, «Εις το θρυλικόν αυτόν αγώνα συμμετέχουν και οι Βλάχοι (Κουτσόβλαχοι) και ουδόλως υστέρησαν. Και αξίζει να μάθουμε ότι οι Βλάχοι όχι μόνο στον απελευθερωτικό αγώνα του 1821 έλαβαν ενεργό μέρος, αλλά και προ αυτού εργάστηκαν δια την επιτυχία του, καθώς και αργότερα, πολύ βοήθησαν δια την ευημερία και την πρόοδο του Έθνους».

²¹ Κ. Μπίρκας, *Αθάνατη Πίνδο*, «Εθνικοί αγώνες και χοροδάσματα της Βλαχουριάς», Αθήνα, Εκδότης Εκδόσεις Συλλόγου Βελεστινιωτών-Ρήγας ο Βελεστινλής, 1987, σ.243.

²² Α. Γκριζιώτης, «Λεωνίδας Χατζημπύρρος», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούλιος-Αύγουστος 1980, αρ. φυλ. 123-124, σ.5-7.

τραγουδιέται ακόμη και σήμερα το γνωστό δημοτικό τραγούδι «Παιδιά της Σαμαρίνας».

Στην Επανάσταση ειδικά της Θεσσαλίας κατά των Τούρκων το 1854, οι Σαμαριναίοι είναι από τους πρώτους που μπαίνουν στον εθνικό αγώνα για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού και την ένωση τους με τους ελεύθερους ήδη Έλληνες.²³

Μια ιστορική μάχη, γνωστή για την αυτοθυσία και τον ηρωισμό των Σαμαριναίων είναι ακόμη η μάχη της Φιλλουριάς στις αρχές Μάιου του 1854.²⁴ Σαμαριναίοι κτηνοτρόφοι με τις οικογένειες τους, συνοδευόμενοι από λίγους Αβδελλιώτες και Περιβολιώτες και με αρχηγό τον Ματθαίο Χατζημάτη²⁵ ήρθαν αντιμέτωποι με τους ένοπλους Τούρκους, όταν οι πρώτοι αρνήθηκαν να πληρώσουν το χαράτσι στον Αχμέτ Αγά που κυριαρχούσε στην περιοχή των Γρεβενών.²⁶

Η προσφορά των Βλάχων στον Ελληνισμό είναι, αποδεδειγμένα, τεράστια σε όλους τους τομείς όχι μόνο στους απελευθερωτικούς αγώνες αλλά και στην οικονομία και τα γράμματα. Παράλληλα με όλα αυτά υπήρξε και μια διασπορά των Βλάχων που οφείλεται και στις επαγγελματικές τους ενασχολήσεις, καθώς ήταν κυρίως κτηνοτρόφοι, κυρατζήδες, έμποροι και μεταφορείς όχι μόνο προϊόντων αλλά και ιδεών. Με τον τρόπο αυτό αποτέλεσαν και ένα σύνδεσμο μεταξύ του Ελλαδικού χώρου με τον ευρύτερο Βαλκανικό και Ευρωπαϊκό.

²³Κ. Δ. Ντίνας, «Βλαχόφωνοι Έλληνες: Οικονομική δραστηριότητα, πνευματική ακτινοβολία και εθνική προσφορά» στο *Πρακτικά του πρώτου επιστημονικού Συμποσίου Σαμαρίνας, Σάββατο 9 Αυγούστου 1997*, 1998, σ.125-128.

²⁴Γ. Βέλκος, «Η σφαγή των Βλάχων στη Φυλλουριά», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάιος 1974, αρ. φυλ. 49, σ.3.

²⁵Μ. Παπαθανασίου, «Η μάχη της Φιλλουριάς», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάιος 1975, αρ. φυλ. 61, σ.3-4

²⁶Κ. Δ. Ντίνας, *Πρακτικά του πρώτου επιστημονικού Συμποσίου Σαμαρίνας, Σάββατο 9 Αυγούστου 1997*, 1998, σ.130-131.

Παρά την τεράστια διασπορά και τις αντίξοες συνθήκες ακόμη και σήμερα ζουν χιλιάδες Βλάχοι έξω από την Ελληνική Επικράτεια: Αλβανία, περιοχή Μοναστηρίου-Σκοπίων, Βουλγαρία και Ρουμανία, στην οποία κατέφυγαν κάτω από ποικίλες πολιτικές και εθνικιστικές σκοπιμότητες, τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας. Και σε αυτές τις χώρες είναι τεράστια η προσφορά τους. Ενδεικτικά αναφέρουμε το έργο των αδελφών Μανάκια,²⁷ πρωτοπόρων φωτογράφων και κινηματογραφιστών, από την Αβδέλα Γρεβενών, που ένα μεγάλο μέρος του έργου τους υπάρχει στο Μοναστήρι (Αλβανία) και τα Σκόπια.

²⁷Γ. Βέλκος, «Η σφαγή των Βλάχων στη Φυλλουριά», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάιος 1974, αρ. φυλ. 49, σ.3

1.3 Πολιτισμός και Βλάχικα τραγούδια

Ο όρος πολιτισμός υπό την ευρεία εθνογραφική έννοια, σύμφωνα με τον εθνογράφο Sir Edward Barnett Tylor, είναι εκείνο το «σύνθετο όλον το οποίο περιλαμβάνει γνώσεις, δοξασίες, τέχνες, κανόνες ηθικής, νόμους, έθιμα και οποιεσδήποτε άλλες ικανότητες και συνήθειες αποκτά ο άνθρωπος ως μέλος της κοινωνίας».²⁸

Ο πολιτισμός λοιπόν ως μια σύνθετη έννοια αποτελεί σημαντικό κομμάτι της κουλτούρας και της νοοτροπίας κάθε κοινωνίας. Αποτελεί επίσης ένδειξη της κοινωνικής, οικονομικής και πνευματικής εξέλιξης και ανάπτυξης αυτής.

Η Σαμαρίνα έχει να επιδείξει δείγματα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής και τέχνης, καθώς και μια μεγάλη μουσική και τραγουδιστική ποικιλία. Η μακρά ιστορία, οι σπάνιες αγιογραφίες της, ο πλούτος των εκκλησιαστικών κειμηλίων της, τα ωραία ήθη και έθιμα και οι παραδόσεις της, αποτελούν τον ιδιαίτερα αλλά και αξιόλογο τοπικό πολιτισμό της.²⁹

Πολλά από τα έθιμα έχουν τις ρίζες τους στα πολύ παλιά χρόνια και το κάθε ένα είχε το δικό του λόγο ύπαρξης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο καθιερωμένος χορός «Γσιάτσιος» ο οποίος αποτελούσε μια ευκαιρία για την επιλογή της νύφης από τα νέα παλικάρια, καθώς δεν υπήρχε άλλος τρόπος επικοινωνίας στην τότε πολύ κλειστή κοινωνία. Έτσι για κάθε γιορτή, για κάθε εποχή, για κάθε χαρά ή λύπη υπήρχε σχεδόν κι ένα έθιμο. Πολύ λίγα όμως από αυτά διατηρούνται μέχρι σήμερα. Τα περισσότερα μένουν ολοζώντανα στη μνήμη των μεγαλύτερων που κάποτε προσπαθούσαν να τα μεταδώσουν και στις νεότερες γενιές.

Σημαντικό δρώμενο στη ζωή και τοπική κοινωνία των Βλάχων κατέχουν και τα πανηγύρια που πραγματοποιούνται κυρίως τους καλοκαιρινούς μήνες, με αποκορύφωμα στην περιοχή της Σαμαρίνας, τον εορτασμό της Μεγάλης Παναγίας το δεκαπενταύγουστο.

Όσον αφορά τη μουσική παράδοση των Βλάχων, αυτή φαίνεται να ακολουθεί σε γενικές γραμμές τα ιδιώματα του εκάστοτε τόπου στον οποίο είναι εγκατεστημένοι.

²⁸Δ. Γκέφου –Μαδιανού, «Πολιτισμός και Εθνογραφία», Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκη, 2011, σ.51.

²⁹Κ. Γιώτσα, «Η χαμένη παράδοση», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος 1977, αρ. φυλ. 83, σ. 3.

Διακρίνονται δυο κύριοι τύποι εκτέλεσης, ο πιο διαδεδομένος απαντάται στους Βλάχους της Πίνδου και ο άλλος στους Αρβανιτόβλαχους.³⁰ Ακόμη το βλάχικο τραγούδι, λόγω της μεγάλης διασποράς των Βλάχων³¹, διαφοροποιήθηκε από περιοχή σε περιοχή και έτσι υπάρχει μια μεγάλη ποικιλία από τραγούδια και χορούς.

Για τον πρώτο τύπο, όπως προαναφέρθηκε, τα τραγούδια εκτελούνται γενικά ομόφωνα, πιο σπάνια ετεροφωνικά ή πολυφωνικά.³² Η μελωδία του τραγουδιού διατηρείται από δυο κύριους τραγουδιστές, ενώ οι υπόλοιποι, δηλαδή ο χορός, απλά συνοδεύει. Χαρακτηριστικό των βλάχικων τραγουδιών είναι οι αντιφωνίες κυρίως ανδρών και γυναικών. Καθώς οι βλάχοι ποτέ δεν θεώρησαν τους εαυτούς τους ξεχωριστό κομμάτι αυτού του τόπου και οι περισσότεροι μιλούσαν εξίσου καλά και την ελληνική, πάρα πολλά βλάχικα τραγούδια είναι ελληνόφωνα.³³

Επίσης σημαντική αναφορά κάνει για τα βλάχικα τραγούδια και τους χορούς ο Samuel Baud-Bovy. Παρατηρεί το πώς τονίζονται τα βλάχικα τραγούδια και τι αριθμό συλλαβών έχουνε, όπως για παράδειγμα ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο με οχτώ και επτά συλλαβές. Βασικό ρόλο σε αυτό ήταν η βοήθεια του Ηλία Μακρή ο οποίος ήταν ο πληροφοριοδότης του. Όσον αφορά για τους χορούς αναφέρει τον χορό «στα τρία», τον συγκαθιστό, τον τσάμικο κ.ά, όπου οι ρυθμοί τους είναι αργοί.³⁴

Από τα μουσικά όργανα που συνοδεύουν τα τραγούδια τους από παλαιότερα χρόνια εμφανίζεται και η φλογέρα, ενώ κυριαρχεί το βιολί να συνοδεύει το βλάχικο τραγούδι. Αργότερα μπήκε το κλαρίνο και έγινε το κύριο όργανο στις κομπανίες και συμπληρώθηκε με φλάουτο και ντέφι³⁵. Στα χωριά της Βάλια Κάλντα, το βιολί κυριαρχεί και εννοείτε εκτοπίζει το κλαρίνο, όπως λόγου χάριν στη Σμίξη.³⁶

Η μετάδοση των βημάτων του χορού γινόταν επί τόπου από γενιά σε γενιά στις γιορτές και τα πανηγύρια. Επίσης χαρακτηριστικό των βλάχικων χορών ήταν η θέση των συμμετεχόντων η οποία ήταν πάντοτε καθορισμένη. Είχε μάλιστα σχέση με την κοινωνική τάξη, την ηλικία και το φύλλο των χορευτών. Οι περισσότεροι χοροί

³⁰ «Μουσική Παράδοση» στο Μ. Θεοδωράκης (επιμ.), *Βλάχοι*, Αθήνα, Πήγασος, 2009, σ.110-113.

³¹ Α. Λαζάρου, *Η ιστορία του βλάχικου δημοτικού τραγουδιού*, Αθήνα, 1989, σ.13-14.

³² Thede Kahl, *Για την ταυτότητα των Βλάχων*, σ.166-168.

³³ «Οι Βλάχικοι Χοροί» στο Μ. Θεοδωράκης (επιμ.), *Βλάχοι*, Αθήνα, Πήγασος, 2009, σ.114-115.

³⁴ Samuel Baud-Bovy, *Κουτσοβλάχικα Τραγούδια της Θεσσαλίας*, μετάφραση Μαζαράκη Δέσποινα, Θεσσαλονίκη, Εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη, 1990, σ.13-14 και 17.

³⁵ Δ. Μαζαράκη, *Το λαϊκό κλαρίνο στην Ελλάδα*, Αθήνα, Εκδόσεις Κέδρος Α.Ε., 1985, σ.23-24.

³⁶ «Μουσική Παράδοση», σ.110-113.

χορεύονται σε σχήμα ανοιχτού κύκλου. Η ιεραρχία του χορού ξεκινούσε με του γέρους του χωριού και κορυφαίο τον γηραιότερο.³⁷

Οι στίχοι των Βλάχικων τραγουδιών απαντώνται στις δυο γλώσσες, βλάχικη και ελληνική³⁸. Πολλά από τα τραγούδια στη βλάχικη γλώσσα (κάποια μας είναι γνωστά και στην ελληνική από μετάφραση όπως «Παιδιά από τη Σαμαρίνα»), υπάρχουν και στην ελληνική, γεγονός που πείθει και για την πανάρχαια διγλωσσία των βλαχόφωνων Ελλήνων.³⁹ Τέτοια τραγούδια στην ελληνική, είναι συνήθως τα τραγούδια της ξενιτιάς, κυρατζήδικα,⁴⁰ ιστορικά και κλέφτικα που τραγουδούσαν συνήθως οι άντρες. Κι αυτό γιατί πηγή έμπνευσης τους για αυτά τα τραγούδια ήταν ο αγώνας για την ελευθερία του ελληνικού έθνους. Ενώ πολλά τραγούδια του γάμου, τα περισσότερα νανουρίσματα, τραγούδια του αρραβώνα και της αγάπης που τραγουδούσαν κυρίως οι γυναίκες, τραγουδιόταν κατά κύριο λόγο στα βλάχικα.⁴¹

³⁷ «Οι Βλάχικοι Χοροί», σ.114-115.

³⁸ Wolf Dietrich, Thede Kahl, Γ. Σάρρος, *Κουτσούφλιανη, Λαογραφική έρευνα ενός Βλάχικου χωριού στην Πίνδο*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Αφοι Κυριακίδη, 2001, σ.80-82.

³⁹ Γ. Έξαρχος, *Βλάχοι – μνημεία ζωής και λόγου ενός πολιτισμού που χάνεται*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Επικαιρότητα, 2010, σ.136.

⁴⁰ Κ. Δ. Ντίνας, *Πρακτικά του πρώτου επιστημονικού Συμποσίου Σαμαρίνας, Σάββατο 9 Αυγούστου 1997*, 1998, σ.119. Κυρατζής: Ο αγωγιάτης που μετέφερε εμπορεύματα τα παλιά χρόνια με καραβάνια, καθώς δεν υπήρχαν άλλα μεταφορικά μέσα.

⁴¹ «Μουσική Παράδοση» στο Μ.Θεοδωράκης (επιμ.), *Βλάχοι*, Αθήνα, Πήγασος, 2009, σ.110-113.

1.4 Γλώσσα και Καταγωγή των Βλάχων

Για τη γλώσσα και την καταγωγή των Βλάχων έχουν διατυπωθεί σε βάθος χρόνου, πολλές θεωρίες και έχουν διεκπεραιωθεί πολλές επιστημονικές έρευνες. Οι Βλάχοι κατά κύριο λόγο ζουν σε πολύ μεγάλο πληθυσμό στη Μακεδονία⁴². Τα δυο αυτά ζητήματα έχουν αποτελέσει πηγή διαφωνιών αλλά και αφορμή πολιτικών σκοπιμοτήτων.⁴³ Ίσως η πολυπλοκότητα των ζητημάτων αυτών να οφείλεται κατά ένα μέρος στο γεγονός ότι οι Βλάχοι δεν συγκρότησαν ποτέ κατά τη διάρκεια της ιστορίας, ένα αυτόνομο έθνος.⁴⁴ Δεν θα αναλύσουμε όμως εδώ όλες τις εκδοχές εκτενεστέρα.

Όσον αφορά το γλωσσικό ζήτημα, έχει τεκμηριωθεί με επιστημονική εγκυρότητα και σαφήνεια ότι η βλάχικη γλώσσα είναι μια αυτόνομη λατινογενής γλώσσα⁴⁵ και ότι οι Βλάχοι είναι δίγλωσσοι, μιλούν την ελληνική και τη βλάχικη. Προέρχονται επίσης από έναν γηγενή ελληνικό πληθυσμό εκλατινισμένο ύστερα από τις ιδιάζουσες συνθήκες, δημόσιας και ιδιωτικής ζωής, που επέβαλλε η κατάκτηση των ελληνικών χωρών από τους Ρωμαίους και μάλιστα για διάστημα αιώνων.⁴⁶

Ως πρώτη γλώσσα έχουν τη νεοελληνική και ως δεύτερη κάνουν χρήση της βλάχικης. Ωστόσο όμως τα βλάχικα παραμένουν μια προφορική κυρίως γλώσσα και μόνο ένας μικρός αριθμός βιβλίων και εντύπων έχει γραφτεί σε αυτή, γεγονός που συντέλεσε και στην συρρίκνωση της.

⁴² Γ. Έξαρχος, *Οι Ελληνόβλαχοι (Αρμάνοι)*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2000, σ.135-136.

⁴³ Α. Κεσόπουλος, *Οι Έλληνες δεν ξεχνούν τις ρίζες τους*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Πυραμίδα, 2006, σ.24. Η μετοικησία της Ρωμαϊκής κυριαρχίας στη Δακία από τον Αυτοκράτορα Τραϊάνο στα 107 μ.Χ. από την οποία προήρθε η πλήρης εκλατινίση των Δάκων (Ρουμάνων) και όπου η λατινική γλώσσα αντικατέστησε την ντόπια, με αποτέλεσμα τη δημιουργία της «δακορουμανικής» ως επίσημης και εθνικής γλώσσας των Ρουμάνων. Από αυτή τη γλωσσική συγγένεια και από πολιτικές σκοπιμότητες, η Ρουμανία επιχρήση να θεωρήσει των εαυτό της «μητρόπολη» των Βλάχων της Βαλκανικής και κατά κύριο λόγο των Ελληνόβλαχων.

⁴⁴ Λ. Εμπειρικός, Α. Ιωαννίδου, Ε. Καραντζόλα, Λ. Μπαλτσιώτης, Σ. Μπέης, Κ. Τσιτσέλης, Δ. Χριστόπουλος, *«Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα»*, Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2001, σ. 72.

⁴⁵ Α. Κεσόπουλος, *Οι Έλληνες δεν ξεχνούν τις ρίζες τους*, σ.25. Ο Α. Κεραμόπουλος επιμένει στη μακροχρόνια στρατιωτική υπηρεσία των Βλάχων στις τάξεις Ρωμαϊκού Στρατού, η οποία και κατέληξε να είναι κληρονομική και να παίζει ουσιαστικό ρόλο στην καθιέρωση και διατήρηση της λατινικής γλώσσας.

⁴⁶ Α. Λαζάρου, «Τα 200 χρόνια του Σμαήλ Αγά», *Ωραία Σαμαρίνα*, Οκτώβριος 1975, αρ. φυλ.66, σ.6.

Η βλάχικη γλώσσα χρησιμοποιείται σε ένα πολύ στενό πλαίσιο, στο επίπεδο της οικογένειας και των κοινωνικών συναναστροφών μεταξύ τους. Στις επαγγελματικές τους δραστηριότητες χρησιμοποιούσαν την ελληνική. Η χρήση δηλαδή της βλάχικης γλώσσας γίνεται μόνο μεταξύ των βλαχόφωνων.⁴⁷

Για παράδειγμα στα κλασσικά επαγγέλματα των Βλάχων, δηλαδή την κτηνοτροφία, υπήρχε η δυνατότητα χρήσης της γλώσσα. Βλέπουμε όμως κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα, ότι οι Βλάχοι με την γλώσσα τους, αναπτύχθηκαν στον τομέα του εμπορίου, στο εσωτερικό και στο εξωτερικό όπως και στα Βαλκάνια και πολλοί από αυτούς έγιναν και ευεργέτες⁴⁸. Επίσης στα νεότερα χρόνια στα μοντέρνα επαγγέλματα δεν ήταν δυνατόν να χρησιμοποιήσουν τα βλάχικα για να επικοινωνήσουν. Με το πέρασμα των χρόνων λοιπόν και την αστικοποίηση τμημάτων του βλάχικου πληθυσμού τα πράγματα έγιναν όλο και πιο δύσκολα για τη χρήση της βλάχικης γλώσσας. Γιατί μπορεί η γλώσσα να είναι ικανή για παραγωγή λόγου σε έναν πληθυσμό αγροτικό και ποιμενικό, αλλά δεν είναι επαρκώς επεξεργάσιμη για να χρησιμοποιηθεί από ένα αστικό πληθυσμό.⁴⁹

Σημαντικό αποδεικτικό στοιχείο για την διγλωσσία των Βλάχων αποτελούν πολλά τραγούδια κυρίως ηρωικά και παραμύθια, τα οποία τραγουδιόντουσαν στην ελληνική. Παρόλο δηλαδή που οι ντόπιοι μεταξύ τους, στον πεζό προφορικό λόγο χρησιμοποιούν το βλάχικο γλωσσικό ιδίωμα, τα δημοτικά τους τραγούδια χαρακτηρίζονται για την άρτια ελληνική διατύπωση.⁵⁰

Ένα από τα κυριότερα προβλήματα για την διατήρηση και διάδοση της βλάχικης γλώσσας είναι ότι δεν είναι κωδικοποιημένη, δεν έχει δηλαδή υιοθετηθεί ένα ενιαίο σύστημα αρθρογραφίας που να επιτρέπει την κατανόηση και την ανάγνωση από όλους του βλαχόφωνους.⁵¹ Δεν έχει μορφολογικά ούτε φωνητικά παγιωθεί ώστε να αποκτήσει μια ενιαία μορφή, ούτε έχει δυνατότητες χρήσης σε επιστημονικό ή σε ένα τεχνικό

⁴⁷Λ. Εμπειρίκος, κ.ά., *Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα*, σ.117.

⁴⁸ Ν. ΔΗΜ. Σιώκης, *Η Βλάχικη Γλώσσα και οι προσπάθειες διατήρησής της από τους Βλάχους Απόδημους (τέλη 18^{ου}-19^{ου} αιώνα)*, *Ελιμειακά*, τ.47 Ιούνιος 2002 και τ.48 Δεκέμβριος 2002, σ.5-7.

⁴⁹Λ. Εμπειρίκος, κ.ά., *Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα*, σ.118.

⁵⁰Α. Λαζάρου, «Τα 200 χρόνια του Σμαήλ Αγά», σ.6.

⁵¹Λ. Εμπειρίκος, κ.ά., *Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα*, σ.120.

έργο, λόγου χάρη. Η κωδικοποίησή της χρειάζεται επεξεργασία γεγονός που συνεπάγεται και πρόβλημα στην καταγραφή της.⁵²

Η βλάχικη γλώσσα, που κάποτε τη μιλούσαν πλατειές μάζες στα Βαλκάνια, σήμερα, μέρα με τη μέρα, χάνεται. Η γλώσσα συρρικνώθηκε από λόγους όχι φυσικούς, αλλά ιστορικούς και κοινωνικούς. Παρόλα αυτά, η βλάχικη γλώσσα και μέσα στις αντίξοες σύγχρονες ισοπεδωτικές συνθήκες της έντονης αστικοποίησης, της διάλυσης των παλιών κλειστών κοινωνικών δομών, της επικοινωνίας, δεν παύει να αποτελεί μια πραγματικότητα.

Όσον αφορά το ζήτημα γύρω για την καταγωγή των Βλάχων επικρατεί μια σύγχυση, τόσο για την προέλευση τους όσο και για τον ποιμενικό τρόπο ζωής τους κατά τον οποίο κινούνταν το καλοκαίρι στα ορεινά και το χειμώνα στα πεδινά, προκειμένου να εξασφαλίσουν την απαραίτητη για τα ζώα τους, τροφή.

Η τόσο κοινή και πολυσήμαντη νεοελληνική λέξη «Βλάχος» εμφανίζεται στα βυζαντινά κείμενα μόλις τον 10ο αιώνα με τη σημασία λατινόγλωσσος.⁵³ Την ίδια περίοδο συναντούμε και τις πρώτες μαρτυρίες για τους Βλάχους τόσο στον Ελληνικό χώρο όσο και στην Βαλκανική γενικότερα. Αναφορικά με τους Βλάχους τα ιστορικά στοιχεία είναι διάσπαρτα στους Βυζαντινούς χρονογράφους και η ιστορική παρουσία τους έχει πορεία περίπου δύο χιλιάδων χρόνων, με τις ρίζες στα Ρωμαϊκά χρόνια και στον εκλατινισμό των Βαλκανίων.⁵⁴

Η λέξη «Βλάχος», σύμφωνα με πρόσφατες έρευνες, ανάγεται στη Γερμανική γλώσσα. Φαίνεται να προέρχεται από το όνομα της κέλτικης φυλής Volcae, όπου με διάφορες παραλλαγές της λέξης αποκαλούσαν οι Γερμανοί όλους τους λατινόφωνους.⁵⁵ Πέρα από το γενικό όνομα «Βλάχος» οι λατινόφωνοι της νότιας Βαλκανικής αποκαλούνται και με άλλα ονόματα (Φρασαριώτες, Καράβλαχοι, Γραμμουστιάνοι, κ.τ.λ.).⁵⁶ Η λέξη αυτή παρουσιάζει επίσης και σημασιολογικές μεταβολές, αποκαλούνται έτσι οι βοσκοί, και οι κτηνοτρόφοι. Πάντως ανά περιοχές ονομάζονται

⁵²Λ. Εμπειρίκος, κ.ά., *Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα*, σ.118.

⁵³Α. Λαζάρου, «Στοιχεία του γλωσσικού ιδιώματος των Βλάχων ως πηγή ιστορίας του Ελληνισμού», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιανουάριος – Φεβρουάριος 1979, αρ. φυλ. 105-106, σ.1.

⁵⁴Α. Λαζάρου, «Στοιχεία του γλωσσικού ιδιώματος των Βλάχων ως πηγή ιστορίας του Ελληνισμού», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιανουάριος – Φεβρουάριος 1979, αρ. φυλ. 105-106, σ.1.

⁵⁵Κ. Δ. Ντίνας, *Πρακτικά του πρώτου επιστημονικού Συμποσίου Σαμαρίνας*, σ.116.

⁵⁶Α. Μ. Κολτσιδάς, *Κουτσόβλαχοι οι βλαχόφωνοι Έλληνες*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Κυριακίδη Αφοί, 1993, σ.18.

και διαφορετικά π.χ. Καραγκούνοι, Κουτσόβλαχοι, όμως κατεξοχήν αποκαλούνται Αρμάνοι.⁵⁷

Για την καταγωγή τους διατυπώθηκαν δυο βασικές θεωρίες. Η πρώτη υποστηρίζει την προέλευση τους από τα βορειότερα και την εγκατάσταση τους στον ελληνικό χώρο. Η θεωρία αυτή στηρίζεται σε έμμεσες μαρτυρίες βυζαντινών χρονογράφων οι οποίοι κάνουν λόγο για κάθοδο βλάχων στη Μακεδονία και Θεσσαλία. Η δεύτερη θεωρία, που φαίνεται και η πιο πιθανή, υποστηρίζει ότι είναι αυτόχθονοι που εκλατινιστήκαν στις ορεινές και δύσβατες περιοχές κυρίως της Πίνδου και του βορειότερου ελληνικού χώρου. Υποστηρίζει την ιθαγένεια και τον εκλατινισμό των Βλάχων επικαλούμενη τη διοικητική διάρθρωση του ρωμαϊκού κράτους, την τοποθέτηση τους ως φύλακες σε κύριες διαβάσεις και τη δημιουργία φρουρών για την εσωτερική ασφάλεια.⁵⁸

Οι βλάχοι της Ελλάδας αποτελούν ένα σημαντικό τμήμα του ελληνισμού, όπως αποδεικνύεται από τη συμμετοχή τους στους απελευθερωτικούς αγώνες του έθνους, από τη συμβολή τους στην οικονομική ανάπτυξη του νέου ελληνισμού και από τον κοινωνικό και πολιτιστικό ρόλο που διαδραμάτισαν και διαδραματίζουν στη ζωή της σύγχρονης Ελλάδας.⁵⁹

⁵⁷ Η Σαμαρίνα μέσα από το φακό των Wace&Thompson, Εκδότης Πολιτιστικός Σύλλογος Σαμαρίνας, Αθήνα, 2007, σ.47

⁵⁸ Κ. Δ. Ντίνας, Πρακτικά του πρώτου επιστημονικού Συμποσίου Σαμαρίνας, σ.117.

⁵⁹ Α. Κεσόπουλος, Οι Έλληνες δεν ξεχνούν τις ρίζες τους, σ.34.

1.5 Κουτσόβλαχοι

Στην αρχική ονομασία Βλάχος με την επίδραση του ελληνικού στοιχείου, έχουμε τη δημιουργία δυο παραλλαγών αυτού του ονόματος, τον όρο Κουτσόβλαχος και Αρβανιτόβλαχος.

Για το όνομα Βλάχος και Κουτσόβλαχος υπάρχουν πολλές ετυμολογίες. Αποδίδουν πολλά ονόματα στους κατοίκους που ασχολούνται με την κτηνοτροφία και κατοικούν από τη περιοχή του Αμβρακικού Κόλπου μέχρι του Κρουσόβου προς Βορρά όπως Βλάχοι, Βαλάχοι, Βλόχοι, Βλάσιοι, Μπλάχοι, Μπλάσιοι και Ολάχοι.⁶⁰

Οι γνήσιοι πραγματικοί Βλάχοι, απόγονοι των Ελλήνων της Δυτικής Μακεδονίας, της Ηπείρου και της Θεσσαλίας, αρχίζουν να μετακινούνται προς τα νότια τμήματα του ελληνικού χώρου μέχρι και τον Αμβρακικό κόλπο⁶¹. Οι Βλάχοι αυτοί λοιπόν κατά την μετακίνηση τους προς τα νότια έρχονται σε επαφή με άλλους πληθυσμούς ομόγλωσσους, μιλούσαν δηλαδή και αυτή την ελληνική, αλλά διατηρούσαν και τη γλώσσα τους, καλλιεργώντας έτσι μια διγλωσσία⁶². Έτσι ο λαός μας τους ονόμασε «Κουτσόβλαχους», βάζοντας το πρώτο συνθετικό «Κουτσό» που στην νέα ελληνική γλώσσα δηλώνει ότι η σημασία του δεύτερου συνθετικού μειώνεται⁶³. Οι Βλάχοι αυτοί δεν ήταν δηλαδή γνήσιοι γλωσσικά με τους άλλους της Ηπείρου, της Θεσσαλίας και της Δ. Μακεδονίας μιας και αυτοί δεν μιλούσαν τα βλάχικα μόνο, αλλά και τα ελληνικά, για αυτό με την αφομοίωση που δημιουργήθηκε έχουμε πάρα πολλούς όρους που αποδίδονται πλέον με ελληνικές λέξεις.⁶⁴

Σύμφωνα με τον Μιχ. Χρυσόχοου, στη μελέτη του για τους Κουτσόβλαχους, υποστηρίζει ότι το όνομα αυτό είναι τούρκικη λέξη. Προέρχεται από δυο σύνθετες, την τούρκικη «κουτσούκ» και την ελληνική «βλάχος». Οι Τούρκοι μετά την κατάκτηση της

⁶⁰ Α. Μ. Κολτσιδάς, *Κουτσόβλαχοι οι βλαχόφωνοι Έλληνες*, σ.19-20.

⁶¹ Α. Λαζάρου, *Ιστορικά και Γλωσσολογικά δεδομένα του Διηπειρωτικού-Μακεδονικού χώρου σε συνάρτηση με την καταγωγή των Βλάχων-Αρμάνων*, Σαμαρίνα, Εκδότης Εκπολιτιστικός Σύλλογος Σαμαρίνας, 2006, σ.293-294.

⁶² Thede Kahl, *Για την ταυτότητα των Βλάχων*, μετάφραση Στέφανος Μπουλασίκης, Αθήνα, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, 2009, σ.15-17.

⁶³ Γ. Έξαρχος, *Ελληνόβλαχοι (Αρμάνοι)*, σ.28-32.

⁶⁴ Α. Μ. Κολτσιδάς, *Κουτσόβλαχοι οι βλαχόφωνοι Έλληνες*, σ.19-20.

Βυζαντινής αυτοκρατορίας ονόμασαν την μεν Βλαχία (Δακία) «Καραβλάχ», δηλαδή μεγάλη, απέραντη Βλαχία. Το «κουτσούκ» σημαίνει μικρό και ονόμασαν έτσι το μικρό τμήμα που κατοικούσαν οι Βλάχοι στον ελληνικό χώρο, επομένως «Κουτσούκ-Βλάχ» άρα και «Κουτσόβλαχος».⁶⁵

Από την άλλη οι Βλάχοι εκείνοι που μαζί με τους Αλβανούς ήρθαν στην Ελλάδα και μιλούσαν μαζί με την βλάχικη και την ελληνική γλώσσα, οι Έλληνες τους ονόμασαν Αρβανιτόβλαχους. Αυτοί κατάγονταν από τους εκλατινισμένους Ιλλυριούς και πρώτη τους κοιτίδα ήταν η περιφέρεια της κωμόπολης Φράσαρη και ονομάζονταν Φρασαριώτες ή Φρασαρεώτες. Κατά την τουρκοκρατία πολλοί από αυτούς εξισλαμίστηκαν σε αντίθεση με τους Κουτσόβλαχους οι οποίοι ποτέ δεν υποτάχτηκαν στον τούρκο κατακτητή.⁶⁶

Πολλές φορές στη βιβλιογραφική μας αναζήτηση συναντήσαμε επίσης και τον όρο «Καραγκούνηδες». Ο όρος αυτός αποδίδεται στους κατοίκους των πεδινών τμημάτων του Θεσσαλικού κάμπου, στους νομούς Καρδίτσας και Τρικάλων. Άμεσα δεμένοι με τη γη προσάρμοζαν την καθημερινότητά τους σ' αυτήν, έχοντας ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμά τους την ενδυμασία, ιδίως των γυναικών. Για το όνομα «Καραγκούνηδες» κατά καιρούς έχουν υποστηριχθεί διάφορες απόψεις. Μερικοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι προέρχεται από τις λέξεις «καρά» (κεφαλή) και «κινώ» (κουνώ), καθώς είχαν τη συνήθεια, ιδίως τα παλιότερα χρόνια, να χρησιμοποιούν για συνεννόηση τις κινήσεις του κεφαλιού τους, αντί της ομιλίας ή να κουνούν το κεφάλι τους μιλώντας.⁶⁷ Μια άλλη άποψη υποστηρίζει ότι η προέλευση του ονόματος τους να οφείλεται στη σύνθεση των λέξεων «καρά» (μαύρο χρώμα) και «γουν» (γούνα) με αποτέλεσμα οι Καραγκούνηδες να είναι όσοι φορούσαν μαύρη γούνα, ή «καρά» και «γιούναν» δηλαδή «μαύροι Έλληνες». Ο καθηγητής κοινωνιολογίας κ. Γεώργιος Καββαδίας μελέτησε τους Καραγκούνηδες και διαπίστωσε την πανάρχαια καταγωγή τους. «Τα τραγούδια τους και οι χοροί τους είναι όμοιοι σχεδόν με τους άλλους Ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς, αλλά με ρυθμούς αργούς και σταθερούς».⁶⁸

⁶⁵Α. Μ. Κολτσίδα, *Κουτσόβλαχοι οι βλαχόφωνοι Έλληνες*, σ.20.

⁶⁶Α. Μ. Κολτσίδα, *Κουτσόβλαχοι οι βλαχόφωνοι Έλληνες*, σ 21-22.

⁶⁷Ε. Στάθης, «Σύντομη αναφορά στους Καραγκούνηδες», *Η εφημερίδα του Βαλτινού*, [ιστοσελίδα], [http://tovaltino.blogspot.gr/2011/02/blog-post_08.html\(τελευταία](http://tovaltino.blogspot.gr/2011/02/blog-post_08.html(τελευταία) πρόσβαση στις 10/05/2016).

⁶⁸Ε. Στάθης, «Σύντομη αναφορά στους Καραγκούνηδες», *Η εφημερίδα του Βαλτινού*, [ιστοσελίδα], [http://tovaltino.blogspot.gr/2011/02/blog-post_08.html\(τελευταία](http://tovaltino.blogspot.gr/2011/02/blog-post_08.html(τελευταία) πρόσβαση στις 10/05/2016).

Μια άλλη διάκριση ως προς την ονομασία των Βλάχων είναι και η διάκριση μεταξύ Αρμάνων και Ραμάνων. Οι ελληνολατινολόγοι Βλάχοι αυτοαποκαλούνται στη γλώσσα τους «Αρμάνοι» ενώ στα ελληνικά και τις περισσότερες γλώσσες του κόσμου ετεροπροσδιορίζονται ως «Βλάχοι». Ο όρος Αρμάνοι πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Γ. Βάιγκαντ στα τέλη του 19^{ου} αιώνα.⁶⁹

Ο βλάχικος αυτοπροσδιορισμός «Αρμάνοι» είναι σύνθετη λέξη από το a +Romani, δηλαδή α +ρωμάνοι, όπως ονομάζονταν οι λατινόφωνοι ρωμαίοι στις νότιες επαρχίες του Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους. Ως «Ρωμάνοι» είναι γνωστοί στους βυζαντινούς χρόνους οι λατινόφωνοι υπήκοοι του ρωμαϊκού κράτους κι ως «Ρωμαίοι» οι ελληνόφωνοι υπήκοοί τους.

Σύμφωνα με τον ιστορικό βυζαντινολόγο Β. Βασίλιεφ, οι «Γραικοί» ονόμαζαν τη χώρα τους «Αρμανία». Με βάση τον ακαδημαϊκό καθηγητή του πανεπιστήμιου Αθηνών Διονύσιο Ζακιθινό, η άποψη του Βασίλιεφ επιβεβαιώνεται μέσα από γνωστό αρμανικό-βλάχικο τραγούδι που αναφέρει την Ελλάδα ως Αρμανία. Σύμφωνα με τον ίδιο πιστεύεται ότι αν θέλουμε να είμαστε πιο ακριβής στην ορθή γραφή της ονομασίας με την οποία αυτοαποκαλούνται οι Βλάχοι, θα έχουμε τους εξής τύπους.⁷⁰

- Araman= Βλάχος και Aramani= Βλάχοι, κατά τον τρόπο εκφορά των Πίνδιων, των Ολυμπίων και των λοιπών Βλάχων.
- (A)Ramen=Βλάχος και (A)Rameni= Βλάχοι κατά τον τρόπο εκφοράς των Αρβανιτόβλαχων.

Η λέξη Araman είναι δηλωτική του τόπου της κοιτίδας, της μόνιμης κατοικίας, και σημαίνει μένω σταθερός σε μια κατοικία.

Εμείς πιστεύουμε λοιπόν ότι γύρω από το όνομα Βλάχος στο οποίο αποδίδονται και πολλές ακόμη ονομασίες, όπως αναφέραμε και παραπάνω, χρήζει μεγάλη ανάλυσης και επιστημονικής έρευνας. Οι διαφοροποιήσεις τους έγκεινται τόσο ως προς την καταγωγή τους όσο και προς την γλώσσα τους, αλλά και την τελική απόδοση προέλευση του ονόματος τους.

⁶⁹Γ. Έξαρχος, *Βλάχοι – μνημεία ζωής και λόγου ενός πολιτισμού που χάνεται*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Επικαιρότητα, 2010, σ.70-71.

⁷⁰Γ. Έξαρχος, *Βλάχοι – μνημεία ζωής και λόγου ενός πολιτισμού που χάνεται*, σ.70-71.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η εφημερίδα «Ωραία Σαμαρίνα»

Ο έντυπος τύπος αποτελούσε από παλιότερα αλλά και σήμερα μια από τις σημαντικότερες πηγές ενημέρωσης των πολιτών. Μέσα από τα διάφορα άρθρα της, κοινωνικά, πολιτικά, πολιτιστικά, οικονομικά κ.α. προσφέρει μια πλήρη ενημέρωση και σημαντικές πληροφορίες στους αναγνώστες της.

Από την πρώτη περίοδο που ξεκίνησε ο έντυπος τύπος μέχρι και σήμερα παρατηρήθηκε σημαντική εξέλιξη και ανάπτυξη, όχι μόνο στην θεματολογία του και συνεπώς και στην αύξηση των φύλλων μιας εφημερίδας, αλλά και στον τρόπο παρουσίαση και των μέσων παραγωγή της.

Η εφημερίδα ωραία Σαμαρίνα κατά την περίοδο μελέτης 1974-1980, παρατηρούμε ότι αποτελεί μια σημαντική ιστορική και λαογραφική πηγή για τη περιοχή που μελετάμε, τη Σαμαρίνα.

Στο κεφάλαιο αυτό θα διατυπώσουμε τις διαφορές που παρατηρήθηκαν με την πάροδο των χρόνων, στον έντυπο τύπο. Επίσης θα κάνουμε μια αναφορά στην ιστορία και δράση της εφημερίδας «Ωραία Σαμαρίνα», καθώς και μια αναφορά στο υλικό που είχαμε στη διάθεση μας για την εκπόνηση της εργασίας μας.

2. 1 Διαφορές του έντυπου τύπου από τον 20ο στον 21ο αιώνα.

Η χρονολογία έναρξης του ελληνικού τύπου ξεκίνησε το 1784. Η πρώτη αυτή εβδομαδιαία εφημερίδα που εκδόθηκε στη Βιέννη δεν σώζεται σε κανένα γνωστό αντίτυπο ούτε είναι γνωστός ο τίτλος της.⁷¹

Κατά τη μετάβαση από τον 20ο στον 21ο αιώνα, ένα μεγάλο χρονικό διάστημα για να δούμε την εξέλιξη του έντυπου τύπου, διακρίνονται κάποιες χαρακτηριστικές διαφορές. Το πρώτο πράγμα που εντυπωσιάζει στην εξέλιξη των εφημερίδων είναι ο αριθμός των σελίδων. Από τις τέσσερις σελίδες περάσαμε διαδοχικά στις οχτώ, στις δώδεκα, στις δεκαέξι, για να φτάσουμε ακόμη και στις είκοσι τέσσερις, στις σαράντα οχτώ, στις εξήντα τέσσερις, που είναι κανόνας σχεδόν για πολλές καθημερινές εφημερίδες και για όλες που έχουν μεγάλες κυκλοφορίες.⁷²

Ένα άλλο χαρακτηριστικό είναι η εμφάνιση των απογευματινών φύλλων εφημερίδας εκτός από τα πρωινά. Παλιότερα η μάχη μεταξύ απογευματινής και πρωινής εφημερίδας ως προς την ζήτηση ήταν αμφίρροπη. Σήμερα η μάχη αυτή έχει κριθεί. Στα στοιχεία κυκλοφορίας των εφημερίδων οι τρεις πρώτες κυκλοφορίες των εφημερίδων ανήκουν σε εφημερίδες του απογευματινού και όχι του πρωινού χώρου.⁷³

Ένα άλλο σημείο είναι ο αριθμός των συντακτών. Η εφημερίδα είναι αποτέλεσμα μιας ομάδας ανθρώπων. Αν και για παλιότερα δεν γνωρίζουμε τον ακριβή αριθμό των συντακτών που χρειάζονταν για να εκδοθεί μια εφημερίδα, ξέρουμε όμως ότι η οκτασέλιδη εφημερίδα μπορούσε να βγει με είκοσι ή σαράντα συντάκτες, ενώ η σημερινή χρειάζεται 80, 100, 150. Αυτό αποτελεί ένα στοιχείο για τα οικονομικά δεδομένα του τύπου.⁷⁴

Επίσης έχουμε την εμφάνιση της Κυριακάτικης εφημερίδας. Η Κυριακάτικη εφημερίδα δεν ξεκίνησε ως Κυριακάτικη. Ξεκίνησε ως μια αναπτυγμένη μορφή της

⁷¹Λ. Δρούλια, *Ο ελληνικός τύπος 1784 έως σήμερα ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις*, Αθήνα, Εκδότης Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2002, σ.32.

⁷²Λ. Δρούλια, *Ο ελληνικός τύπος 1784 έως σήμερα ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις*, σ.45.

⁷³Λ. Δρούλια, σ.46-47.

⁷⁴Λ. Δρούλια, σ. 47.

καθημερινής πρωινής, η οποία με τον χρόνο απέκτησε αυτόνομη οντότητα με δικά της ένθετα, τα τελευταία χρόνια και με δικά της περιοδικά, και κατόρθωσε να κυριαρχήσει κυκλοφοριακά.⁷⁵

Ακόμα και τα τεχνικά μέσα άρχισαν να εξελίσσονται. Από την παραδοσιακή τυπογραφία ο τύπος πέρασε στην φωτοσύνθεση. Από τα πιεστήρια πέρασε στα ταχυπιεστήρια, επίσης έχουμε την εμφάνιση του χρώματος που έκανε την εμφάνιση του στον ελληνικό τύπο στην μεταδιδακτορική περίοδο.⁷⁶

Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά, αριθμός σελίδων, ένθετα, Κυριακάτικος τύπος, αριθμός συντακτών δημιούργησαν ένα νέο εκδοτικό περιβάλλον, στην εξέλιξη και ανάπτυξη του ένθετου τύπου.

⁷⁵Λ. Δρούλια, σ.47.

⁷⁶Λ. Δρούλια, σ. 48-49.

2. 2 Ιστορία και δράση της εφημερίδας Ω.Σ.

Η ιδέα για την έκδοση της εφημερίδας γεννήθηκε κάποια χρόνια αργότερα από την ίδρυση του συνδέσμου Σαμαριναίων Αθηνών το 1952. Έτσι το 1965 εκδόθηκε η πρώτη εφημερίδα του συνδέσμου με την επωνυμία «Σαμαρίνα». Καθαρά σαν όργανο του συνδέσμου η εφημερίδα κυκλοφόρησε 18 φύλλα, δηλαδή μέχρι τα τέλη του έτους 1966. Αργότερα όμως αλλάζοντας εκδότη η εφημερίδα πήρε πιο προσωπικό χαρακτήρα.⁷⁷

Έτσι ο σύνδεσμος των Σαμαριναίων Αθήνας έκδωσε για δεύτερη φορά, το Μάιο-Ιούνιο του 1970, το έντυπό του με την επωνυμία αυτή τη φορά «Ωραία Σαμαρίνα» από τον εκδότη και διευθυντή Στέφα Γιώργο. Αυτή είναι και η δεύτερη περίοδος του εντύπου, όπου κατά τη δραστηριότητα αυτή αξίζει να σημειωθεί, ότι συντάχτηκε για πρώτη φορά και μια συντακτική επιτροπή.⁷⁸

Η έκδοση της εφημερίδας είναι μηνιαία. Από την περίοδο μελέτης όμως και για τα δυο τελευταία έτη, 1979 και 1980, όπως προκύπτει από το διαθέσιμο υλικό για την εκπόνηση της εργασίας, η έκδοση της εφημερίδας είναι δίμηνη.

Η εφημερίδα Ωραία Σαμαρίνα, ήταν μια τοπική εφημερίδα με σκοπό την ενημέρωση των κατοίκων του χωριού για διάφορα συμβάντα. Ιδιαίτερη έμφαση γίνεται στις πολιτιστικές εκδηλώσεις καθώς και στα κοινωνικά και πολιτισμικά δρώμενα της Σαμαρίνας.⁷⁹ Αποτελούσε έτσι ένα καλό μέσο ενημέρωσης για τις μουσικές εκδηλώσεις και τα πανηγύρια του χωριού, τα οποία κατέχουν ιδιαίτερη σημασία για όλους τους Σαμαριναίους ακόμη και για εκείνους που ζούσαν στο εξωτερικό. Όπως φαίνεται μέσα από τα διάφορα άρθρα, οι εκδηλώσεις και τα πανηγύρια αποτελούσαν γι αυτούς, όχι μόνο έναν τρόπο για να διατηρούν ζωντανά τα ήθη και έθιμα τους, αλλά κι έναν τρόπο αντάμωσης όλων των διασκορπισμένων Σαμαριναίων.

⁷⁷Μ. Παπαζήση, Μ. Ποντίκας, «Τα 10 χρόνια της Ωραίας Σαμαρίνας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούλιος-Αύγουστος 1980, αρ. φυλ. 123-124, σ.1.

⁷⁸Μ. Παπαζήση, Μ. Ποντίκας, «Τα 10 χρόνια της Ωραίας Σαμαρίνας», *Ωραία Σαμαρίνα*, σ.1.

⁷⁹Κ. Μπίρκας, *Αθάνατη Πίνδο* «Εθνικοί αγώνες και χοροάσματα της Βλαχουριάς», σ. 250.

Η εφημερίδα ήταν πάντα στο πλευρό των συνδέσμων και βοηθούσε πάντα στην εποικοδομητική σχέση μεταξύ τους καθώς και στην ενημέρωση των Σαμαριναίων για τα προβλήματα, τα νέα και τις ειδήσεις της Σαμαρίνας. Αποτέλεσε ένα ιστορικό λαογραφικό έντυπο όπου είχε συνεργασίες με ειδικούς ανθρώπους των γραμμάτων και των τεχνών καθώς και προσωπικότητες που έβαζαν και αυτοί με τον τρόπο τους το λιθαράκι στη διατύπωση της ιστορίας της Σαμαρίνας. Προσπαθούσε να διακρίνεται για το συλλογικό της πνεύμα και δεν έδειχνε διακρίσεις σε πρόσωπα αλλά ούτε και έπαιρνε πολιτική ή κομματική θέση.

Κύριο φρόνιμα των υπεύθυνων για την έκδοση της εφημερίδας αλλά και όσων σποραδικά συμμετείχαν με άρθρα σε αυτήν, ήταν η αγάπη για τη Σαμαρίνα και το ενδιαφέρον για τα καίρια και ζωτικά προβλήματα ώστε συλλογικά να μπορέσουν να επιλυθούν κάποια από αυτά.

Μέχρι το 1980, όπου είναι και το τελευταίο έτος μελέτης της εργασίας μας, η εφημερίδα αντιμετώπιζε παράλληλα και αρκετές δυσκολίες και προβλήματα κατά την διαδικασία έκδοσης της. Υπήρχαν πολλές δυσκολίες από την άποψη του περιεχομένου. Για το λόγο αυτό γίνονταν ευπρόσδεκτα συνεργασίες, ανταποκρίσεις, άρθρα, επιστολές, και γνώμες συμπατριωτών και των συνδέσμων καθώς και όλων όσων ήθελαν να συμμετέχουν με κάποιο άρθρο τους.

Ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα που αντιμετώπιζε η εφημερίδα ήταν και το οικονομικό. Παρόλο που οι συνεργάτες της εφημερίδας εργάζονταν χωρίς μισθό αλλά εθελοντικά εξακολουθούσαν να υπάρχουν έξοδα προκειμένου να εκδοθεί. Αυτές οι ανάγκες προσπαθούσαν να καλύπτονται από τις συνδρομές κυρίως των Σαμαριναίων.

Η εφημερίδα δεν επέβλεπε σε οικονομικά οφέλη, ούτε προσδοκούσε κέρδη από την κυκλοφορία της. Οι ανάγκες τις καλύπτονταν από τις εισφορές ή συνδρομές των Σαμαριναίων.

Διακρίνουμε λοιπόν ότι προσδοκία της εφημερίδας ήταν να αποτελέσει μοχλό πίεσης και ένα μέσω επίτευξης όλων των προσδοκιών για μια Σαμαρίνα με ταυτότητα. Μια Σαμαρίνα που θα σέβονταν για την πολιτιστική της κληρονομία, τα μνημεία της, τα ήθη και έθιμα καθώς και την παράδοση της.⁸⁰

⁸⁰Μ. Παπαζήση, Μ. Ποντίκας, *Ωραία Σαμαρίνα*, σ. 2.

2.3 Υλικό της εφημερίδας για την περίοδο μελέτης

Ο έντυπος τύπος «Ωραία Σαμαρίνα» αποτελεί τη βασική πηγή πάνω στην οποία επικεντρώθηκε η αποδελτίωση μας, για την εκπόνηση της εργασίας και την περιοχή ενδιαφέροντος.

Συγκεκριμένα η παρούσα εργασία πραγματοποιείται για τη χρονική περίοδο 1974-1980. Η εφημερίδα είναι μηνιαία επομένως για κάθε χρόνο υπάρχουν 12 έντυπα, φύλλα της συγκεκριμένης εφημερίδας. Πιο συγκεκριμένα το έτος 1974 βρέθηκαν όλα τα φύλλα της εφημερίδας «Ωραία Σαμαρίνα», η αρίθμηση των οποίων είναι από τον Ιανουάριο 1974 αρ. φύλ. 45 έως το Δεκέμβριο 1974 αρ. φύλ. 56.

Για το έτος 1975 η αρίθμηση της εφημερίδας συνεχίζει κανονικά από τον Ιανουάριο του 1975, αριθμό φύλλου 57, έως τον Δεκέμβριο του 1975, αριθμό φύλλου 68. Ενώ για τους μήνες Αύγουστος –Σεπτέμβριος εκδόθηκε μια φορά.

Το 1976 βρέθηκαν όλα τα φύλλα της συγκεκριμένης εφημερίδας με εξαίρεση ότι κατά τους μήνες Ιούλιο- Αύγουστο η εφημερίδα εκδόθηκε μια φορά. Η αρίθμηση της για το έτος αυτό είναι από τον Ιανουάριο του 1976 αριθμό φύλλου 69, έως το Δεκέμβριο του 1976 αριθμό φύλλου 80.

Το έτος 1977 βρέθηκαν όλα τα φύλλα της εφημερίδας με αρίθμηση φύλλου από το 81 έως το 92 με τη διαφορά ότι κατά τους μήνες Ιούνιο-Ιούλιο και Αύγουστο-Σεπτέμβριο εκδόθηκε μια φορά.

Το 1978 η αρίθμηση της εφημερίδας ξεκινάει από το 93 έως το 104 με εξαίρεση ότι κατά τους μήνες Αύγουστο και Σεπτέμβριο εκδόθηκε μια φορά.

Τέλος κατά τα έτη 1979 και 1980 η έκδοση της εφημερίδας φαίνεται να αλλάζει και από μηνιαία να γίνεται διμηνιαία. Έτσι για το έτος 1979 ανά δυο μήνες εκδίδεται η εφημερίδα «Ωραία Σαμαρίνα» με αριθμό φύλλου από το Ιανουάριο–Φεβρουάριο με 105-106 έως το Νοέμβριο-Δεκέμβριο με αριθμό φύλλου 115-116. Ανάλογα και για το έτος 1980 η εφημερίδα εκδίδεται ανά δυο μήνες με αρίθμηση από το Ιανουάριο-

Φεβρουάριο με αριθμό φύλλου 117- 118 έως το Νοέμβριο-Δεκέμβριο 127-128. Σε αυτό το έτος δεν εντοπίστηκαν τα φύλλα κατά το διάστημα Σεπτέμβριο- Οκτώβριο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Ήθη και Έθιμα

Η πολιτιστική κληρονομιά είναι ένα από τα στοιχεία που προσδιορίζουν την ταυτότητα ενός λαού και ενός έθνους γενικότερα. Λέγοντας πολιτιστική κληρονομιά εννοούμε όλα εκείνα τα ήθη, έθιμα και παραδόσεις που διέπουν μια κοινωνία ή έναν τόπο. Στην ελληνική κοινωνία ακόμη και σήμερα εξέχουσα θέση έχουν οι παραδόσεις, τα ήθη και έθιμα, τα οποία προσδιορίζουν και καθορίζουν πολλές φορές τη ζωή και τη νοοτροπία των ανθρώπων.

Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι με την έννοια παράδοση εννοούμε την αναφορά στο παρελθόν. Συγκεκριμένα είναι οι πληροφορίες που μεταδίδονται από γενιά σε γενιά, με τον γραπτό ή προφορικό λόγο και συμβάλλουν στην πολιτιστική εξέλιξη. Ενώ τα έθιμα εκφράζουν τις αντιλήψεις της κάθε κοινωνίας και την τυπική προσκόλληση στο προηγούμενο⁸¹.

Η παράδοση είναι στενά συνδεδεμένη πολλές φορές με τη μουσική, το χορό και τα τραγούδια, ανάλογα με την κατάσταση κάθε φορά. Για κάθε έθιμο υπήρχαν τα ανάλογα τραγούδια που συνοδεύονταν από τους ανάλογους χορούς και μουσικά όργανα. Με το πέρασμα των χρόνων όμως και την εξέλιξη της τεχνολογίας και του σύγχρονου τρόπου ζωής, πολλά από αυτά ξεχάστηκαν, άλλα εγκαταλείφθηκαν ενώ άλλα έχουν διαφοροποιηθεί. Ωστόσο η διαχρονική αξία κάποιων από αυτά που πραγματοποιούνται μέχρι και σήμερα, τονίζει τη μεγάλη σημασία που μπορεί να είχαν για τους κατοίκους της εκάστοτε περιοχής, καθώς και την ανάγκη των κατοίκων για επιστροφή στις ρίζες τους.

Στην ενότητα αυτή θα ασχοληθούμε με τα έθιμα που απαντώνται πιο συχνά στα διάφορα άρθρα της εφημερίδας «Ωραία Σαμαρίνα» και τα όποια συνδέονται με τη μουσικοχορευτική παράδοση των Σαμαριναίων. Συγκεκριμένα τα έθιμα αυτά είναι ο

⁸¹ Hobsbawm Eric, Ranger Terence, *Η επινόηση της παράδοσης*, μετάφραση Θανάσης Αθανασίου, Αθήνα, Εκδόσεις Θεμέλιο, 2004, σ.9-11.

χορός «Τσιάτσιος», το έθιμο του Κλήδονα, ο Γάμος και οι Αρραβώνες της τοπικής κοινωνίας της Σαμαρίνας και η Πρωτομαγιά. Επίσης στην τελευταία ενότητα του κεφαλαίου αυτού, γίνεται και μια μικρή αναφορά για κάποιους χορούς οι οποίοι έχουν ξεχαστεί με το πέρασμα των χρόνων.

3.1 Ο Χορός «Τσιάτσιος»

Από την ανάλυση των φύλλων της εφημερίδας η «Ωραία Σαμαρίνα», ένα μουσικοχορευτικό έθιμο ιδιαίτερης σημασία που απαντάται σε πολλές εκδηλώσεις στην περιοχή της Σαμαρίνας, είναι ο χορός «Τσιάτσιος».

Ο Τσιάτσιος ήταν το κορυφαίο γεγονός όχι μόνο του πανηγυριού αλλά και όλου του καλοκαιριού. Είναι ο χορός που εμπεριέχεται σε όλα τα πανηγύρια, που λαμβάνουν χώρα από το Μάιο μέχρι και το Σεπτέμβριο περίπου, σε όλες τις μουσικές εκδηλώσεις των χορευτικών συνδέσμων της Σαμαρίνας, στον εορτασμό της Μεγάλης Παναγιάς καθώς και άλλων εκκλησιών.⁸²

Ιδιαίτερα μεγάλη έμφαση στο χορό αυτό, δίνεται κατά το δεκαπενταύγουστο στον εορτασμό της Μεγάλης Παναγιάς (Κοίμηση της Θεοτόκου). Χορεύεται την επομένη του 15 Αύγουστου, δηλαδή στις 16 και 17 Αυγούστου, με τη συμμετοχή όλων των κατοίκων του χωριού, στον προαύλιο εκκλησιαστικό χώρο. Εκεί, μετά τη Θεία λειτουργία, οι κάτοικοι πιάνονται ο ένας με τον άλλο και τραγουδώντας χορεύουν το τραγούδι του «Τσιάτσιου». Παραδοσιακά κατά το χορό αυτό σχηματίζονται δυο μεγάλοι επάλληλοι κύκλοι από άνδρες και γυναίκες. Ο εσωτερικός κύκλος που είναι ο πρωτεύοντας αποτελείται από τους άνδρες, ενώ ο εξωτερικός από τις γυναίκες. Μπροστά μπαίνει η ομάδα των γεροντότερων με κορυφαίο του χωριού, συνήθως τον μεγαλύτερο σε ηλικία. Οι χορευτές χορεύουν τραγουδώντας έξι τραγούδια, που άλλα είναι ηρωικά-κλέφτικα και άλλα παρμένα μέσα από την κοινωνική ζωή του χωριού.⁸³ Ο χορός «Τσιάτσιος» τελειώνει πάντα με σφυρίγματα από τους χορευτές και τους θεατές.⁸⁴

⁸²Κ. Τσιάννα – Πανταζίδου, *Από τα χειμαδιά στα Βλαχοχώρια*, Θεσσαλονίκη, Εκδότης UniversityStudioPress, 2005, σ.57.

⁸³Κ. Μπίρκας, *«Εθνικοί αγώνες και χοροάσματα της Βλαχοουριάς»*, σ.254-256.

⁸⁴Κ. Μπίρκας, σ.256. Τα σφυρίγματα αυτά είναι συνθηματικά και στηρίζονται σε ένα ιστορικό γεγονός. Όταν οι Σαμαριναίοι οπλαρχηγοί έπιασαν το Μεγάλο χορό, ο καπετάν Χατζημπύρρος είχε διατάξει μερικούς κλέφτες να στηθούν στη γέφυρα και μόλις δουν τους Τούρκους να έρχονται να σφυρίξουν για να λήξει ο χορός. Έτσι έμεινε το έθιμο να σφυρίζουν οι γύρω από το χορό και να διαλύεται.

Σε όλα τα παραπάνω γίνεται αναφορά, σε φύλλα της εφημερίδας κατά την περίοδο μελέτης 1974-1980. Πιο συγκεκριμένα αναφέρονται τα εξής παρακάτω αποσπάσματα από διάφορα σχετικά άρθρα για το Μεγάλο χορό «Τσιάτσιο»:

Ο Τσιάτσιος την δεύτερη μέρα της Παναγίας:

«Η δεύτερη μέρα της Παναγίας, στις 16 δηλαδή Αυγούστου που κατά παράδοση πανηγυρίζει η Μεγάλη Παναγία ήταν η πιο λαμπρή μέρα για τη Σαμαρίνα...ξεχύθηκαν στον περίβολο του Σχολείου για να πιάσουν τον Οπαραδοσιακό χορό του "Τσιάτσου"»⁸⁵

«Μετά το τέλος της λειτουργίας το πλήθος του εκκλησιάσματος εξεχύθη εις το μεγάλο προαύλιον της εκκλησίας και του σχολείου, όπου ετραγουδήθη και εχορεύθη ο κατ' εξοχήν χορός της Σαμαρίνας "Τσιάτσιος"....»⁸⁶

«...μετά το πέρας της λειτουργίας εχορεύθη ο "Τσιάτσιος" σύμφωνα με τα κρατούντα έθιμα. Επί κεφαλής ήταν οι γεροντότεροι που έσυραν τον χορόν εκ των ανδρών και γυναικών της Σαμαρίνας...Ρυθμιστής του τραγουδιού και του χορού ο πρωτοπρεσβύτερος....»⁸⁷

«Ξεχωριστός ήταν ο Τσιάτσιος της τρίτης μέρας του πανηγυριού. Έγινε από πριν προσπάθεια να οργανωθεί καλύτερα ο χορός και να κρατήσει τόσο ώστε να ακουστούν και τα έξι τραγούδια που συνθέτουν τον Τσιάτσιο...πιάστηκαν πολλοί πατριώτες στο χορό με πρώτους τους γέροντες. Οι πιο ικανοί τραγουδιστάδες ήταν σκορπισμένοι σε όλο τον κύκλο και κρατούσαν το χρόνο στο τραγούδι ενώ οι άλλοι ακολουθούσαν. Και δεν τελείωσε ο χορός με τα πρώτα (βιαστικά είναι αλήθεια) σφυρίγματα κατά το έθιμο παρά μόνο αφού έκλεισαν οι χορευτές τον κύκλο των τραγουδιών. Ξαναζωντάνεψε έτσι για άλλη μια φορά ο παλιός Τσιάτσος με όλη τη μεγαλοπρέπεια και τη λεβεντιά του»⁸⁸

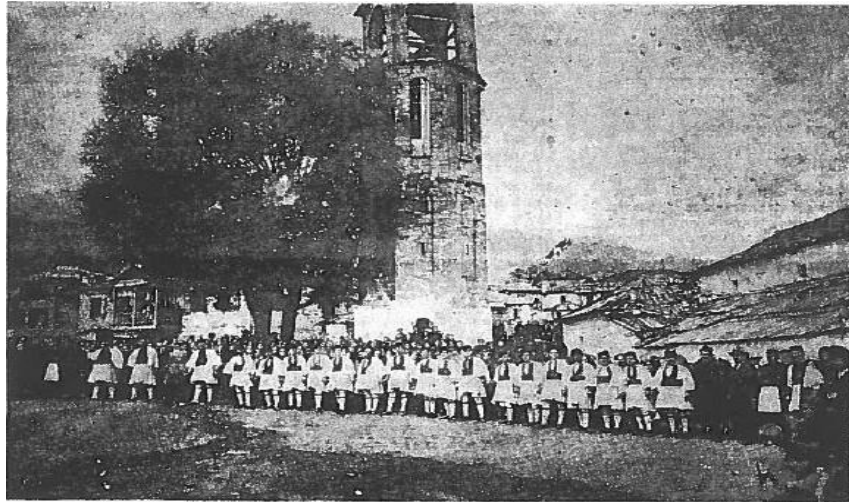
⁸⁵ «Το χρονικό των γιορταστικών εκδηλώσεων του 15Αύγουστου στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος –Σεπτέμβριος 1977, αρ. φυλ.88-89, σ.1.

⁸⁶ «Η πανήγυρης του 15Αύγουστου στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος –Σεπτέμβριος 1975, αρ. φυλ.64-65, σ.2.

⁸⁷ «Η πανήγυρης του 15Αύγουστου στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος –Σεπτέμβριος 1975, αρ. φυλ.64-65, σ.2.

⁸⁸ «Οι εκδηλώσεις του 15Αύγουστου στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1977, αρ. φυλ. 88-89, σ.4.

«Ωστόσο θα πούμε για τα συμβολικά σφύριγμα των τραγουδιών και του χορού. Όταν τα βουνοχώρια στήσανε το χορό της λευτεριάς και ξέδινε η ανυπότακτη ψυχή τους, έβαζαν βιγλάτορες και καραούλια και μ' ένα συνθηματικό σφύριγμα έστελναν το μήνυμα: " να πάψη ο χορός, έρχονται Τούρκοι"». ⁸⁹

Εικόνα 2. Ο χορός «Τσιάτσιος» στον προαύλιο χώρο της εκκλησίας Μεγάλη Παναγιά στη Σαμαρίνα. (αρ.φυλ.123-124 ,σελ 4, Ιούλιος-Αύγουστος 1980)

Εικόνα 3. Στιγμιότυπο από το χορό Τσιάτσιο όπου ο γηραιότερος του χωριού σέρνει το χορό. (αρ. φυλ.64-65, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1975)

⁸⁹Σ. Σβαρνόπουλος, «Τα παιδιά της Σαμαρίνας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος 1977, αρ. φυλ. 83, σ.2.

Επίσης άλλο ένα ζήτημα είναι ότι ο Τσιάτσιος χορεύεται και στο πανηγύρι της Μικρής Παναγιάς (Γέννηση της Θεοτόκου) στις 8 Σεπτεμβρίου. Σε άρθρο της εφημερίδας «Ο γιορτασμός της Μικρής Παναγιάς» αναφέρεται:

«Μετά το τέλος της θείας λειτουργίας οι περισσότεροι από όσους παρευρέθηκαν στην εκκλησία, γέροι, άντρες, γυναίκες και παιδιά...όπου σύμφωνα με το καθιερωμένο έθιμο, τελείται ο χορός του "Τσιάτσιου"», «...την έναρξη του χορού έλαβε ο ογδοντάχρονος και πλέον...που έσυρε το χορό και οι γεροντότεροι που βρέθηκαν εκεί...Υστερα σχηματίστηκε και η δεύτερη σειρά του χορού με επικεφαλής την...».⁹⁰

«Πρώτος άρχισε το τραγούδι με τους αρχικούς στίχους του Τσιάτσιου ο...

Τσιάτισο μου απούθεν έρχεσαι κι απούθε κατεβαίνεις,

Εγώ απ' τη Φούρκα έρχομαι στη Σαμαρίνα πάω κλπ.»⁹¹

Άλλα τραγούδια που ακούγονταν κατά την διάρκεια του χορού «Τσιάτσιου», όπως φαίνεται και από ίδιο άρθρο της εφημερίδα είναι:

«Όταν ήμουν νιός και παλικάρι όλο το χορό τραβούσα,

μ' αγαπούσαν τα κορίτσια, χήρες κι αρραβωνισμένες.

Τώρα γέρασα ο καημένος, δε με θέλουν τα κορίτσια

μ' έδιωχναν κι οι παντρεμένες.

Σας παρακαλώ κορίτσι να με βάζετε στη μέση

να διαλέξω ποια μ' αρέσει.»⁹²

«Κάτω της Μοριάς τον κάμπο

⁹⁰Κ. Χ, «Ο χορός του Τσιάτσιου το γλέντι στο τουριστικό ξενοδοχείο», *Ωραία Σαμαρίνα*, Οκτώβριος 1977, αρ.φυλ.90, σ.1.

⁹¹Κ. Χ, «Ο χορός του Τσιάτσιου το γλέντι στο τουριστικό ξενοδοχείο», *Ωραία Σαμαρίνα*, Οκτώβριος 1977, αρ.φυλ.90, σ.1.

⁹²Κ. Χ, «Ο χορός του Τσιάτσιου το γλέντι στο τουριστικό ξενοδοχείο», *Ωραία Σαμαρίνα*, Οκτώβριος 1977, αρ.φυλ.90, σ.1.

που ‘κανα ένα καλοκαίρι
είδα βρύσες και ποτάμια
και τριών χρονών καλάμι...».⁹³

«Ένα πουλί θαλασσινό κι άλλο πουλί βουνίσιο
Τα δυο πουλιά μαλώνανε, τα δυο πουλιά μαλώνουν
γυρνάει το θαλασσινό και λέει του βουνίσιου...».⁹⁴

Με το πέρασμα των χρόνων όμως όπως γίνεται άλλωστε και με τις περισσότερες παραδόσεις η εκτέλεση του εθίμου έχει υποστεί κάποιες διαφοροποιήσεις. Αυτό οφείλεται κυρίως στην έλλειψη χρόνου και τη συμφόρηση λόγω μεγάλης κοσμοσυρροής κατά τη διάρκεια του εθίμου. Κάποια τραγούδια δεν ακούγονταν πια ενώ συμμετείχαν όλοι, γυναίκες, άνδρες, νέοι και παιδιά. Επίσης καθοριστική ήταν η παρουσία και συμμετοχή χορευτικών συλλόγων με τις παραδοσιακές τους στολές. Μάλιστα κάποιες χρονιές ο «Τσιάτσιος» στο πανηγύρι της Μεγάλης Παναγιάς, ξεκινούσε με την παρουσία τοπικών χορών από διάφορα χορευτικά συγκροτήματα. Συγκεκριμένα το 1977 αναφέρεται το δημοφιλές χορευτικό συγκρότημα του συνδέσμου Λαρίσης «Οι Σαμαριναίοι», με τους χορευτές να φορούνε τις τοπικές στολές.

«Ο καθιερωμένος χορός του “Τσιάτσιου” που γίνεται κάθε χρόνο τη δεύτερη μέρα στο χώρο μπροστά στη Μ. Παναγία, αυτή τη φορά δεν είχε επιτυχία λόγω συμφορήσεως».⁹⁵

«...μέσω της τηλεόρασης είπε για πρώτη φορά στη Σαμαρίνα ο αριθμός των επισκεπτών ξεπέρασε φέτος τις δέκα πέντε χιλιάδες (15000)...».⁹⁶

⁹³Κ. Χ., *Ωραία Σαμαρίνα*, σ.1.

⁹⁴Κ. Χ., σ. 2.

⁹⁵«Ο φετινός πανηγυρικός γιορτασμός του 15Αύγουστου», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1978, αρ. φυλ.100-101, σ. 1.

⁹⁶«Ο φετινός πανηγυρικός γιορτασμός του 15Αύγουστου», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1978, αρ. φυλ.100-101, σ.1.

«Υστερα από την θρησκευτική αυτή εκδήλωση άνδρες και γυναίκες ξεχύθηκαν στον περίβολο του σχολείου για να πιάσουν τον παραδοσιακό χορό του Τσιάτσιου που φέτος είχε περισσότερη ζωντάνια γιατί πήραν μέρος και αρκετοί χορευτές με τοπικές στολές. Ιδιαίτερο επίσης τόνο έδωσαν τα παιδιά του χορευτικού συγκροτήματος του συνδέσμου Λαρίσης».⁹⁷

Ο Τσιάτσιος επίσης χορεύονταν και στους ετήσιους χορούς που διοργανώνονταν από τους χορευτικούς συνδέσμους των διασκορπισμένων Σαμαριναίων. Σε άρθρο της εφημερίδας με θέμα τον ετήσιο αποκριάτικο χορό των Σαμαριναίων Θεσσαλονίκης αναφέρεται χαρακτηριστικά:

«Ο χορός δια πρώτην φοράν εφέτος, άρχισε με τον Τσιάτσιο που χόρεψαν σε δυο σειρές οι χορευταί με κατά σειράν προτεραιότητας των γεροντότερων»⁹⁸

Σε άλλο άρθρο κατά την εκδήλωση για την καθιερωμένη κοπή της Βασιλόπιτας από το χορευτικό σύνδεσμο Σαμαριναίων Αθήνας, αναφέρεται:

«...μια χαρούμενη κατευχάριστη ατμόσφαιρα όπου κυριάρχησε μεγάλο κέφι, τρανό γλέντι και ενθουσιασμός. Χορεύτηκαν δε καμαρωτά και περήφανα με τραγούδια και οι πατροπαράδοτοι χοροί του χωριού: "Παιδιά της Σαμαρίνας", ο "Τσιάτσιος", ο "Σμαήλ Αγάς", ο "Σιώμος", ο "Μπουγντάνος"».⁹⁹

Σε άλλη χορευτική εκδήλωση του συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης, όπου δίνεται το πρόγραμμα των τραγουδιών της εκδήλωσης, αναφέρεται και το τραγούδι του «Σμαήλ Αγάς» ως ένα από τα τραγούδια που συνθέτουν το χορό «Τσιάτσιο».

«Το πρόγραμμα πλούσιο, περιελάμβανε τους εξής χορούς και τραγούδια...Μέρος Β', Σμαίλ Αγάς (Τσιάτσιος)».¹⁰⁰

«Χορεύτηκαν δε από πολλούς λεβέντικα, οι πατροπαράδοτοι χοροί του χωριού μας: "Παιδιά της Σαμαρίνας", "Ο Τσιάτσιος", "Ο Σιώμος", "Ο Σμαήλ Αγάς" κ.α.».¹⁰¹

⁹⁷ «Οι εκδηλώσεις του 15Αύγουστου στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1977, αρ. φυλ. 88-89, σ. 4.

⁹⁸ Ζ. Κισκίνης, «Ο αποκριάτικος χορός των Σαμαριναίων Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1976, αρ. φυλ. 70, σ.2.

⁹⁹ Μ. Π., «Οι εκδηλώσεις του Συνδέσμου Σαμαριναίων Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1978, αρ. φυλ. 94, σ.3.

¹⁰⁰ «Άριστη εμφάνιση του χορευτικού ομίλου Λαρίσης στην Αθήνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Απρίλιος 1976, αρ. φυλ. 72, σ.3.

«...όταν τραγούδησε μεταξύ άλλων το "Ισμαήλ Αγά", μαζί με την παρέα του και την βοήθεια των παρευρεθέντων».¹⁰²

Εδώ θα κάνουμε μια μικρή αναφορά για το τραγούδι αυτό καθώς συναντάται σε ορισμένα άρθρα της εφημερίδας. Πρόκειται για ένα ηρωικό – κλέφτικο τραγούδι που εξιστορεί το πάθημα του Ισμαήλ Αγά. Έναν Τουρκαλβανό, που στα 1775 καταδυνάστευε τις περιοχές Φούρκας και Σαμαρίνας. Οι Σαμαριναίοι ξεσηκώθηκαν εναντίον του και οι κλέφτες του στήσανε ενέδρα στη θέση «Ντοτσικό» και τον σκότωσαν.¹⁰³ Το τραγούδι αυτό είναι:

«Δεν σ' άρεζε Σμαήλ αγά Φούρκα και Σαμαρίνα

Μου γύρευες και το Ντουτσ'κο να παρς τ' αρματωλίκι,

κ' οι κλέφτες καρτέρησαν ψηλά στην Πέτρα, πάνω:

Σμαήλη ρήξε τα' άρματα, Σμαήλη ξαρματώσου!...»¹⁰⁴

Τα τελευταία χρόνια επίσης άρχισε να γίνεται και βιντεοσκόπηση των χορευτικών εκδηλώσεων στα πανηγύρια της Σαμαρίνας από ειδικό συνεργείο της τηλεόρασης. Αυτό ήταν ιδιαίτερα σημαντικό γεγονός για τη διατήρηση και μετάδοση των τοπικών εθίμων και παραδόσεων της Σαμαρίνας. Συγκεκριμένα στο άρθρο «Ο φετινός πανηγυρισμός του 15Αύγουστου» διατυπώνετε:

«Το πιο σημαντικό είναι ότι όλες τις εκδηλώσεις της Σαμαρίνας τον Αύγουστο, τις κινηματογράφησε ειδικό συνεργείο της τηλεόρασης...την ταινία που θα διαρκεί 45 περίπου λεπτά θα την προβάλλει ο τηλεοπτικός Σταθμός της YENEΔ ...».¹⁰⁵

Συνοψίζοντας λοιπόν όλα τα παραπάνω μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ο χορός «Τσιάτσιος» αποτελούσε ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα που πραγματοποιούνταν σε όλα σχεδόν τα πανηγύρια. Όλη η διαδικασία τέλεσης του χορού είχε κάποια σημασία

¹⁰¹Ζ. Κισκίνης, «Το κόψιμο της πίτας του Συνδέσμου Σαμαριναίων Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1977, αρ. φυλ. 82, σ.1.

¹⁰²«Η γιορτή τη βασιλόπιτας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιανουάριος 1977, αρ. φυλ. 81, σ.2.

¹⁰³Α. Ευθύμιος, Α. Λαζάρου, «Το τραγούδι του Σμαήλ Αγά», «Τα 200 χρόνια του Σμαήλ Αγά», *Ωραία Σαμαρίνα*, Δεκέμβριος 1974-Οκτώβριος 1975, αρ. φυλ. 56 και 66, σ.2 και 6.

¹⁰⁴Α. Ευθύμιος, *Ωραία Σαμαρίνα*, «Το τραγούδι του Σμαήλ Αγά», Δεκέμβριος 1974, αρ. φυλ. 56, σ. 2.

¹⁰⁵«Ο φετινός πανηγυρικός γιορτασμός του 15Αύγουστου», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1978, αρ. φυλ. 100-101, σ. 1.

που εξυπηρετούσε διάφορες ανάγκες από τα χρονιά κιάλας της Τουρκοκρατίας. Ένας χορός που συνεχίστηκε σαν παράδοση ακόμη και τα νεότερα χρόνια με κάποιες όμως παραλλαγές.

3.2 Τα «Κλήδονα»

Ένα άλλο σημαντικό δρώμενο των Σαμαριναίων ήταν το έθιμο του Κλήδονα. Το έθιμο αυτό λαμβάνει χώρα την παραμονή της εορτής του Αγίου Ιωάννη, δηλαδή στις 23 Ιουνίου και έχει τις ρίζες του στα χρόνια της Οθωμανικής περιόδου.¹⁰⁶ Την εποχή εκείνη εξυπηρετούσε εθνικούς σκοπούς και μάλιστα πρωταγωνίστριες σε αυτό ήταν οι γυναίκες. Επίσης ειδικό λόγο για το έθιμο του «Κλήδονα» κάνει και ο Νικόλαος Σιώκης, το πώς βγήκε από το τελετουργικό πλαίσιο και εντάχθηκε σε μια λογική αναπαράστασης ως αφορμή για ένα φολκλορικό πανηγύρι. Βλέπουμε παρακάτω την διαδικασία του εθίμου.¹⁰⁷

Επί Τουρκοκρατίας μέσω του εθίμου αυτού, οι γυναίκες της Σαμαρίνας τροφοδοτούσαν τους αντάρτες που πολεμούσαν στην οροσειρά της Πίνδου με πολεμοφόδια, καθώς μέσα στα «γκιούμια»¹⁰⁸, που τάχα μετέφεραν νερό, τοποθετούσαν τις σφαίρες. Συγκεκριμένα σε άρθρο της εφημερίδας αναφέρεται:

«Σύμφωνα με το έθιμο, που άρχισε τα πρώτα χρόνια του μακεδονικού αγώνα οι γυναίκες της Σαμαρίνας μετέφεραν πυρομαχικά στους οπλαρχηγούς της Πίνδου, κάτω από τη «μύτη» του Τούρκου. Η μια ντυνόταν νύφη και οι υπόλοιπες την ακολουθούσαν. Πήγαιναν πρώτα στις γειτονιές τραγουδώντας και μετά στις βρύσες, κρατώντας ένα γκιούμι. Μέσα σ' αυτό είχαν τοποθετήσει σφαίρες, τις οποίες, εκεί στις βρύσες, τις παρέδιδαν στους άνδρες των οπλαρχηγών, που πήγαιναν εκεί δήθεν, για να πάρουν νερό...Προηγουμένως, μικρές και μεγάλες είχαν τοποθετήσει στο γκιούμι λουλούδια, δακτυλίδια και άλλα προσωπικά τους χρυσαφικά...Στο τέλος, οι γυναίκες και η νύφη έστηναν στην κεντρική πλατεία τρικούβερο χορό. Στους Τούρκους που ρωτούσαν για το έθιμο, έλεγαν, ότι η

¹⁰⁶Κ. Τσιάννα-Πανταζίδου, «Από τα χειμαδιά στα βλαχοχώρια», σ.55.

¹⁰⁷ Ν. Σιώκης, Ο Κλήδονας στους Βλάχους: Η μετατροπή ενός δρώμενου σε πανηγύρι, *Ηπειρώτικα Γράμματα*, περ. 'Β, σ. 540-542.

¹⁰⁸Γκιούμι: μεταλλικό δοχείο που έμοιαζε με κανάτα και χρησιμοποιούνταν για το βράσιμο διάφορων υγρών στο «Γκιούμι», *Live-pedia.gr*, [ιστοσελίδα], <http://www.livepedia.gr/index.php/%CE%93%CE%BA%CE%B9%CE%BF%CF%8D%CE%BC%CE%B9>(τελευταία πρόσβαση στις 18/06/2016).

κοπέλα που θα βρει το δικό της χρυσαφικό θα αρραβωνιαστεί μέσα σ' ένα χρόνο».¹⁰⁹

Το έθιμο του Κλήδονα ειδικότερα σχετίζονταν με τις κοπέλες και τις νιόπαντρες, για την πρόβλεψη της τύχης τους. Κατά το έθιμο αυτό οι Σαμαρινιώτισσες, στόλιζαν ένα «γκιούμι» με λουλούδια και τοποθετούσαν μέσα σε αυτό τα δαχτυλίδια τους, δεμένα με χρυσή κλώστη ή μεταξένια κορδέλα. Έπειτα γέμιζαν το γκιούμι με νερό στη βρύση και το σκέπαζαν με μεταξωτό κάλυμμα όπου στο χερούλι κρεμούσαν και πάλι μεταξωτές κορδέλες. Τότε ξεκινούσε το τραγούδι του Κλήδονα. Το γκιούμι το κρατούσαν δυο νέα κορίτσια όμορφα, στολισμένα κι εκείνα γιορτινά και προπορευόντουσαν της πομπής όπου ακολουθούσαν οι υπόλοιπες τραγουδώντας».¹¹⁰

Φτάνοντας στη δεύτερη βρύση, σταματούσαν να βρέξουν τα Κλήδονα κι εκεί άρχιζαν και πάλι το τραγούδι. Πρόκειται για την πρώτη εθιμική εκδήλωση που πραγματοποιείται την καλοκαιρινή περίοδο, όταν οι Βλάχοι κτηνοτρόφοι εγκατέλειπαν τα χειμαδιά και ανέβαιναν στα βουνά για να ξεκαλοκαιριάσουν.

Όλα τα παραπάνω διατυπώνονται αναλυτικά σε άρθρο της εφημερίδας η «Ωραία Σαμαρίνα», σε ένα από τα όποια γίνεται εκτενής ανάλυση για το πώς πραγματοποιούνταν τα παλιά Κλήδονα το 1932. Το άρθρο έχει τίτλο: ΤΑ ΚΛΗΔΟΝΑ «Ένας ωραίος θεσμός, ένα κοριτσίστικο ξεφάντωμα και χαρούμενο πανηγύρι. Μια παραδοσιακή φιέστα». Και συγκεκριμένα αναφέρει:

«Ανήμερα του Αϊ – Γιάννη του Κλήδονα ή του Μαυρονό, όπως τον λένε, διότι τα παλιά χρόνια γίνονταν η εμποροπανήγυρη στο χωριό Μαυρονό και τον έλεγαν έτσι», «Ανήμερα, λέγω, της γιορτής... κορίτσια και νύφες να μαζευτούν το δειλινό στη μεγάλη και ευρύχωρη πλακόστρωτη αυλή της για να βάλουν τα κλήδονα. Και να, στο δειλινό καταφτάνουν συντροφιάς από κορίτσια και νέες γυναίκες κρατώντας μπουκέτα λουλούδια στο χέρι και όμορφα στολισμένες με τις ωραίες ενδυμασίες των γιαγιάδων και μανάδων τους, που άστραφταν από ομορφιά και νιάτα.», «... έφερε ένα ασημένιο μπακράτσι και το τοποθέτησε στη μέση της αυλής. Καλεί τα κορίτσια να μαζευτούν γύρω της. Με ευλάβεια και πίστη έκανε το σταυρό

¹⁰⁹ «Αναβίωσε στη Σαμαρίνα το έθιμο του Κλήδονα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούλιος – Αύγουστος 1979, αρ. φυλ. 111-112, σ. 4.

¹¹⁰ Κ. Τσιάννα-Πανταζίδου, «Από τα χειμαδιά στα βλαχοχώρια», σ.56.

της και είπε τους πόθους της σαν ευχές: – Τα φετινά τα κλήδονα να είναι ευτυχισμένα. Τα νέα παιδιά και κορίτσια να αρραβωνιαστούν...τα πλάγια της Σαμαρίνας να γεμίσουν κοπάδια και στο "Χάνι" να ακούγονται χαρούμενα τραγούδια. Και συνεχίζοντας σαν αρχαία τραγωδός άρχισε τον ύμνο του Κλήδονα:

Ντιμντάς ο νιβιάστιλορ στο φιάτελορ, τρας μπάγκ...κληδούνλε κ.τ.λ.= Μηνείστε τις νεόνυμφες και τα κορίτσια της παντρειάς να έρθουν στο χαρούμενο της νιότης πανηγύρι, να βάλουνε τα κλήδονα για τ' Αϊ-Γιαννιού τη χάρη. Να μπουν καλά, να βγουν χρυσά σαν το μαργαριτάρι». ¹¹¹

«Κάθε κορίτσι έδινε το λουλουδένιο μπουκέτο που είχε δεμένο σ' αυτό ένα δαχτυλίδι με χρυσή κλωστή ή μεταξένια κορδέλα και η κυρά Μαρούσιο τα τοποθετούσε στο μπακράτσι. Αφού όλα τοποθετήθηκαν, σκέπασαν το σκεύος με μεταξωτό κάλυμμα και το έδεσαν με αργυρή ζώνη και στο χερούλι κρέμασαν μεταξωτές κορδέλες. Το μπακράτσι το κρατούσαν δυο κοριτσάκια όμορφα, στολισμένα κι εκείνα γιορτιάτικα και προπορεύονταν. Πίσω ακολουθούσε η πομπή τραγουδώντας το ωραίο παραδοσιακό τραγούδι:

Πάνω στην κρύα βρύση να πιώ κρύο νερό
και βρίσκω την αγάπη που έπαιρνε νερό.
Της κρένω δεν μου κρένει, μον'
μου χαμογελά κ.λ.π.». ¹¹²

Σύμφωνα με το έθιμο φτάνοντας στην τρίτη βρύση, σταματούσαν να βρέξουν ξανά τα Κλήδονα κι εκεί άρχιζαν και πάλι το τραγούδι. Η πομπή συνεχιζόταν με διάφορα τραγούδια, καθ' όλη τη διάρκεια της εκτέλεσης του εθίμου, όπως το τραγούδι της ξενιτιάς, τραγούδι για την ομορφιά κ.τ.λ.,για να καταλήξουν στην πλατεία όπου και στήνανε χορό. Αναφέρεται το εξής τραγούδι:

«Βρυσούλα χρυσοκάνουλη και μαρμαροχτισμένη,
σαν έρθει η αγάπη μου νερό να μην της δώσεις,

¹¹¹Α .Γκριζιώτης, «Τα Κλήδονα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούλιος 1974, αρ. φυλ. 51, σ.3.

¹¹²Α .Γκριζιώτης, «Τα Κλήδονα», *Ωραία Σαμαρίνα*, σ.3.

τι δεν μου δίνει φίλημα, τι δεν μου δίνει χάρδια.

Μον' ρώτησε την, βρύση μου και καλοξετάσε την
Αντίτσα ποιον αγαπάς για άντρα σου να πάρεις....»,

Άλλο ένα τραγούδι είναι και το παρακάτω:

«Θέλω να καταραστώ τα τρία Βιλαέτια

Την Πόλη και την Βουργαριά και την βλαχιά αντάμα

Της Πόλης τα κρασοπουλειά φωτιά να τάχη κάψει

Της Βουργαριάς τα πρόβατα γκλαμπάτσα να τα μάση,

και τη Βλαχίας τις έμορφες πανούκλα να τις μάση

Που ξελογιάζουν τα παιδιά κι αλησμονούν τις μάνες». ¹¹³

Στη συνέχεια, τραβούσαν προς το Χάνι που ήταν κατάμεστο από νέα παιδιά όπου γλεντούσαν. Καθώς έφτανε η γυναικεία πομπή, αντάμωναν όλοι μαζί και ξεκινούσαν και πάλι το τραγούδι:

«Εν συνεχεία, αφήνοντας πίσω τη βρύση, τραβούν προς το Χάνι που ήταν κατάμεστο από νέα παιδιά να τρώνε αχνιστά ψημένα αρνιά και καλά καμπίσια κρασιά...», «Εξω από τις ψησταριές ήταν κρεμασμένοι φανοί αναμμένοι από δαδιά να φέγγουν το Χάνι και να φανούν οι λυγερές κληδονούσες βλαχοπούλες. Όταν έφτασαν καταμεσής στο Χάνι άρχισαν άλλο τραγούδι να πειράζουν τ' αγόρια και να τους μεγαλώνουν τον καημό:

«Εψές προψές απέρασα από την γειτονιά σου

και σ' είδα π' όπινες κρασί

και σου 'πα γεια σου, γεια σου...». ¹¹⁴

Η πομπή των γυναικών, συνεχίζει περνώντας από όλες τις βρύσες της Σαμαρίνας όπου και σταματούν σε κάθε μια για να βρέξουν τα κλήδονα με συνοδεία πάντα τα τραγούδια και το χορό σε κάθε στάση.

¹¹³ Α. Γκριζιώτης, *Ωραία Σαμαρίνα*, σ.3.

¹¹⁴ Α. Γκριζιώτης, *Ωραία Σαμαρίνα*, σ.3.

Επίσης αναφέρουμε και τα παρακάτω τραγούδια που τα έλεγαν κι αυτά στην πομπή του Κλήδονα:

«Η πομπή φτάνει ψηλά στην Γκουτρομπίτσα, στο πιο αγναντερό μέρος της Σαμαρίνας...φτάνουν στη βρύση του Λέσιουρα. Εκεί έβρεξαν τα κλήδονα πάλι και με τον ίδιο ρυθμό τραβούν προς τη βρύση του Πέντα, όπου έλεγαν το τραγούδι:

«Κίνησα το δρόμο, δρόμο χαϊδεμένη μου

Και στο στενό το μονοπάτι ζηλεμένη μου...»¹¹⁵

«Και η πομπή τραβά προς το μέρος που ξεκίνησε. Στην μεγάλη αυλή ήταν αναμμένοι φανοί από δαδιά και μια φωτιά από μυρωδάτα ξύλα κέδρου. Η πομπή απόθεσε το δοχείο κάτω και τα κορίτσια στήνουν τρίδιπλο χορό με τραγούδια. Πρώτη έσυρε το χορό...η νεόνυμφη. Φορούσε βαριά αμφίεση βλάχικη με εννέα σειρές γκριουρντάνι από πεντόλιρα...», «Στη συνέχεια χόρευαν όλα τα κορίτσια και γύρω οι μάνες και οι συγγενείς τα καμάρωναν και τα νυφοδιάλεγαν».¹¹⁶

Εικόνα 4. Παραδοσιακή φορεσιά των γυναικών κατά το έθιμο του Κλήδονα στην περιοχή της Σαμαρίνας. (σκίτσο του Αχιλλέα Γκριζιώτη, έτος 1974).

Το έθιμο αυτό συνεχιζόταν και την επόμενη ημέρα (24 Ιουνίου), στη γιορτή του Αϊ-Γιάννη και πάλι με τραγούδια και χορούς. Το έθιμο αυτό φαίνεται πως έκλεινε με το

¹¹⁵ Α. Γκριζιώτης, σ.3.

¹¹⁶ Α. Γκριζιώτης, σ.3.

μοίρασμα των δαχτυλιδιών σε κάθε μια από τα κορίτσια τα οποία είχαν εναποθέσει στην αρχή του εθίμου μέσα στο δοχείο. Σύμφωνα με το άρθρο που προαναφέρθηκε υπογραμμίζεται:

«Την άλλη μέρα, την γιορτή του Αϊ-Γιάννη, από νωρίς τα κορίτσια ντύνονται με τα καλά τους και μαζεύτηκαν στο ίδιο μέρος. Σχημάτισαν πάλι πομπή και έβρεξαν τα κλήδονα σε άλλες τρεις βρύσες του χωριού πάντα τραγουδώντας και καμαρώνοντας...στην αυλή ανοίγουν το μπακράτσι και μοιράζουν τα κλήδονα στην κάθε μια, όπου τραγουδούσαν:

Καλότυχα τα κλήδονα που βρέξαμε στη βρύση,
να 'ναι καλά η γειτονιά κι ο τόπος να ευτυχίσει
τα βουνά και τα λαγκάδια να γεμίσουνε κοπάδια»

«Μοιράζοντας τα κλήδονα λέγαν θερμές ευχές και στήσαν τρανό χορό. Ενώ γύρω από το χορό κάνουν σεργιάνι γονείς και συγγενείς να διαλέξουν νύφες για τα παιδιά τους».¹¹⁷

Με το πέρασμα των χρόνων όμως, το έθιμο του Κλήδονα αν και τροποποιημένο, φαίνεται πως δεν ξεχάστηκε, αλλά πέρασε από γενιά σε γενιά. Σε αυτό βοήθησαν οι προσπάθειες των χορευτικών Σαμαρινιώτικων συνδέσμων που είχαν ως λόγο ύπαρξης τη διατήρηση και μεταβίβαση των τοπικών τους παραδόσεων. Σε αρκετές λοιπόν μουσικοχορευτικές εκδηλώσεις φαίνεται να αναβιώνει το έθιμο του Κλήδονα. Είναι ένα από τα σημαντικότερα έθιμα καθώς αποτελεί σημείο αναφοράς της Σαμαρινιώτικης παράδοσης.

«Στις 24 του Ιούνη γιορτάστηκε στη Σαμαρίνα ο Κλήδονας. Το παλιό αυτό έθιμο βλέπουμε να αναβιώνει πιο δυναμικά φέτος στο χωριό...Ο γιορτασμός κράτησε ένα διήμερο».¹¹⁸

Συγκεκριμένα από το σύνδεσμο Λαρίσης, σε κάποια εκδήλωση, όπως αναφέρεται και σε άρθρο της εφημερίδας, γίνεται αναπαράσταση του εθίμου.

«Τα γκιούμια παρουσίασαν ένα πρόσχαρο λαϊκό πανηγύρι, καθώς τα είχαν στον ώμο οι γυναίκες και ήταν γνήσια παλαιικά χαλκοματένια και χορεύοντας

¹¹⁷ Α. Γκριζιώτης, σ. 3.

¹¹⁸ «Ο γιορτασμός του Κλήδονα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούνιος 1978, αρ. φυλ. 98, σ. 2

τ' απόθεσαν κοντά σε μια γραφική βρυσούλα (πλαστική) για να πάρουν νερό,
(όχι βέβαια της...Κώ) με τη σειρά τους». ¹¹⁹

Αλλά και σε άλλη χρονική στιγμή από τον ίδιο σύνδεσμο φαίνεται η αναβίωση του Κλήδονα σε εκδηλώσεις, μέσω της αναπαράστασης τμημάτων του εθίμου. Από το μουσικό πρόγραμμα, όπως δίνεται σε άλλο άρθρο της εφημερίδας, κατά τη διάρκεια χορευτικής εκδήλωσης, γίνεται λόγος και για το τραγούδι «Τα Γκιούμια, (κοπέλες με γκιούμια που πηγαίνουν για νερό)». ¹²⁰

¹¹⁹Γ. Παπαζήσης, «Χορευτικές εκδηλώσεις Συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης εις τα Τρίκαλα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1976, αρ. φυλ. 70, σ.2.

¹²⁰«Άριστη εμφάνιση του χορευτικού ομίλου Λαρίσης στην Αθήνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Απρίλιος 1976, αρ. φυλ. 72, σ.3.

3.3 Τα έθιμα του Γάμου και του Αρραβώνα

Για την παλιά αλλά και νεότερη Σαμαρίνα μεγάλη σημασία έχουν τα έθιμα του Γάμου και του Αρραβώνα. Πρόκειται για έθιμα στα οποία κάθε στάδιο προετοιμασίας και διεξαγωγής τους, κυρίαρχο ρόλο έχουν τα ανάλογα τραγούδια και οι ανάλογοι χοροί.

Στα παλιά χρόνια οι αρραβώνες και οι γάμοι γινόταν με έναν ιδιαίτερο τρόπο στη Σαμαρίνα. Οι αρραβώνες γινόταν με προξενιό¹²¹. Ο προξενητής μιλούσε στις δυο οικογένειες που αφορούσε το προξενιό και μαζεύονταν όλοι μαζί για να μιλήσουν και να καθορίσουν την προίκα της νύφης που ήταν διάφορα υφαντά π.χ. φλοκάτες, κιλίμια, βελέντζες κ.α. Η επίσημη τελετή των αρραβώνων γινόταν άλλη μέρα.¹²²

Σε άρθρο της εφημερίδας με τίτλο, «Μια αυθεντική περιγραφή δια τα έθιμα του αρραβώνα και του γάμου εις την Σαμαρίνα επί Τουρκοκρατίας», γίνεται λεπτομερή περιγραφή για τον τρόπο με τον οποίο διεξάγονταν ο γάμος εκείνα τα χρόνια. Ο γαμπρός ντυνόταν στα λευκά όπως και ο νουνός του και με τα «μπρατίμια» και τους συγγενείς του πήγαιναν στο σπίτι της νύφης για να πάρουν την προίκα. Έπειτα πηγαίνουν να πάρουν το νουνό και όλοι μαζί τη νύφη για την εκκλησία. Χαρακτηριστικά είναι και τα τραγούδια που λέγονταν σε όλη αυτή την ιεροτελεστία και ορισμένα αναφέρονται παρακάτω. Όλα αυτά σκιαγραφούνται αναλυτικά στο συγκεκριμένο άρθρο της εφημερίδας.

«Ο πατήρ η ο πλησιέστερος των συγγενών του νέου, όταν αυτός υπερβεί το εικοστόν της ηλικίας του έτους...στέλνουν τον προξενητή, λέγοντας να συναντήσει εις το μεσοχώρι ή την οικία του πατέρα ή τον κηδεμόνα της νέας...», «Αφού λοιπόν αμφότεροι συγκατανεύσουν εις την ένωση δια γάμου των τέκνων τους, δια του προξενητή "λέγουν για τον αρραβώνα"», «Πρώτος δε λύει τη σιωπή ο

¹²¹ Γ. Αδάμου, *Η Σαμαρίνα* (Από τα ανέκδοτα αρχεία του Ελληνικού Προξενείου Ελασσόνας 1882-1912), Ελασσόνα, Εκδότης 'Η Μικρά της Ελασσόνας', 1993, σ.111-112.

¹²² Γ. Βέλκος, *Τα δημοτικά τραγούδια της Σαμαρίνας*, Ελασσόνα, Εκδότης Α. Φουστάνος, 1975, Έκδοση Α.

προξενητής...είτα δε ο προξενητής εξάγει εκ του θυλακίου το δακτύλιο
αρραβώνα...επακολουθεί ευθυμία, καθ' ην άδονται τα επόμενα άσματα...». ¹²³

«Η κόρη απ' την ανατολή κι ο νιος από τη δύση,
Τα δυο ξέν' ανταμώθηκαν σε ξένο περιβόλι
Εσύ ξένος κ' εγώ ξένος έλα ν' ανταμωθούμε,
Έλα κόρη μ' να μείνουμε, έλα να βραδιαστούμε...»

και

«Εψές πέρδικα έπιασα και σήμερα τρυγόνα,
κ' έκατσα κ' μαγείρεψα σ' αρχοντικό τραπέζι
κι κάλεσα τοις όμορφες κι αυτές ταις μαυρομάτες...». ¹²⁴

Με την γαμήλια πομπή, την ημέρα του γάμου, καθώς ο γαμπρός και η συνοδεία
του πηγαίνουν να πάρουν το νουνό τραγουδούν:

«Ο καπετάνιος κίνησε να πάει εις τους κουμπάρους
Κουμπάρες τον καρτέρησαν με τα παιδιά στα χέρια.
Φλωριά κερνούσε τα παιδιά και γρόσια τους κουμπάρους...» ¹²⁵

Στη συνέχεια καθώς η πομπή παγαίνει πια στο σπίτι της νύφης όλοι οι
παρευρισκόμενοι τραγουδούν και χορεύουν τα τραγούδια του γάμου:

«Μαύρα μάτια μας κοιτάζουν,
γαλανά μας κουβεντιάζουν
Ήρθαν κι άλλα δυο κοράσια
ποια να πάρω, ποια ν' αφήσω,
ποια να κάμω το χατίρι;...» ¹²⁶

¹²³ Α. Ευθύμιος, «Μια αυθεντική περιγραφή δια τα έθιμα του αρραβώνα και του γάμου εις τη Σαμαρίνα
επί Τουρκοκρατίας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Απρίλιος 1975, αρ. φυλ. 60, σ.3.

¹²⁴ Γ. Βέλκος, *Τα δημοτικά τραγούδια της Σαμαρίνας*, Έκδοση Α.

¹²⁵ Α. Ευθύμιος, «Μια αυθεντική περιγραφή δια τα έθιμα του αρραβώνα και του γάμου εις τη Σαμαρίνα
επί Τουρκοκρατίας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάιος 1975, αρ. φυλ. 61, σ.1.

Τα τραγούδια συνεχίζονται μέχρι και το τέλος της τελετής και αφού το ζευγάρι μαζί με το νουό οδηγούνται στην εκκλησία τραγουδάνε:

«Σε περιβόλι μπαίνω μέσα της λεμονιάς

Και σάστισε ο νους μου από τις μυρωδιές

Και δίψασα ο μαύρος για μια σταλιά νερό...»¹²⁷

Με το πέρασμα των χρόνων όπου η παράδοση παραγκωνίζεται και τα ήθη και έθιμα ξεχνιούνται, ορισμένοι Σαμαριναίοι με βαθιά το αίσθημα του πατριωτισμού και επιτακτική την ανάγκη τους για επιστροφή στις ρίζες τους, φαίνεται να προσπαθούν να διατηρήσουν μερικές από αυτές τις παραδόσεις με την πρώτη ευκαιρία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ένα άρθρο της εφημερίδας με τίτλο, «Μια αλλιώτικη νύφη στην καρδιά της Αθήνας». Πρόκειται για έναν γάμο όπου οι εγκατεστημένοι πια Σαμαριναίοι στην Αθήνα, προσπαθούν να διατηρήσουν στον μέγιστο βαθμό όπως ορίζει η παράδοση, με την παραδοσιακή ενδυμασία της νύφης, τα τραγούδια του γάμου και όλες τις εθιμοτυπικές διαδικασίες που τον απαρτίζουν. Πιο συγκεκριμένα:

«...είναι φυσικό να μην μας αφήσουν ασυγκίνητους μερικοί άνθρωποι, και προ πάντων, όταν αυτοί είναι νέοι, που προσπαθούν να αναβιώσουν έθιμα ή παραδόσεις...όταν έφτασε η νύφη στην εκκλησία και όλοι περίμεναν να δούνε από μακριά το λευκό σύννεφο του γνωστού πέπλου των νιφάδων, αντικρίσαμε μια σιλουέτα περήφανη μέσα στο αρχοντικό παραδοσιακό κοστούμι της Σαρμανιώτισσας...τη νύφη τη ντύσανε οι φίλες της όπως είναι το έθιμο απ' εκείνα τα χρόνια και τη ξεπροβόδησαν. Αυτή αφού ήπιε τρεις φορές το κρασί μπροστά στην πόρτα το έσπασε πίσω της κι' εμείς της τραγουδήσαμε:

Πέρδικα στέκει και λαλεί

Που 'στε αδελφάκια ελατ' εδώ

να με ξεπροβοδίσετε.

Νόλοι τρογύρω να 'μαστε,

¹²⁶ Α. Ευθυμίου, «Μια αυθεντική περιγραφή δια τα έθιμα του αρραβώνα και του γάμου εις τη Σαμαρίνα επί Τουρκοκρατίας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάιος 1975, αρ. φυλ. 61, σ.1.

¹²⁷ Α. Ευθυμίου, «Τα κατά τον γάμον έθιμα εν Σαμαρίνα της Μακεδονίας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάιος 1975, αρ. φυλ. 61, σ. 4.

κι όλοι κουφέτα ρίχνουμε»¹²⁸

Επίσης και σε άλλα άρθρα της εφημερίδας φαίνεται ξανά η έντονη επιθυμία των Σαμαριναίων για την αναβίωση των εθίμων του γάμου. Τα άρθρα αυτά, Ιανουάριος και Ιούλιος του 1975, έχουν τον τίτλο «Σαμαρινιώτικος Γάμος» και «Γάμος του Παλιού καιρού στη Σαμαρίνα» αντίστοιχα. Παρατηρείται λοιπόν ότι όταν ένας γάμος γίνεται με την παλιά του μορφή, πολλά από τα έθιμα τηρούνται με ιδιαίτερη προσοχή και ευλάβεια. Αρχικά λοιπόν όλη η διαδικασία του γάμου συνοδεύεται από τραγούδια και χορούς. Αλλά και την παραμονή του γάμου όλες οι διαδικασίες γίνονται όπως παλιά: οι «μπράτιμοι» μαζί με τα όργανα πηγαίνουν στο σπίτι της νύφης για να πάρουν τα προικιά. Την ημέρα του γάμου ο γαμπρός μαζί με τον νουνό πηγαίνουν να πάρουν τη νύφη για την εκκλησία, ο νουνός προπορεύεται μπροστά πάνω στο άλογο και όλες αυτές οι διαδικασίες ακολουθούνται από την ορχήστρα με τα γαμήλια τραγούδια. Ακολουθούν κάποια ενδεικτικά αποσπάσματα των παραπάνω:

«Αυτός ο γάμος ήταν πραγματικός και έγινε στις 15 του περασμένου Αυγούστου, ανήμερα της Παναγιάς, ψηλά στη Σαμαρίνα...με όλη τους την πατροπαράδοτη αρχοντιά και μεγαλοπρέπεια. Ντύθηκε στα λεβέντικα άσπρα συκούνια όπως και ο νουνός. Ντύθηκαν και τα νεαρά... μπρατίμια, φόρεσαν κεντητά ... κελεπόσια, έζωσαν τα κυρατζίτικα...σελάχια, καβαλίκεψαν τα' άλογα και με το κρασί στην πλουμιστή...κόφα και το τσίπουρο στο ασημένιο πλακερό...φιρφιρή, κάλεσαν όλους τους χωριανούς στα στέφανα», «Εξαιρετική εντύπωση έκαναν τα γαμήλια τραγούδια με τα οποίαεκφράζονταν η έννοια και η βαθύτερη σημασία της τελούμενης ιεροτελεστίας. Άριστη ήταν η απόδοση τους, από τον υπέροχο κλαρινίστα και την άφθαστη ντιζέξ των λαϊκών τραγουδιών».¹²⁹

«Ένας γάμος που γυρίζει πίσω δύο γενεές, έγινε πέρυσι ψηλά στη χλιοτραγουδησμένη Σαμαρίνα.....με όλη την γραφικότητα, με τις στολές και την τάξη των παλιών εθίμων...», «...αντήχησαν ξανά κλαρίνα

¹²⁸Κ. Σ .Ε, «Μια αλλιώςτική νύφη στη καρδιά της Αθήνας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούνιος-Ιούλιος 1977, αρ. φυλ. 86-87, σ.4.

¹²⁹Γ. Παπαζήσης, «Σαμαρινιώτικος γάμος», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιανουάριος 1975, αρ. φυλ.57, σ.1.

καιτραγουδήθηκαν τα εθνικά γαμήλια τραγούδια, έλαμψαν τα' ασημοζώναρα και φάνηκαν οι φουστανελοφόροι και πάνω στο άσπρο άλογο ο νουνός».¹³⁰

«...ξεκίνησαν οι μπράτιμοι ντυμένοι με φουστανέλες μαζί με τα όργανα και τους συγγενείς του γαμπρού και πήγαν στο σπίτι της νύφης για να πάρουν την προίκα...ο νουνός δίνει το σύνθημα για να πάνε να πάρουν τη νύφη. Το προβάδισμα το έχει αυτός...Πίσω από το νουνό ακολουθούν κατά σειρά, χωριστά του νονού και του γαμπρού, οι συνοδείες τραγουδώντας η κάθε μια τα τραγούδια της γαμήλιας χαράς...:

«Γκιζέρησα περπάτησα Βλαχιά και Βουκουρέστι

Δεν είδα δεν ελόγιασα καμιά για να μ' αρέσει

Σαν μια κόρη Κατσάμπαση, στραβά φοράει το φέσι...»,

«Που είστε αδερφάκια, ελάτε εδώ για να με ξεπροβοδείσθε.

Όλοι τριγύρω είμαστε κι όλοι ντουφέκια ρίχνουν...»,

«Όλη τη νύχτα περπατώ μεν' όμορφο κοράσι

Κι ακόμα δεν το φίλησα κι έχω καρδιά καμένη...»,

«Πούσαν περιστερούλα μου, τόσον καιρό χαμένη,

Στους κάμπους ήμουν που έβοσκα, στα πλάγια γκιζερούσα...»¹³¹

Μετά τη στέψη ο νουνός σέρνει τον χορό μαζί με το ζευγάρι. Γίνεται ένας μεγάλος κυκλικός χορός που ξεκάνει με το τραγούδι:

«Εβγάτε αγόρια στο χορό,

¹³⁰ Α. Ευθυμίου, *Ωραία Σαμαρίνα*, σ.4.

¹³¹ Δ. Σαμαρινιώτης, «Γάμος του παλιού καιρού στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούλιος 1975, αρ. φυλ. 63, σ.3.

να δείτε και να μάθετε πως πιάνετε η αγάπη.

Από τα μάτια πιάνεται στα χείλη κατεβαίνει

Από τα χείλια στη καρδιά ριζώνει και δεν βγαίνει...»¹³²

Χαρακτηριστικό είναι το τραγούδι όταν ο νονός αναχωρεί από το σπίτι του γαμπρού, αφότου επιστρέφει το ζευγάρι από τη γαμήλια τελετή:¹³³

«Κάτσε νουνέ ακόμ' απόψε

Έχω πέντε αρνιά ψημένα

Κι άλλα τόσα σουβλισμένα.»

«Τώρα τα πουλιά τώρα, τώρα τα χελιδόνια,

Τώρα οι πέρδικες συχνό λαλούν και λένε.

Ξύπνα αφέντη μου, ξύπνα καλό μου αφέντη

ξύπνα αγκάλιασε κορμί κυπαρισσένιο...»

Εικόνα 5. Στιγμιότυπο από την αναβίωση του γάμου της Σαμαρίνας. Οι μπράτιμοι και ο νονός πηγαίνουν το γαμπρό στην εκκλησία. (αρ. φυλ. 63, σελίδα 3, Ιούλιος 1975)

¹³² Δ. Σαμαρινιώτης, *Ωραία Σαμαρίνα*, σ.4.

¹³³ Γ. Αδάμου, «Η Σαμαρίνα (Από τα ανέκδοτα αρχεία του Ελληνικού Προξενείου Ελασσόνας 1882-1912)», Ελασσόνα, Εκδότης Σύνδεσμος Σαμαριναίων Ελασσόνας και Περιχώρων «Ο Σμόλικας», 1993, σ.121-124.

Εικόνα 6. Στιγμιότυπο από την αναβίωση του γάμου της Σαμαρίνας. Καβάλα στο άλογο πηγαίνει ο νουνός στο γάμο. (αρ. φυλ. 63, σελίδα 3, Ιούλιος 1975)

Εικόνα 7. Στιγμιότυπο από την αναβίωση του γάμου της Σαμαρίνας. Νύφη και γαμπρός στο μεγάλο χορό των γερόντων. (αρ. φυλ. 63, σελίδα 3, Ιούλιος 1975)

Επίσης η αναβίωση των εθίμων του γάμου έχει εξέχουσα θέση και στις διάφορες μουσικοχορευτικές εκδηλώσεις των συνδέσμων των Σαμαριναίων. Χαρακτηριστικά σε άρθρο, «Χορευτικές εκδηλώσεις του συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης εις τα Τρίκαλα», αναφέρεται:

«...ο παραδοσιακός Σαμαρινιώτικος γάμος, που στη μακάρια εκείνη και άδολη εποχή κρατούσε...ολόκληρες οχτώ μέρες. Ο κουρέας...ξύριζε το γαμπρό ή ορχήστρα έπαιζε το σχετικό τραγούδι και η νύφη με το πέπλο ...προσκύνησαν το κατενθουσιασμένο ακροατήριο ενώ τα "μπρατίμια" με την τσότρα, κερνούσαν τους χορευτές», «Στη συνέχεια μπήκαν στο χορό τα πεθερικά

κίεπιασαν τον πατροπαράδοτο επινίκιο Τσιάτσιο...τραγουδήθηκε ομαδικά από πολλούς ακροατές και με πολλή κέφι».¹³⁴

«Το δεύτερο μέρος ...άρχισε επίσης με μια σκηνική μετάταξη του νυφιάτικου χορού, με αναπαράσταση του γάμου στη Σαμαρίνα. Ακολούθησαν άλλα εννέα τραγούδια και χοροί ανάμεσα τους τα γκιούμια κι ο Τσιάτσιος...»¹³⁵

¹³⁴Γ. Παπαζήσης, «Χορευτικές εκδηλώσεις συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης εις τα Τρίκαλα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1976, αρ. φυλ. 70, σ.2.

¹³⁵Γ. Μ. Δ., «Χορευτικό συγκρότημα Σαμαριναίων Λαρίσης στη Θεσσαλονίκη», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1977, αρ. φυλ. 82, σ.3.

3.4. Το καλωσόρισμα του Μάη

Ο μήνας Μάιος ήταν για τους Σαμαρινιώτες ο μήνας που προμήνυε την έναρξη των πανηγυριών με τραγούδια και χορούς. Ήταν επίσης για τους Σαμαρινιώτες της παλιάς εποχής, η περίοδος της μετανάστευσης προς τα βουνά με τα κοπάδια τους και ο μήνας για αρκετά έθιμα σχετικά με τα κορίτσια τις παντρειάς. Ένα χαρακτηριστικό τραγούδι είναι και το εξής:

«Τον Μάη την πρώτη μέρα όλα τα κορίτσια της παντρειάς φορούσαν κι από ένα καινούργιο ρούχο...σκουφούνια κεντητά το Μάη ζωγραφισμένο. Να κι ένα τραγούδι σχετικό:¹³⁶

Πρωτομαγιά πρωτομηνιά μια βλάχα πάει στη βρύση
να μάση μαγιολούλουδα τα γκιούμια να γεμίσει
Κι' ο νιος που την αγάπαγε και που την λαχταρούσε
στην στράτα βγαίνει αμωροσιά και την παρακαλούσε»

Επίσης άλλο ένα ζήτημα είναι κι αυτό ότι μεταξύ των Σαμαριναίων, το αίσθημα της αλληλεγγύης και της αλληλοβοηθείας ήταν βαθιά αναπτυγμένο. Αυτό φαίνεται στα διαφορά έθιμα τους κατά τα οποία τα κορίτσια δεν ξεχώριζαν μεταξύ τους για την κοινωνική τους τάξη, αφού δανείζονταν μεταξύ τους τις φορεσιές ακόμη και τα κοσμήματα. Εκείνο που δεν δάνειζαν ποτέ, ήταν το προσωπικό τους μαντήλι το οποίο φιλοτεχνούσε η καθεμία με το γούστο της:¹³⁷

Ενδεικτικά αναφέρουμε και το παρακάτω:

«Όταν έβγαιναν τα κορίτσια της Σαμαρίνας στο χοροστάσι ή στο πανηγύρι, δεν διακρίνονταν τα φτωχά από τα πλούσια. Υπήρχε αλληλεγγύη μεταξύ τους, δανείζονταν η μια από την άλλη κοσμήματα, ποδιές και ενδύματα ακόμα, αρκεί να μην φαίνονταν μεταξύ των κοριτσιών ότι δεν έχει την πρόπουσα στολή, για να νοιώθει μειονεκτικά στο χωριό. Το μόνο που δεν δάνειζαν οι Σαμαρινιώτισσες, ήταν το μαντίλι που κρατούσαν στο χέρι και ανέμιζαν όταν

¹³⁶ Α. Γκριζιώτης, «Το καλωσόρισμα του Μάη», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάιος 1974, αρ. φυλ. 49, σ.3.

¹³⁷ Α. Γκριζιώτης, «Από τη λαογραφία της Σαμαρίνας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιανουάριος 1976, αρ. φυλ. 69, σ.3.

χόρευαν. Κάθε κοπέλα το μαντήλι της το φιλοτεχνούσε με το γούστο της και το γέμιζε κεντίδια απ' όλα τα λουλούδια του Μάη»

«Όλα του Μάη τα χρώματα τα 'χαν οι νέες μαντήλια,

Όλα του Μάη τα λουλούδια κεντούσαν στις ποδιές τους»

Αλλά και αργότερα, όπου με το πέρασμα των χρόνων οι Σαμαρινιώτες εγκαταστάθηκαν στις γύρω περιοχές, καθώς αναγκάζονταν να την εγκαταλείψουν το χειμώνα για βιοποριστικούς λόγους, δεν σταμάτησαν να επισκέπτονται την ιδιαίτερη πατρίδα τους από την άνοιξη ακόμη, για να γλεντήσουν την Πρωτομαγιά με τα καθιερωμένα έθιμα.

«...ν' ανέβουν πάνω στη Σαμαρίνα την Πρωτομαγιά πολλοί πατριώτες από την Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Λάρισα,...Επί διήμερο στη Σαμαρίνα οι πατριώτες γιόρτασαν την Πρωτομαγιά με πατριωτικά τραγούδια και χόρεψαν στην πλατεία τα "Παιδιά της Σαμαρίνας" και τον "Τσιάτσιο"»¹³⁸

¹³⁸ «Πρωτομαγιά στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάιος 1977, αρ. φυλ. 85, σ.1.

3.5 Χοροί και έθιμα που έχουν ξεχαστεί

Με το πέρασμα των χρόνων πολλές από τις παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα ενός τόπου συνήθως έχουν την τάση να εξασθενούν. Κάποιες παραδόσεις μπορεί να ξεχαστούν, ενώ κάποιες να τροποποιηθούν. Κάτι τέτοιο έχει συμβεί και με ορισμένα τοπικά τραγούδια και τοπικούς χορούς της Σαμαρίνας, τα οποία έχουν αλλοιωθεί και χάσει την παλιά τους αίγλη και σημασία τους. Τέτοιοι είναι οι χοροί της Γονιμότητας, ο χορός της Παπαρούνας, ο χορός του Φεγγαριού και ο Όρκος του Ανυπόταχτου.

Κάθε ένας από τους χορούς αυτούς, είχε τη δική του θέση στην τοπική κοινωνία της Σαμαρίνας, έχοντας τι ρίζες τους στα πολύ παλιά ακόμη χρόνια. Όλα τα παραπάνω παρουσιάζονται χαρακτηριστικά σε ένα άρθρο της εφημερίδας, αποσπάσματα του οποίου δίνονται παρακάτω. Στο άρθρο αυτό τονίζεται επίσης ότι παράλληλα με την αλλαγή των τραγουδιών και των χορών, αλλάζει και η εμφάνιση των παραδοσιακών στολών της Σαμαρίνας και κυρίως των γυναικών.

««Τα ήθη και τα έθιμα που επικρατούν τώρα στη Σαμαρίνα, στα αρραβωνιάσματα, στους γάμους, στους χορούς και στις ενδυμασίες δεν έχουν την παλιά αίγλη και το κάλλος. Διότι έχουν με την πάροδο του χρόνου παραμεληθεί και έχουν ξεχασθεί. Καθώς και πολλοί χοροί έχουν χάσει την τοπική παράδοση π.χ. ο χορός της "Γονιμότητας" που χορεύονταν στο πανηγύρι της Μικρής Παναγίας στις 7 Σεπτεμβρίου. Στο χορό αυτό χόρευαν τα νέα ζευγάρια που είχαν παντρευτεί πρόσφατα το δεκαπενταύγουστο...τα νέα ζευγάρια χόρευαν πάνω στα στάχια έναν χορό ζευγαρωτό που το έλεγαν «το αηδόνι»...».

Ο χορός της Παπαρούνας:

«Άλλος χορός που έχει ξεχαστεί είναι ο χορός της "Παπαρούνας". Τον χόρευαν τα κορίτσια της πλούσιας κοινωνίας. Φορούσαν ειδικές χρυσοκέντητες στολές που τις έλεγαν «Ασσάνες», δηλαδή βασιλοπούλες του τόπου. Η συνήθεια αυτή χάθηκε, καθώς και τα βήματα του χορού. Μα το τραγούδι σώθηκε. Το τραγουδούσαν οι γαγιές και το χόρευαν τα εγγονάκια. Έχει ως εξής:

Χορεύουν οι βλαχούλες σαν παπαρούνες,
χορεύουν και πηδάνε σαν κατσίκι»,

Ο χορός του Φεγγαριού:

«Άλλος ξεχασμένος χορός είναι ο χορός του "Φεγγαριού". Τον χορεύουν στους γάμους τα ανύπαντρα κορίτσια και αγόρια ως και τα μπρατίμια. Υποχρεώνουν τη νύφη και το γαμπρό να φέγγουν με λάμπες η δαδιά, ενώ οι νέοι τραγουδούσαν και χόρευαν το παρακάτω τραγούδι:

Καλή νυφούλα Σαρμανιώτισσα που είσαι σαν φεγγάρι ωραία,
για φέξε μας να χορέψουμε και ζευγάρια ωραία να γίνουμε».

«Άλλος ξεχασμένος χορός είναι ο "Όρκος του Ανυπόταχτου". Τον χόρευαν έφηβοι του χωριού σε καιρό εντάσεως και κρίσεως για να τονώσουν το αίσθημα του λαού...», «Όπως στα ήθη και τα έθιμα στους χορούς και στα τραγούδια έπεσε η λησμονιά, έτσι και στις ενδυμασίες ήρθε η αλλαγή ολοκληρωτική. Άλλαξε η όψη και η γραμμή...οι γυναίκες της Σαμαρίνας φορούσαν στο κεφάλι το "Μπάλτσο"...Αποτελείται από πολλές πήχες λινό ύφασμα ή μεταξωτό, τον οποίον ειδικές εκπαιδευμένες γυναίκες τον κατασκεύαζαν...».¹³⁹

Συνοψίζοντας λοιπόν όλα όσα παρουσιάστηκαν στο κεφάλαιο αυτό, θα μπορούσαμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα για την εξέχουσα θέση που κατέχει η μουσική παράδοση σε όλα τα ήθη και έθιμα που συναντήσαμε για την περιοχή μελέτης. Η μουσική αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο που συνδέεται με τις παραδόσεις ενός τόπου και που διατηρεί τις μνήμες αυτών. Όλα τα έθιμα συνοδεύονται από τραγούδια, χορό και μουσική. Έθιμα που σε κάποιο βαθμό έχουν διαφοροποιηθεί με το πέρασμα των χρόνων παρόλα αυτά υπάρχει πάντα η προσπάθεια για τη διατήρηση και διάδοση τους από γενιά σε γενιά.

¹³⁹ Α. Γκριζιώτης, *Ωραία Σαμαρίνα*, σ.1, 3.

Εικόνα 8. Παλιά ενδυμασία της Σαμαρίνας με «Μπάλτσο» στο κεφάλι, όπως δίνεται σε άρθρο της εφημερίδας. (στίτσο του Αχιλλέα Γκριζιώτη, Οκτώβριος 1976).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Ορχήστρες και Σύνδεσμοι

Το τραγούδι και ο χορός είναι τόσο παλιά όσο και ο άνθρωπος. Τα τραγούδια είναι η έκφραση του ψυχισμού του ανθρώπου. Μια σύνθετη έκφραση που συνδυάζει τη μελωδία (μουσική), με το κείμενο (στοίχο) και την εκτέλεση (οργανοπαίκτη και τραγουδιστή). Αποτελεί μια μορφή έκφρασης μιας ολόκληρης κοινωνίας.

Από πολύ νωρίς οι Σαμαριναίοι στην προσπάθεια τους να διατηρήσουν και να διαδώσουν τα ήθη και έθιμα τους, τα οποία όλα συνδέονται με τη μουσική και το χορό, δημιούργησαν τους πολιτιστικούς συνδέσμους. Σημαντικό κίνητρο επίσης για την σύσταση αυτών ήταν και επιθυμία για επαφή με τον τόπο τους, για όσους κυρίως είχαν εγκατασταθεί πια μόνιμα σε αστικές περιοχές και δεν ήταν εύκολο να μετακινούνται στην ιδιαίτερη πατρίδα τους. Με το πέρασμα των χρόνων όμως, απώτερος σκοπός αυτών πολιτιστικών σωματείων ήταν η προβολή της γενέτειρας τους και η καλλιέργεια στενότερων πατριωτικών και φιλικών δεσμών μεταξύ τους.

Οι σύλλογοι αυτοί κάθε χρόνο διοργάνωναν εκδηλώσεις και χοροεσπερίδες στις οποίες συγκεντρώνονταν πολλοί Σαμαριναίοι και όχι μόνο. Αποτελούσε για αυτούς ένα κοσμικό γεγονός στο οποίο απέδιδαν ιδιαίτερη σημασία. Στις μουσικοχορευτικές αυτές εκδηλώσεις έντονη ήταν και η παρουσία μουσικών ορχηστρών με κυρίαρχο όργανο το κλαρίνο, να εξυψώνουν το κέφι και το γλέντι των Σαμαριναίων.

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται αναφορά στη δράση των πιο σημαντικών πολιτιστικών συνδέσμων των Σαμαριναίων καθώς και στις μουσικές ορχήστρες αυτών.

4.1 Πολιτιστικοί Σύνδεσμοι

Σκοπός των σωματείων ήταν η σύσφιξη των σχέσεων των Σαμαριναίων και η προσήλωση των νέων στα ήθη και έθιμα της ιστορικής Σαμαρίνας, μαζί με την αγάπη και τη φροντίδα για τη γενέτειρα τους με διάφορους τρόπους.

Οι δραστηριότητες των συνδέσμων ήταν πολύπλευρες και πολυάριθμες. Θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τους πολύ επιτυχημένους χορούς σε πολυτελείς αίθουσες, τις πολλές εκδρομές, τις συγκεντρώσεις για καφέ, τον εορτασμό του Οσιομάρτυρα Δημητρίου «εκ Σαμαρίνης» (που τελείται την πρώτη Κυριακή του Ιουνίου) κ.ά. Ακόμη έργο των συνδέσμων ήταν να τιμά τους συμπατριώτες που διαπρέπουν γενικά ή συμβάλλουν στην ανάπτυξη των σωματείων ή της Σαμαρίνας, να οργανώνει διαλέξεις, και ξεναγήσεις σε μουσεία, ενώ ιδιαίτερη σημασία δίνονταν στηνπροσέλευση των νέων στις τάξεις των συνδέσμων, προ πάντων για το ξαναζωντάνεμα των χορευτικών συγκροτημάτων.

Πιο συγκεκριμένα μέσα από τα φύλλα των εφημερίδων η «Ωραία Σαμαρίνα» απαντώνται οι εξής σύνδεσμοι: 1) ο σύνδεσμος των Σαμαριναίων Αθηνών «Ο Σμόλικας» 2) ο σύνδεσμος των Σαμαριναίων Θεσσαλονίκης, επίσης «Ο Σμόλικας» 3) ο σύνδεσμος των Σαμαριναίων Λαρίσης και Περιχώρων η «Αγία Παρασκευή και 4) ο σύνδεσμος των Σαμαριναίων Τρικάλων.

4.2 Οι Σύνδεσμοι των Σαμαριναίων

- **Αθηνών:**

Ο σύνδεσμος των Σαμαριναίων Αθηνών ξεκινάει από το 1952 με την ονομασία «Ο Σμόλικας»,¹⁴⁰ είναι από τους παλιότερους, τους πιο δραστήριους και δυναμικούς συνδέσμους. Έχει διαγράψει μια μεγάλη πορεία με αξιόλογη ιστορία. Στη διοργάνωση κάθε εκδήλωσης του συνδέσμου γίνεται φανερή η αγάπη όχι μόνο των μελών αλλά και φίλων του συνδέσμου για την παλιά Σαμαρίνα, τις παραδόσεις, τα ήθη και έθιμα της. Με μεγάλη περηφάνια τα μέλη του συνδέσμου ζωντανεύουν ξανά παλιά έθιμα φορώντας τις παραδοσιακές στολές και τραγουδούν εθιμοτυπικά τραγούδια. Προσπαθώντας να διατηρήσουν έτσι τα ήθη, έθιμα και τη λαϊκή παράδοση της Σαμαρίνας.

«...η εμφάνιση του χορευτικού ομίλου, είναι ένα άλλο δείγμα διατήρησης της λαϊκής παραδόσεως και εθίμων της Σαμαρίνας».¹⁴¹

«Απώτερος σκοπός αυτών των εκδηλώσεων είναι η προβολή της γενέτειρας μας Σαμαρίνας και η καλλιέργεια στενότερων πατριωτικών και φιλικών σχέσεων μεταξύ μας».¹⁴²

Συγκεκριμένα κάθε χρόνο διοργανώνεται η χοροεσπερίδα για τον αποκριάτικο χορό στις αρχές συνήθως Φεβρουαρίου. Η επιτυχία και η συμμετοχή των Σαμαριναίων και άλλων φίλων της Σαμαρίνας είναι μεγάλη. Οι χορευτές φορούνε την παραδοσιακή Σαμαρινιώτικη στολή, άνδρες και γυναίκες και περήφανοι χορεύουν και τραγουδούν τα τραγούδια του τόπου τους ξεκινώντας σχεδόν πάντα με το τραγούδι «Παιδιά της Σαμαρίνας».

Παρακάτω γίνεται μια μικρή αναφορά για τον σύλλογο Σαμαριναίων Αθηνών:

¹⁴⁰Ζ. Κισκίνης, «Οι χοροί των Συνδέσμων Σαμαριναίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος 1975, αρ. φυλ. 59, σ.3.

¹⁴¹Ζ. Κισκίνης, «Οι χοροί των Συνδέσμων Σαμαριναίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος 1975, αρ. φυλ. 59, σ.3.

¹⁴²«Ο χορός και η λαογραφική εκδήλωση», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1976, αρ.φυλ.70, σ.1.

«Καταπληκτική επιτυχία εσημείωσε ο εφετεινός αποκριάτικος χορός του συνδέσμου Σαμαριναίων Αθηνών "Ο Σμόλικας"...», «Η μεγαλύτερη έκπληξη στη χοροεσπερίδα αυτή ήταν η παρουσία του χορευτικού ομίλου. Πέντε νεαρές Σαμαρινιωτοπούλες και τέσσερις νέοι άνδρες, ντυμένοι με την πατροπαράδοτη Σαμαρινιώτικη στολή, χόρεψαν τους τοπικούς χορούς αρχίζοντας με το τραγούδι "Παιδιά της Σαμαρίνας", τελειώνοντας με το συγκαθιστό και το Γιάννινα-Γιαννάκινα».¹⁴³

Εικόνα 9. Ο χορευτικός όμιλος του συνδέσμου Σαμαριναίων Αθηνών.(αρ.φυλ.46, σελίδα 2, Φεβρουάριος 1974).

Ο αποκριάτικος χορός του συνδέσμου:

«Το άνοιγμα του χορού εφέτος έγινε σύμφωνα με τα έθιμα της Σαμαρίνας, δηλαδή σχηματίστηκαν δυο σειρές χορευτών, μιας από άνδρες και μιας από γυναίκες, όπου οι πρεσβύτεροι έσυραν τον χορό με το τραγούδι "Παιδιά της Σαμαρίνας"».¹⁴⁴

«Ο φετινός αποκριάτικος χορός στου Συνδέσμου Σαμαριναίων Αθηνών...η εμφάνιση του καθιερωμένου πλέον στις χοροεσπερίδες του Συνδέσμου χορευτικού συγκροτήματος. Εννέα Σαμαρινιωτοπούλες και τέσσερα

¹⁴³ «Την 9^η Φεβρουαρίου εδόθη η χοροεσπερις του συνδέσμου Σαμαριναίων Αθηνών η οποία εστέφθη υπό πλήρους επιτυχίας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1974, αρ.φυλ.46, σ.1, 2.

¹⁴⁴ «Την 9^η Φεβρουαρίου εδόθη η χοροεσπερις του συνδέσμου Σαμαριναίων Αθηνών η οποία εστέφθη υπό πλήρους επιτυχίας», *Ωραία Σαμαρίνα*, σ.1, 2.

Σαμαρινιωτόπουλα, ντυμένοι με την τοπική στολή της Σαμαρίνας, χόρευαν τους αθάνατους και παραδοσιακούς Σαμαρινιώτικους χορούς».¹⁴⁵

«Η μεγάλη προσέλευση των μελών και φίλων της Σαμαρίνας. Οι προσαχθέντες έφτασαν περίπου τους 400... Η άριστη καθ' όλα εμφάνιση του χορευτικού ομίλου, αποτελουμένου εκ νέων Σαμαρινιωτών...θα μας χορέψουν βλάχικους χορούς ντυμένοι με τις ενδυμασίες του τόπου μας...», «Στη συνέχεια οι πρεσβύτεροι Σαμαριναίοι άνοιξαν το χορό με το "Παιδιά απ' τη Σαμαρίνα"».¹⁴⁶

Εικόνα 10. Στιγμιότυπο κατά τη χοροεσπερίδα του Συνδέσμου Σαμαριναίων Αθηνών του αποκριάτικου χορού. (αρ. φυλ. 59, σελίδα 3, Μάρτιος 1975)

¹⁴⁵Ζ. Κισκίνης, «Οι χοροί των συνδέσμων Σαμαριναίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος 1975, αρ. φυλ. 59, σ.3.

¹⁴⁶«Ο χορός και η λαογραφική εκδήλωση», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1976, αρ. φυλ.70, σ.1.

Εικόνα 11. Ο χορευτικός όμιλος γυναικών που έλαβε μέρος στην χοροεσπερίδα με στολές της Σαμαρίνας. (αρ. φυλ. 59, σελίδα 3, Μάρτιος 1975)

«Πραγματοποιήθηκε ο χορός του Συνδέσμου μας με εξαιρετική επιτυχία...Όπως είχε προβλεφθεί, πολύς κόσμος κατέκλυσε τις αίθουσες, φίλοι της Σαμαρίνας, πατριώτες Σαμαριναίοι και Σαμαριναίες πάνω από 350 σε σύνολο...», «Ακολούθησε το άνοιγμα της χορευτικής βραδιάς με χορό εκ μέρους των πρεσβυτέρων συμπατριωτών, οι οποίοι χόρεψαν το "Παιδιά της Σαμαρίνας" κι άλλους σαμαρινιώτικους χορούς».¹⁴⁷

«Πραγματοποιήθηκε με επιτυχία...ο ετήσιος αποκριάτικος χορός του συνδέσμου Σαμαριναίων Αθηνών "Ο Σμόλικας"...Κατά τη διάρκεια του χορού διέπρεψε το καθιερωμένο πλέον χορευτικό συγκρότημα από κορίτσια και αγόρια του συνδέσμου που με τις ωραίες χορευτικές τους επιδόσεις και τις γνωστές παραδοσιακές στολές, σκόρπισε κέφι και συγκίνηση στους παρευρισκόμενους».¹⁴⁸

Σε αρκετά άρθρα επίσης σχετικά με τις χορευτικές εκδηλώσεις του συνδέσμου, γίνεται αναφορά και στην παρουσία τηλεοπτικών συνεργειών για την βιντεοσκόπηση των εκδηλώσεων αυτών και την παρουσίαση των προγραμμάτων στην τηλεόραση. Συγκεκριμένα:

«Μάλιστα, συνεργείο τηλεόρασης της YENEΔ τον απαθανάτισε και τον παρουσίασε στις...».¹⁴⁹

«...ως και η τηλεοπτική κάλυψη της γιορτής εκ μέρους της YENEΔ που είχε ως συνέπεια να προβληθεί η Σαμαρίνα στο ευρύτερο ελληνικό κοινό».¹⁵⁰

Με το πέρασμα των χρόνων όμως νέα στοιχεία συμπληρώνουν τις μουσικοχορευτικές εκδηλώσεις του συνδέσμου όπως η παρουσία μοντέρνας μουσικής, συγκεκριμένα τζαζ για του ευρωπαϊκούς χορούς.

¹⁴⁷ «Ο χορός του Συνδέσμου Σαμαριναίων Αθηνών», Μάρτιος 1977, *Ωραία Σαμαρίνα*, αρ. φυλ. 83, σ.1.

¹⁴⁸ «Ο χορός του συνδέσμου Αθηνών», Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1980, *Ωραία Σαμαρίνα*, αρ. φυλ. 117-118, σ.1.

¹⁴⁹ Ζ. Κισκίνης, «Οι χοροί των συνδέσμων Σαμαριναίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος 1975, αρ. φυλ. 59, σ.3.

¹⁵⁰ «Ο χορός και η λαογραφική εκδήλωση», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1976, αρ. φυλ. 70, σ.1.

Αναφέρουμε τα εξής:

«...μαζί με τις δυο ορχήστρες (των εγχώριων λαϊκών οργάνων και την μοντέρνας τζαζ για τους ευρωπαϊκούς χορούς) η χορευτική αυτή βραδιά αποτέλεσε μια επιτυχή γενικά εκδήλωση του συνδέσμου...».¹⁵¹

«...στους λίγους ευρωπαϊκούς χορούς που χορεύτηκαν (ένα κλασικό ταγκό και ένα βιεννέζικο βαλς)...».¹⁵²

Εικόνα 12. Γυναικείος όμιλος του συνδέσμου Σαμαριναίων Αθηνών από τον αποκριάτικο ετήσιο χορό. (αρ. φυλ.105-106, σελ 4, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1979).

- **Θεσσαλονίκης:**

Ένας άλλος σύνδεσμος Σαμαριναίων, επίσης «Ο Σμόλικας», ήταν και αυτός της Θεσσαλονίκης. Η δράση και οι εκδηλώσεις των μελών του ήταν ανάλογες του Συνδέσμου Σαμαριναίων Αθηνών, με μεγάλη επιτυχία και συμμετοχή των μελών και φίλων του συνδέσμου της Σαμαρίνας. Κι από το σύνδεσμο αυτό διοργανώνεται κάθε χρόνο χοροεσπερίδα για τον καθιερωμένο αποκριάτικο χορό, καθώς και άλλες εκδηλώσεις όπως για την κοπή της βασιλόπιτας στην αρχή του χρόνου.

¹⁵¹Κ. Μπίρκας, «Ο ετήσιος χορός του Σμόλικα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1979, αρ. φυλ.105-106, σ.3.

¹⁵²Κ. Μπίρκας, « Η πίτα του Συνδέσμου Αθηνών», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος-Απρίλιος 1979, αρ. φυλ.107-108, σ.5.

Αναφορά στις χοροεσπερίδες και στον αποκριάτικο χορό των συνδέσμων:

«Εξαιρετική επιτυχία εσημείωσε και εφέτος ο ετήσιος αποκριάτικος χορός των Σαμαριναίων Θεσσαλονίκης που δόθηκε...», «Έκδηλη ήταν η συμμετοχή Σαμαριναίων και εξ' άλλων πόλεων της χώρας ως επίσης και ο μεγάλος αριθμός των μη Σαμαριναίων, πλην όμως φανατικών φίλων της Σαμαρίνας μας».¹⁵³

«Εξαιρετική επιτυχία σημείωσε και φέτος ο ετήσιος αποκριάτικος χορός του Συνδέσμου μας...», «ο χορός άρχισε με τον ύμνο της Σαμαρίνας "Παιδιά της Σαμαρίνας" που χόρεψαν...».¹⁵⁴

«Μέσα σε μια ατμόσφαιρα μεγάλου πατριωτικού ενθουσιασμού και με Σαμαριναίους από όλα τα μέρη της Ελλάδος, καθώς και πολλούς φίλους...δόθηκε ο ετήσιος αποκριάτικος χορός του Συνδέσμου μας...», «Ο χορός δια πρώτη φορά εφέτος άρχισε με τον "Τσιάτσιο" που χόρεψαν σε δυο σειρές οι χορευταί με κατά σειράν προτεραιότητας των γεροντότερων. Εν συνεχεία το Δ.Σ. χόρεψε το "Παιδιά απ' τη Σαμαρίνα"...με την παρουσία του χορευτικού συγκροτήματος Λαρίσης με τους λεβέντικους Σαμαρινιώτικους χορούς...».¹⁵⁵

Στις μουσικοχορευτικές εκδηλώσεις του συνδέσμου δεν έλειπε ποτέ η ορχήστρα με την συνοδεία πάντοτε του κλαρίνου ακόμη και αν σε κάποιες εκδηλώσεις χρησιμοποιούνταν μαγνητοφωνημένες μουσικές κασέτες το κλαρίνο επίσης κυριαρχούσε.

«Μια μαγνητοφωνημένη ταινία σκορπούσε στην αίθουσα τα' αθάνατα νοσταλγικά τραγούδια της Σαμαρίνας, ψαλμένα και τραγουδημένα από το μαγεμένο κλαρίνο του Νίκου, τα ταμπούρλα και τα κορνέτα της συντροφιάς του. Χορεύτηκαν δε από πολλούς λεβέντικα οι παραδοσιακοί χοροί του χωριού μας: "Παιδιά της Σαμαρίνας", "ο Τσιάτσιος", ο Σιώμος, ο Σμαήλ Αγάς κ.α.».¹⁵⁶

¹⁵³Ζ. Κισκίνης, «Η χοροεσπερίδα του συνδέσμου Σαμαριναίων Θεσσαλονίκης Ο Σμόλικας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος 1974, αρ. φυλ. 47, σ.4.

¹⁵⁴Ζ. Κισκίνης, «Ο χορός του συνδέσμου Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος 1975, αρ. φυλ.59, σ.4.

¹⁵⁵Ζ. Κισκίνης, «Ο αποκριάτικος χορός των Σαμαριναίων Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1976, αρ.φυλ.70,σ.2.

¹⁵⁶Ζ. Κισκίνης, «Το κόψιμο της πίτας του συνδέσμου Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1977, αρ.φυλ.82, σ.1.

- **Λαρίσης και Περιχώρων**

Ο πρώτος σύνδεσμος Σαμαριναίων με έδρα τη Λάρισα έγινε το έτος 1928. Αποτέλεσμα αυτού του συνδέσμου ήταν η ανάγκη μιας ομάδας νέων από τη Σαμαρίνα οι οποίοι δεν μπορούσαν να πηγαίνουν τακτικά στο τόπο τους. Νωρίτερα κατά το έτος 1905 φαίνεται πως υπήρξε μια αδελφότητα Σαμαριναίων στη Λάρισα η οποία όμως ατόνησε και με τον καιρό διαλύθηκε.

Η έντονη δράση του συνδέσμου Λαρίσης και Περιχώρων, «Η Αγία Παρασκευή», φαίνεται μέσα από πολλά άρθρα της εφημερίδας τα οποία κάνουν λόγο για τη συνεχή εμφάνιση του χορευτικού συγκροτήματος σε διάφορες εκδηλώσεις πολλών πόλεων.

Ένα από αυτά είναι και το εξής:

«...ήρθε στη Αθήνα ο περίφημος χορευτικός όμιλος της Λαρίσης και έδωσε την πρώτη χορευτική παράσταση του...μετά τις τόσο επιτυχημένες εμφανίσεις του στις σπουδαιότερες πόλεις της Θεσσαλίας...», «Η είσοδος του χορευτικού συγκροτήματος στη σκηνή υπήρξε θεαματική...Οι χορευτές όλοι νέοι και νέες, ντυμένοι με τις πατροπαράδοτες φορεσιές της Σαμαρίνας, ανέβηκαν στη σκηνή χορεύοντας το "Παιδιά της Σαμαρίνας" υπό τους ήχους του γνωστού μουσικού δημοτικού συγκροτήματος του Μηνά Μπέτζιου...».¹⁵⁷

Από το σύνδεσμο αυτό ξεχώρισε ιδιαίτερα το χορευτικό συγκρότημα Λαρίσης, καθώς μέσα από διάφορα άρθρα της εφημερίδας φαίνεται πως ήταν αυτο που διακρίθηκε και με βραβείο για τη σημαντική του πορεία.

«Ασφυκτικά είχαν κατακλύσει...οι συμπολίτες μας Σαμαριναίοι και ένα πλήθος φιλόμουσων Τρικαλινών φίλων τους...», «Όλοι τους είχαν ακούσει πολλά εγκώμια, για το νεοσύστατο χορευτικό συγκρότημα στου Συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης κι έσπευσαν να το απολαύουν», «Κι αμέσως άρχισε ο χορός κατά εντελώς πρωτότυπο τρόπο...10 φουστανελοφόροι, χορεύοντας από το κύριο συγκρότημα, που αποτελούνταν από δυο ντουζίνες, νέων και νεανίδων, με τα παλληκαρήσια φουστανελλοσιγγούνια και τις γραφικές Σαμαρινιώτικες "Τσικέτες" με τις ολοκέντητες ποδιές...χορεύοντας τον ύμνο της

¹⁵⁷ «Άριστη εμφάνιση του χορευτικού ομίλου Λαρίσης στην Αθήνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Απρίλιος 1976, αρ.φυλ.72, σ.1.

χιλιοτραγουδημένης Πίνδου "Παιδιά της Σαμαρίνας", υπό τους ήχους του εξαιρετού μουσικού συγκροτήματος, του Μακεδόνα Μηνά Μπέτζιου.», «Όλοι τους τόνιζαν την αντρεισύνη και την απaráμιλλη λεβεντιά, που είχαν οι αμαρτωλοί και κλέφτες και χορεύτηκαν με τόση ζωντάνια και τόσες φιγούρες και ρυθμικά στριφογυρίσματα...». ¹⁵⁸

Μέσα από το χορευτικό όμιλο και του συνδέσμου «η Αγία Παρασκευή», φαίνεται πως γίνεται προσπάθεια να διατηρηθούν οι παραδόσεις της παλιάς Σαμαρίνας καθώς αναβιώνουν οι παλιοί χοροί και ξαναζωντανεύουν πολλά παραδοσιακά τραγούδια όπως:

«Ο Σύνδεσμος Σαμαριναίων Λαρίσης και περιχώρων "Η Αγία Παρασκευή", από χρόνια είχε προγραμματίσει να καταρτίσει και να διοργανώσει χορευτικό όμιλο...με σκοπό να μάθουν να χορεύουν τους παλιούς Σαμαρινιώτικους χορούς και γενικά τους αθάνατους ελληνικούς χορούς, διαφυλάσσοντας τους έτσι από τη λησμονιά και τη λήθη στο πέρασμα του χρόνου», «Ο Καραμπάτικος λεβέντικος χωριστός χορός, καταχειροκροτήθηκε. Μα και η Βλαχούλα που τραγουδήθηκε κιάλας και τόνιζε τα κάλλη της Βλαχοπούλας, άρεσε παρά πολύ. Όπως και το ξεχωριστό τσάμικο γυναικών "Γυναίκες που χορεύετε, τους άντρες που τους έχετε;"...», «Τα "γκιούμια" παρουσίασαν ένα πρόσχαρο πανηγύρι...», «...Ο παραδοσιακός Σαμαρινιώτικος γάμος που στην μακάρια εκείνη κι' άδολη εποχή, κρατούσε ολόκληρες οχτώ ημέρες. Ο κουρέας ξούριζε το γαμπρό η ορχήστρα έπαιζε το σχετικό τραγούδι ...». ¹⁵⁹

«Θερμά χειροκροτήματα του κοινού δέχτηκε η ωραία αναπαράσταση του παλιού γάμου στη Σαμαρίνα που έγινε πάνω στη σκηνή. Τα μπρατίμια και οι μπρατίμισσες με τα όργανα παίζοντας μπροστά...», «...ενώ στο κλαρίνο και στο μέτωπο του Μηνά κολλούν οι καλεσμένοι τα εκατοστάρικα και τα μπρατίμια κερνούν με την κόφα κρασί τον κόσμο». ¹⁶⁰

«Το νεοσύστατο χορευτικό συγκρότημα έκανε την πρώτη εμφάνισή του εις την συνεστίαση των μελών του συνδέσμου...όπου εντυπωσίασε με την λεβεντιά του

¹⁵⁸ Μ. Παπαθανασίου, *Ωραία Σαμαρίνα*, σ.2.

¹⁵⁹ Μ. Παπαθανασίου, «Ο χορευτικός όμιλος του συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης "η Αγία Παρασκευή"», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1976, αρ.φυλ.70, σ.2.

¹⁶⁰ Μ. Παπαθανασίου, «Ο χορευτικός όμιλος του συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης "η Αγία Παρασκευή"», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1976, αρ.φυλ.70, σ.2.

όλους τους παρευρισκομένους εις αυτήν...», «Με την πρώτη επιτυχημένη εμφάνιση του συγκροτήματος...άρχισε να προχωρεί ολοταχώς προς τον θρίαμβο...», «Την 25 Ιανουαρίου το συγκρότημα εμφανίστηκε στην Ελασσόνα, όπου καταχειροκροτήθηκε...σκοπός του συγκροτήματος που είναι η παραδοσιακή αναβίωση των ηθών και εθίμων του τόπου μας», «Έρχεται η 1 Φεβρουαρίου ημέρα πραγματικού θριάμβου για το συγκρότημα που παρουσιάστηκε στο Λαρισαϊκό κοινό...», «...τον ενθουσιασμό των θεατών οι οποίοι όρθιοι χειροκροτούσαν και επευφημούσαν τους νέους και τις νεανίδες που μπήκαν υπό τους ήχους του δυτικομακεδονικού συγκροτήματος του Μήνα και τραγουδώντας και χορεύοντας το Παιδιά της Σαμαρίνας...», «...δεν μπόρεσαν πολλοί από αυτούς ν' αποφύγουν το πειρασμό να ανέβουν στη σκηνή...δίνοντας φιλοδωρήματα (κεράσματα) στο μουσικό συγκρότημα όπως γινόταν κατά τα παλιά χρόνια, έθιμο που και σήμερα ακόμη δεν ξεχάστηκε από πολλούς νοσταλγούς».¹⁶¹

Το χορευτικό συγκρότημα του σύνδεσμου Σαμαριναίων Λαρίσης και Περιχώρων, που συγκροτήθηκε το 1976, σε συμμετοχή του στο Β΄ Πανελλήνιο Φεστιβάλ Χορού κέρδισε το πρώτο βραβείο συγκεκριμένα:

«...Η δε Επιτροπή του Β΄ Πανελλήνιου Φεστιβάλ Χορών του Συλλόγου «Ανατολική Ρωμυλία» απένειμε στο συγκρότημα μας το πρώτο βραβείο μεταξύ των 17 συγκροτημάτων ολοκλήρου της Χώρας».¹⁶²

Επίσης στο νεοσύστατο αυτό χορευτικό όμιλο γίνεται αναφορά και για τον νέο τραγουδιστή Γιάννη Νίκζα :

«...αν δεν αναφέρουμε την επιτυχία που σημείωσε η πρώτη εμφάνιση νεαρού Σαμαριναίου τραγουδιστή του συγκροτήματος Γιάννη Νίκζα, που απέδωσε θαυμάσια τα τραγούδια «Παιδιά της Σαμαρίνας», «Καπετάν Λεωνίδας», «Σμαίλαγα», τα τραγούδια του γάμου και άλλα.»¹⁶³

¹⁶¹Γ. Τσούρης, «Ο χορευτικός όμιλος Λαρίσης και η δράση του», *Ωραία Σαμαρίνα*, Απρίλιος 1976, αρ. φυλ. 72, σ.2.

¹⁶²Γ. Τσούρης, «Η εμφάνιση του χορευτικού ομίλου Σαμαριναίων Λαρίσης και Περιχώρων», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιανουάριος 1977, αρ. φυλ. 81, σ.3.

¹⁶³Γ. Τσούρης, *Ωραία Σαμαρίνα*, σ.3.

«...το δημοτικό τραγούδι της Σαμαρίνας τραγούδησε και ο νεαρός τραγουδιστής του χορευτικού συγκροτήματος Ιωάννης Νίκζας, ο οποίος και ενθουσίασε τους Σαμαριναίους.»¹⁶⁴

Σημαντική είναι και η προβολή του Συνδέσμου μέσα από το τηλεοπτικά σταθμό της εποχής που βιντεοσκοπούν και παρουσιάζουν τα προγράμματα του συνδέσμου. Χαρακτηριστικά σε άρθρα της εποχής αναφέρεται:

«Ο χορευτικός όμιλος Λαρίσης έφτασε και πάλι στην Αθήνα...προκειμένου να εμφανιστεί εις την Ελληνική Ραδιοφωνία και Τηλεόραση...Η Τ.Υ. στο πρόγραμμα της ΕΡΤ θα μας παρουσιάσει τους αθάνατους χορούς και τα τραγούδια της Σαμαρίνας».¹⁶⁵

«Το χορευτικό συγκρότημα του Συνδέσμου Λαρίσης πήγε όπως είναι γνωστό στη Θεσσαλονίκη για τη μαγνητοσκόπηση του προγράμματος που παρουσίασε η τηλεόραση της ΕΡΤ από την εκπομπή της ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ στις 15-1-78 με μεγάλη επιτυχία».¹⁶⁶

«...το χορευτικό συγκρότημα του συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης και Περιχώρων "Η Αγία Παρασκευή" έκανε την εμφάνιση από την τηλεόραση της ΕΡΤ με τους πατροπαράδοτους χορούς της λεβεντογένας Σαμαρίνας μας.»¹⁶⁷

Οι διακρίσεις όμως του συγκροτήματος Λαρίσης συνεχίστηκαν και με την κατάκτηση του πρώτου χρυσού βραβείου σε διεθνή διαγωνισμό λαογραφίας και χορών, στην περιοχή Γκορίτσα της Ιταλίας. Διάκριση σημαντική όχι μόνο για το πανελλήνιο αλλά και διεθνώς αφού στο διαγωνισμό συμμετείχαν και άλλες χώρες του εξωτερικού. Στο διαγωνισμό αυτό συμμετείχαν 42 συγκροτήματα από διάφορες χώρες. Η μεγάλη βαρύτητα που δόθηκε σε αυτό το γεγονός φαίνεται και από το άρθρο της εφημερίδας με τίτλο «Πρώτο χρυσό βραβείο στους Σαμαριναίους». Συγκεκριμένα σε άρθρο της εποχής αναφέρει:

¹⁶⁴Γ. Τσούρης, «Η χοροεσπερίδα του συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης και Περιχώρων "Η Αγία Παρασκευή"», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος 1977, αρ. φυλ. 83, σ.3.

¹⁶⁵«Ο χορευτικός όμιλος Λαρίσης και η δράση του», *Ωραία Σαμαρίνα*, Απρίλιος 1976, αρ.φύλ.72, σ.4.

¹⁶⁶«Ο χορός του συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης και Περιχώρων "Η Αγία Παρασκευή"», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1978, αρ.φυλ. 94, σ.2.

¹⁶⁷«Το χορευτικό συγκρότημα των Σαμαριναίων στην τηλεόραση», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος-Απρίλιος 1979, αρ.φυλ.107-108, σ. 4.

«Στο φύλλο του Ιουνίου η Ω.Σ. δημοσιεύει την είδηση της συμμετοχής στο διαγωνισμό των χορών της Καλαμάτας του συγκροτήματος του συνδέσμου Λαρίσης. Στο διαγωνισμό έλαβαν μέρος 14 εν όλο συγκροτήματα εξωτερικού και ελληνικά και το θρυλικό πια συγκρότημα της Λαρίσης ήρθε πρώτο και κατέκτησε το ΧΡΥΣΟ ΒΡΑΒΕΙΟ.», «...οι Σαμαριναίοι έδειξαν το μεγαλείο τους με το τραγούδι "Παιδιά της Σαμαρίνας" όπου απέδωσε ο υπέροχος Γιάννης Νίκζας συνοδευόμενος από την άψογη εκτέλεση της ορχήστρας δημοτικής μουσικής του Μηνά, ενώ τις δυο προηγούμενες βραδιές έγινε αξιολόγηση των ενδυμάτων (βαρύτερη στολή η των Σαμαριναίων με συνολικό βάρος 34 κιλά) και παρουσίαση αυθεντικότητας δημοτικής μουσικής... εκτός απ' το πρώτο χρυσό βραβείο, απέσπασε τιμητικό δίπλωμα διακρίσεως στη μουσική και έπαινο για τις ενδυμασίες».¹⁶⁸

Εικόνα 13.Μια φωτογραφία από το χορευτικό συγκρότημα των Σαμαριναίων Λαρίσης το οποίο έλαβε μέρος στο διεθνή διαγωνισμό χορών στην Καλαμάτα (αρ. φυλ. 99, σελ 1, Ιούλιος 1978).

«Θριαμβευτική επιτυχία εσημείωσε το συγκρότημα του Συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης, που εκπροσώπησε επάξια την Ελλάδα στο διεθνή διαγωνισμό λαογραφίας και χορών που οργανώθηκε στη Γκορίτσα, πόλη της Β. Ιταλίας.», «Το συγκρότημα των Σαμαριναίων με την μεγάλη αυτή επιτυχία του δικαίωσε για μια ακόμη φορά τη φήμη των Ελληνικών πατροπαράδοτων χορών και της λαογραφίας», « Το πρόγραμμα τους οι Σαμαριναίοι άνοιξαν με το τραγούδι του

¹⁶⁸Π. Συμπόνης, «Πρώτο χρυσό βραβείο στους Σαμαριναίους», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούλιος 1978, αρ.φυλ. 99, σ.1.

γάμου στη Σαμαρίνα, "Όλη τη νύχτα περπατώ". Ακολούθησε αναπαράσταση προετοιμασίας του γάμου...με την συνοδεία της βμελούς ορχήστρας δημοτικής μουσικής του Μηνά. Ακολούθως οι χορευτές και χορεύτριες μας παρουσίασαν τρεις χορούς της όμορφης Σαμαρίνας το "Αρχοντόπουλο", Καραμπάτικός" και το "Λαφίνα" εν μέσω ενθουσιωδών χειροκροτημάτων του κοινού...», «...απένειμε το χρυσό μετάλλιο και βαρύτιμο κύπελλο του Πρώτου βραβείου στο συγκρότημα της δεκαετίας όπως χαρακτηρίστηκε δηλ. τους Σαμαριναίους και το χρηματικό έπαθλο...». ¹⁶⁹

Εικόνα 14. Το χορευτικό συγκρότημα "Οι Σαμαριναίοι" που έλαβαν το πρώτο χρυσό βραβείο στο διεθνή διαγωνισμό στη Γκορίτσια της Β. Ιταλίας.(αρ. φυλ.113-114, σελ 1, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1979)

Παράλληλα οι εκδηλώσεις που διοργανώνονταν από τους Σαμαριναίους που ζούσαν σε άλλες πόλεις ήταν αποτέλεσμα της προσπάθειας τους για να διατηρήσουν τα ήθη και έθιμα του τόπου αλλά και για να τα μεταδώσουν και στις νεότερες γενιές. Τέτοια παραδείγματα είναι πολλά, με την παρουσία του χορευτικού συλλόγου Λαρίσης στην Κατερίνη καθώς και σε άλλες πόλεις με διάφορες εκδηλώσεις. Οι εκδηλώσεις αυτές χαρακτηρίζονταν από μεγάλη κοσμοσυρροή και αμείωτο κέφι των μελών και φίλων των Σαμαριναίων που συμμετείχαν. Επίσης οι εκδηλώσεις αυτές συνοδευόταν σχεδόν πάντοτε από το Κλαρίνο του Μηνά. Χαρακτηριστικά:

¹⁶⁹Α. Λαζάρου, «Διεθνής επιτυχία του χορευτικού συγκροτήματος Σαμαριναίων Λαρίσης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1979, αρ. φυλ.113-114, σ.1 και 6.

«Εξαιρετική επιτυχία σημείωσε η εμφάνιση του χορευτικού συγκροτήματος του συλλόγου Σαμαριναίων Λαρίσης ...και την παρακολούθησαν εκατοντάδες θεατών που κατέκλυσαν την αίθουσα και χειροκρότησαν θερμά...».¹⁷⁰

«Την Κυριακή 11 Μαρτίου '79 στην ασφυκτικά γεμάτη αίθουσα του κινηματογράφου ΠΑΛΛΑΣ της πόλης μας έγινε από το χορευτικό συγκρότημα των Σαμαριναίων Λαρίσης μεγάλη επίδειξη χορών και τραγουδιών της Σαμαρίνας συνοδεία λαϊκών οργάνων...το συγκρότημα χόρεψε με αυθεντικές στολές της Σαμαρίνας οι μεν άντρες ντυμένοι με την πατροπαράδοτη φουστανέλα...επακολούθησε στη συνέχεια τρικούβεργο γλέντι με συνοδεία πάντα τα κλαρίνα του Μηνά...Η ανώτερη εκδήλωση είχε σαν αποτέλεσμα να υπενθυμίσει στους Σαμαριναίους της Κατερίνης να μην ξεχάσουν της καταγωγή τους, και την υποχρέωση να μεταδώσουν στα παιδιά τους τα ήθη και έθιμα της Σαμαρίνας.»¹⁷¹

«Σ' ένα θαυμάσιο περιβάλλον με γιορταστική διακόσμηση...η εμφάνιση του χορευτικού συγκροτήματος του συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης στη Ν. Αγχίαλο...παρουσίασε μπροστά σε 5000 περίπου θεατές ένα εκλεκτό πρόγραμμα με χορούς και τραγούδια της ωραίας Σαμαρίνας...».¹⁷²

• Κατερίνης

Ένας ακόμη πολιτιστικός σύνδεσμος των Σαμαριναίων είναι και αυτός της Κατερίνης. Με μεγάλη επιτυχία πραγματοποιούνταν όλες οι μουσικοχορευτικές εκδηλώσεις και των μικρότερων συλλόγων με αμείωτο το κέφι των Σαμαριναίων μέχρι τις πρώτες πρωινές ώρες . Συγκεκριμένα:

«Η ορχήστρα του Μηνά έπαιξε και απέδωσε θαυμάσια όλα τα Σαμαρινιώτικα τραγούδια και το μελωδικό παίξιμο της έδινε οξυγόνο στις καρδιές και έσταζε βάλσαμο στις ψυχές των Σαμαριναίων Κατερίνης, όταν ακούστηκε το

¹⁷⁰Γ. Μ. Δ., «Το χορευτικό συγκρότημα των Σαμαριναίων Λαρίσης στη Θεσσαλονίκη», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1977, αρ.φυλ.82, σ.3.

¹⁷¹«Το χορευτικό συγκρότημα Σαμαριναίων Λαρίσης στην Κατερίνη», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος-Απρίλιος 1979, αρ.φυλ.107-108, σ. 2.

¹⁷²«Χορευτικό συγκρότημα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούλιος-Αύγουστος 1979, αρ.φυλ.111-112, σ.4.

τραγούδι "Παιδιά της Σαμαρίνας" με το οποίο έγινε και η έναρξη του χορού», «Μετά από τον πρώτο χορό ένα μέρος του παιδικού τμήματος του χορευτικού συγκροτήματος Σαμαριναίων Λαρίσης χόρεψε με τοπικές ενδυμασίες της Σαμαρίνας διάφορους χορούς με εξαιρετική επιτυχία και καταχειροκροτήθηκε.», «Το αποκορύφωμα της βραδιάς ήταν όταν ο πρόεδρος...χόρεψε σόλο στο μέσο της πίστας τον καπετάν Λεωνίδα. Χορευτής και ορχήστρα καταχειροκροτήθηκαν.», «Η ευχαρίστηση των μελών για την άριστη απόδοση της ορχήστρας...είχε σαν αποτέλεσμα να ανταμειφτεί πλουσιοπάροχα και να ανέβουν οι εισπράξεις της από τα φιλοδωρήματα των χορευτών...». ¹⁷³

- **Τρικάλων**

Ένας ακόμη σύλλογος Σαμαριναίων που δραστηριοποιείται ενεργά επίσης με χοροεσπερίδες και άλλες εκδηλώσεις είναι και αυτός των Τρικάλων.

«Με μεγάλη επιτυχία εδόθη το βράδυ...ο χορός του Συνδέσμου Τρικάλων, εις τον οποίο παρευρέθησαν πολλοί συμπολίτες Σαμαριναίοι καθώς επίσης και συμπατριώτες των εξ' άλλων γειτονικών πόλεων», «Εν μέσω αδιάπτωτου κεφιού και υπό τους ήχους εκλεκτών ορχηστρών, εχθρεύθηκαν διάφοροι ελληνικοί και ξένοι χοροί...». ¹⁷⁴

¹⁷³ Β. Τσουπέης, «Ο ετήσιος χορός του συνδέσμου Κατερίνης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος-Απρίλιος 1980, αρ. φυλ. 119-120, σ.2.

¹⁷⁴ «Η χοροεσπερίδα των Σαμαριναίων Τρικάλων», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1974, αρ.φυλ.46, σ.4.

4.3 Οι ορχήστρες των συνδέσμωντων Σαμαριναίων

- **Ορχήστρα Αθηνών**

Σε όλες τις ετήσιες χοροεσπερίδες που διοργανώνουν οι σύνδεσμοι των Σαμαριναίων, οι χοροί και τα τραγούδια τους συνοδεύονται από ορχήστρες. Η πιο συχνή είναι η δημοτική ορχήστρα του Μηνά Μπέτζιου με το κλαρίνο του:

«Οι δυο ορχήστρες, μια ευρωπαϊκή με επικεφαλή τον κ. Πέτρον Μίχον και η δεύτερη δημοτική με το συγκρότημα του κ. Γρηγ. Μπέτζιου – Μηνά από το Τσοτύλι, σκόρπισαν άφθονο το κέφι στους γλεντζέδες της βραδιάς. Οι πατριωτικοί χοροί έδιναν και έπαιρναν έως τις πρωινές ώρες...».¹⁷⁵

«Το άνοιγμα του χορού εφέτος έγινε σύμφωνα με τα έθιμα της Σαμαρίνας, δηλαδή σχηματίστηκαν δυο σειρές χορευτών, μιας από άνδρες και μιας από γυναίκες, όπου οι πρεσβύτεροι έσυραν το χορό με το τραγούδι Παιδιά απ' τη Σαμαρίνα».¹⁷⁶

«Για μια ακόμη φορά οι Σαμαριναίοι και οι φίλοι του συνδέσμου απέδειξαν ότι ξέρουν να γλεντούν...Οι δύο ορχήστρες (Ευρωπαϊκή και Λαϊκή) διατήρησαν αμείωτο το κέφι μέχρι και τις πρώτες πρωινές ώρες».¹⁷⁷

«Ο Μηνάς με το κλαρίνο του και το συγκρότημα του δόνησε την ατμόσφαιρα με πατριωτικά τραγούδια και σκόρπισε ρίγη συγκινήσεως...η εναλλαγή των δυο ορχηστρών βοήθησε, ώστε να μείνουν όλοι ικανοποιημένοι κατά τη διάρκεια της χορευτικής βραδιάς».¹⁷⁸

¹⁷⁵ «Την 9^η Φεβρουαρίου εδόθη η χοροεσπερίδα του συνδέσμου Σαμαριναίων Αθηνών η οποία εστέφθη υπό πλήρους επιτυχίας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1974, αρ.φυλ.46, σ.1,2.

¹⁷⁶ «Την 9^η Φεβρουαρίου εδόθη η χοροεσπερίδα του συνδέσμου Σαμαριναίων Αθηνών η οποία εστέφθη υπό πλήρους επιτυχίας», *Ωραία Σαμαρίνα*, σ.1,2.

¹⁷⁷ Ζ. Κισκίνης, «Οι χοροί των συνδέσμων Σαμαριναίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος 1975, αρ.φυλ.59, σ.3.

¹⁷⁸ «Ο χορός και η λαογραφική εκδήλωση», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1976, αρ.φυλ.70, σ.1.

Εικόνα 15. Στιγμιότυπο από την ορχήστρα στη χοροεσπερίδα του Συνδέσμου Σαμαριναίων Αθηνών. (αρ.φυλ.59, σελίδα 3, Μάρτιος 1975).

«...να θαυμάσουμε το χορευτικό συγκρότημα της Λάρισας και το οποίο θα χορέψει τους αθάνατους και λεβέντικους χορούς τα Σαμαρίνας με τη συνοδεία της λαϊκής ορχήστρας του αριστοτέχνη Μηνά», «Ο κ. Ι. Νίκζας τραγούδησε πατριωτικούς χορούς και έδωσε μια ξεχωριστή νότα στην όλη εκδήλωση. Το πρόγραμμα είχε ως εξής. 1) Παιδιά της Σαμαρίνας, 2) Μια Κυριακίτσα, 3) Καπετάν Αριστείδης, 4) Τα Μάγια, (Τσάμικο), 5) Λεβέντης είσαι μάτια μου, 6) Αυτά τα μάτια Δήμο μου και 7) 40 εκκλησιές. Όσο για την λαϊκή ορχήστρα του Μηνά και την συντροφιά του δεν έχουμε να πούμε παρά μόνο επαίνους και καλά λόγια. Είναι αναντικατάστατοι και μοναδικοί στο παίξιμο των σαμαρινιώτικων τραγουδιών. Η ευρωπαϊκή ορχήστρα με τους μοντέρνους χορούς, χάρισε πολύ κέφι στους φίλους της ευρωπαϊκής μουσικής».¹⁷⁹

- **Ορχήστρα Θεσσαλονίκης**

Στις χοροεσπερίδες του συνδέσμου Σαμαριναίων Θεσσαλονίκης «Ο Σμόλικας», το κλαρίνο και πάλι έχει τον πρωταγωνιστικό ρόλο στις μουσικές ορχήστρες που συνοδεύουν τα παραδοσιακά τραγούδια και γλέντια των Σαμαριναίων.

¹⁷⁹ «Ο χορός του συνδέσμου Σαμαριναίων Αθηνών», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος 1977, αρ.φυλ.83, σ.1.

Αναφέρονται παρακάτω τα εξής:

«Ακούστηκαν τ' αθάνατα παραδοσιακά τραγούδια της Σαμαρίνας ζωντανά από τον Μηνά και το μαγεμένο κλαρίνο του και τα ταμπούρλα και κορνέτα της παρέας του. Όλοι οι παρευρισκόμενοι χόρεψαν μ' ενθουσιασμό τους λεβέντικους χορούς της Σαμαρίνας μας.».¹⁸⁰

«Το ξακουστό κλαρίνο του πασίγνωστου Νίκου Αδαμόπουλου από το Αργος Ορεστικό, μαζί με τα' άλλα όργανα της παρέας του, παίζοντας αθάνατους παλιούς χορούς της Σαμαρίνας σκόρπισε και δημιούργησε σε όλη τη κατάμεστη από κόσμο αίθουσα μια χαρούμενη κατευχάριστη ατμόσφαιρα, όπου κυριάρχησε μεγάλο κέφι, τρανό γλέντι και ενθουσιασμός. Χορεύτηκαν δε καμαρωτά και περήφανα με τραγούδια και οι πατροπαράδοτοι χοροί του χωριού, Παιδιά της Σαμαρίνας, ο Τσιάτσιος, ο Σμαήλ-Αγάς, ο Σιώμος, ο Μπουγντάνος.».¹⁸¹

«Τη ψυχαγωγία είχαν αναλάβει οι ορχήστρες, μοντέρνα και λαϊκή, του ξενοδοχείου καθώς και εκλεκτοί καλλιτέχνες της ελαφράς και λαϊκής μουσικής. Ο πρωταγωνιστής όμως της βραδιάς ήταν ο θαυμάσιος Νίκος Αδαμόπουλος, το πρώτο κλαρίνο της Μακεδονίας, που με τους εκλεκτούς συνεργάτες τους έδωσαν άκρατο κέφι στους Σαμαριναίους, με τα λεβέντικα τραγούδια της θρυλικής πατρίδας μας.».¹⁸²

«Ο χορός κράτησε μέχρι τις πρωινές ώρες...κάτω από τις γλυκές και νοσταλγικές νότες του κλαρίνου του Νίκου Αδαμόπουλου και της ορχήστρας του. Το μοντέρνο και λαϊκό πρόγραμμα της βραδιάς κάλυψε η περίφημη ορχήστρα του ξενοδοχείου...».¹⁸³

- **Ορχήστρα Λάρισας και Περιχώρων**

Στους ετήσιους χορούς του συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης και Περιχώρων, η «Αγία Παρασκευή», η συμμετοχή και πάλι της λαϊκής ορχήστρας παίζει

¹⁸⁰ «Το κόψιμο της πίτας του συνδέσμου Σαμαριναίων Θεσσαλονίκης Ο Σμόλικας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1978, αρ.φυλ.94, σ.3.

¹⁸¹ Μ. Π., «Ο χορός του συνδέσμου Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1978, αρ.φυλ.94, σ.3.

¹⁸² Ζ. Κισκίνης, «Ο χορός του συνδέσμου Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος 1975, αρ.φυλ.59, σ.4.

¹⁸³ Ζ. Κισκίνης, «Ο αποκριάτικος χορός των Σαμαριναίων Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1976, αρ.φυλ.70, σ.2

πρωταγωνιστικό ρόλο. Επίσης παρουσιάζεται πλέον παράλληλα και ευρωπαϊκή μουσική, όμως πάντα οι εκδηλώσεις ξεκινούν με το γνωστό δημοτικό τραγούδι «Παιδιά της Σαμαρίνας».

«Μεγάλη επιτυχία εσημείωσε ο ετήσιος χορός του Συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης και Περιχώρων "Η Αγία Παρασκευή"...Το κέφι ήτο αδιάπτωτον μέχρι και των πρωινών ωρών υπό τους ήχους των δυο ορχηστρών μιας Ευρωπαϊκής και της Δημοτικής, με το συγκρότημα του άφθαστου Μηνά, εκ Τσοκλίου», «...δυο νέους, ντυμένοι με την πατροπαράδοτη σαμαρινιώτικη στολή. Χόρευαν τους τοπικούς χορούς, αρχίζοντας με το τραγούδι "Παιδιά της Σαμαρίνας", συνέχισαν με διάφορους άλλους τοπικούς χορούς και εταιλίωσαν με το τσάμικο και το συγκαθιστό».¹⁸⁴

«Με επικεφαλής τη Μουσική του Μηνά, που έπαιζε το αθάνατο τραγούδι του τόπου μας «Παιδιά της Σαμαρίνας», οι λεβέντες χορευτές τραγουδώντας και σφυρίζοντας κλέφτικα...ντυμένοι όλοι στα βλάχικα, με την παλιά όμορφη σαμαρινιώτικη στολή...έσυραν με περίσσια χάρη χορούς του παλιού καιρού, χορούς παραδοσιακούς, χορούς της κλεφτουριάς, του γάμου και της χαράς, του πανηγυριού και του γλεντιού...τον κλέφτικο χορό του Καπετάν Αριστεΐδη, την περήφανο Καραμπάτικο, τον Τσάμικο της Σαμαρίνας...»¹⁸⁵

Η παρουσία της λαϊκής ορχήστρας με το Μηνά και το κλαρίνο του φαίνεται σε πολλές εκδηλώσεις των Σαμαριναίων.

«...ένας σκοπός άρχισε να κτυπά. Ήταν το κλαρίνο του συμπαθούς Μηνά, που καλούσε γέρους, μεσήλικες και νέους να προσέλθουν εις τον ορισθέντα τόπον για να χορέψουν τους πατροπαράδοτους χορούς (Τσιάτσιο και Ισμαήλ Αγά)», « Απερίγραπτος ενθουσιασμός επικράτησε με τους χορούς τούτους...ο χορός γενικεύτηκε με την συμμετοχή του συγκροτήματος Δημοτικών χορών του Μηνά...».¹⁸⁶

¹⁸⁴ «Χοροεσπερίδα του συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης και Περιχώρων η Αγία Παρασκευή», *Ωραία Σαμαρίνα*, Απρίλιος 1974, αρ.φυλ.48, σ.2.

¹⁸⁵ Ζ. Κισκίνης, «Ο χορευτικός όμιλος του συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης η Αγία Παρασκευή», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1976, αρ.φυλ.70, σ.2.

¹⁸⁶ Ζ. Κισκίνης, «Η Πανσαμαρινιώτικη συνάντηση στη βρύση Τυρνάβου», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούνιος 1976, αρ.φυλ.74, σ.1.

«Μουσική έπαιζε το συγκρότημα του Μηνά απ' το Τσοτύλι, που εξελίσσεται σε έναν από τους καλύτερους κι αυθεντικότερους εκτελεστές των δημοτικών μας τραγουδιών. Το κλαρίνο του, καθώς και το δεύτερο κλαρίνο και τ' άλλα όργανα των συνεργατών του, δημιούργησαν μια ατμόσφαιρα ολοζώντανης ελληνοσύνης, που την υπογράμμιζαν οι "φούρλες" της Σαμαρινιώτικης φουστανέλας».¹⁸⁷

«Η εμφάνιση του συγκροτήματος...τα μέλη του που μπήκαν υπό τους ήχους του συγκροτήματος λαϊκών οργάνων του Μηνά, τραγουδώντας και χορεύοντας το τραγούδι "Παιδιά της Σαμαρίνας"...».¹⁸⁸

Εν κατακλείδι η δράση των συλλόγων γενικότερα ήταν η διατήρηση των παραδόσεων της τοπικής κοινωνίας της Σαμαρίνας. Αυτό επιτυγχάνονταν μέσα από τις μουσικοχορευτικές εκδηλώσεις που οργάνωναν καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Η μεγάλη συμμετοχή του κόσμου αλλά και τα βραβεία που κατάφεραν να αποσπάσουν κάποιοι σύλλογοι ήταν το αποτέλεσμα της συλλογικής τους προσπάθειας όλων των συνδέσμων που όλο και περισσότερο διατηρούσαν άσβεστη τη δίψα για τις παραδόσεις. Ο ρόλος τους ήταν καθοριστικός στην διατήρηση και διάδοση της μουσικής παράδοσης της Σαμαρίνας αλλά και της συσπείρωσης των απανταχού Σαμαριναίων.

¹⁸⁷Γ. Μ. Δ., «Το χορευτικό συγκρότημα Σαμαριναίων Λαρίσης στη Θεσσαλονίκη», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1977, αρ.φυλ.82, σ.3.

¹⁸⁸Γ. Τσούρης, «Η εμφάνιση του χορευτικού ομίλου Σαμαριναίων Λαρίσης και Περιχώρων», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιανουάριος 1977, αρ.φυλ.81, σ.3.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

Τα πανηγύρια στη Σαμαρίνα

Το πανηγύρι είναι ένας θεσμός κοινωνικός, θρησκευτικός και οικονομικός. Από τα πολύ παλιά χρόνια μέχρι και σήμερα, τα πανηγύρια πραγματοποιούνται σε πολλές περιοχές, αν και στη σύγχρονη εποχή έχουν απλοποιηθεί και διαφοροποιηθεί ως προς τη διαδικασία και τους σκοπούς που εξυπηρετούν.

Τα παλιά χρόνια όπου οι κοινωνικοί θεσμοί της Σαμαρίνας ήταν πολύ αυστηροί και οι κοινωνίες πολύ κλειστές, τα πανηγύρια αποτελούσαν ένα μέσο κοινωνικοποίησης, ένα μέσο συνάντησης και γνωριμιών. Ήταν κυρίως ο τόπος όπου οι νέοι Σαμαρινιώτες, θα έβλεπαν και θα διάλεγαν τις κοπέλες που θα παντρευτούν. Επίσης ήταν και ένα μέσο για την οικονομική ενίσχυση των εκκλησιών, καθώς μεγάλα χρηματικά ποσά ή ακόμα και λάδι πρόσφεραν οι ντόπιοι για την εκπλήρωση του τάματος τους.

Σήμερα τα πανηγύρια εξακολουθούν να είναι ένας τρόπος αντάμωσης των απανταχού Σαμαριναίων και μια καλή ευκαιρία για να επιστρέψουν στον τόπο τους και να συναντηθούν όλοι μαζί, ακόμη και για αυτούς που κατοικούν στο εξωτερικό. Είναι ένας τρόπος για να διατηρήσουν και να διαδώσουν τα έθιμα τους, τα οποία περικλείονται πολλά από αυτά μέσα στις δραστηριότητες των πανηγυριών αλλά και ένας ύμνος προς τους θρυλικούς αγώνες των Σαμαριναίων. Είναι επίσης ένας τρόπος για να διασκεδάσουν, να χορέψουν και να τραγουδήσουν τα πατροπαράδοτα τραγούδια. Τραγούδια που μιλούν για την αγάπη, την ξενιτιά, την λευτεριά και τους ηρωικούς αγώνες.

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναφερθούμε στα σημαντικότερα πανηγύρια που πραγματοποιούνται στη Σαμαρίνα όπως παρουσιάζονται μέσα από τα διάφορα άρθρα της εφημερίδας «Ωραία Σαμαρίνα», με σημαντικότερο αυτό του Δεκαπενταύγουστου της Μεγάλης Παναγιάς. Ακολουθούν το πανηγύρι της Μικρής Παναγιάς, του προφήτη Ηλία και της Αγίας Παρασκευής.

5.1 Το Πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου

«Τα βλαχοχώρια χαίρονται κι όλα πανηγυρίζουν
γιατί γιορτάζει η Παναγιά και του Χριστού η μάνα.
Τάματα παν' στη χάρη της, λαμπάδες σαν το μπόι
και προσφωνούν τη χάρη της και της γυρεύουν χάρη.
Ύμνους της λεν και προσευχές θερμό της λεν τραγούδι
σέρνουν τρανό χορό κι όλοι τους καμαρώνουν...»,

«Ήταν Δεκαπενταύγουστο σε χρόνια περασμένα
την Παναγιά γιόρταζαν σε χρόνια πικραμένα.
Γέροι τον Τσιάτσιο στήνανε ξωπίσω βλαχομάννες
χωρίς στολίδια και φλουριά θλιμμένες μαντζουράνες...».¹⁸⁹

Η γιορτή του Δεκαπενταύγουστου είναι η πιο σημαντική γιορτή για τους Σαμαριναίους. Αποτελεί το πιο ζακουστό πανηγύρι που ξεκινά την ίδια ημέρα με τον εκκλησιασμό στη Μεγάλη Παναγία. Το πανηγύρι αυτό συγκεντρώνει τον περισσότερο κόσμο και στο οποίο προσπαθεί να παρευρεθεί κάθε Σαμαριναίος ακόμη και αυτοί που βρίσκονται μακριά από την πατρίδα τους.

«Όπως κάθε χρόνο και εφέτος το καλοκαίρι, στις 15 Αυγούστου, εορταστεί η επέτειος Κοιμήσεως της Θεοτόκου εις το ομώνυμων Ιερό Ναό Μεγάλη Παναγία, στη Σαμαρίνα... Επίσης προσήλθαν εις αυτήν και πάμπολλοι από τους Σαμαριναίους, οι οποίοι επισκέπτονται την πατρίδα τους δια τακτά χρονικά διαστήματα».¹⁹⁰

¹⁸⁹ Α. Γκριζιώτης, «Το πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος 1974, αρ.φυλ.52, σ.1.

¹⁹⁰ «Το πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος – Σεπτέμβριος 1975, αρ.φυλ.64-65, σ.2.

«Εκτός από τους επίσημους παραβρέθηκαν και πολλές χιλιάδες Σαμαριναίων και μη που ήρθαν σαν προσκυνητές στα δοξασμένα χώματα της Σαμαρίνας... τηλεόρασης είπε για πρώτη φορά στη Σαμαρίνα ο αριθμός των επισκεπτών ξεπέρασε φέτος τις δεκαπέντε χιλιάδες...».¹⁹¹

«Το περιλάλητο πανηγύρι της Σαμαρίνας το Δεκαπενταύγουστο σπάνια συναντά κανείς στο Πανελλήνιο. Έμοιαζε με φεστιβάλ ή φιέστα μεσαιωνική. Κάθε μέρα το χορό τον έσερναν άλλα πρόσωπα και λέγαν άλλα τραγούδια... Οι γονείς ήθελαν μαζί με τις άλλες γνώσεις τα παιδιά τους ν' αναπτύξουν και τον έρωτα και τους τραγουδούσαν τα εξής τραγούδια:

Εβγάτε αγόρια στο χορό
κορίτσια στο σεργιάνι
να δείτε και να μάθετε
πως πιάνετε η αγάπη.

Ως πότε νιός μωρέ παιδιά,
κοντό χαϊμαλί με τη μηλιά
ερ, ως πότε παλικάρι,
γεια σου καινούργια αγάπη».¹⁹²

Μετά τη θεία λειτουργία στο προαύλιο χώρο της εκκλησίας στήνεται ο περίφημος χορός "Τσιάτσιος"¹⁹³ κάτι που γινόταν παλιότερα και συνεχίζεται και στα πιο πρόσφατα χρόνια. Μάλιστα ο συγκεκριμένος χορός, τα παλιότερα κυρίως χρόνια είχε συγκεκριμένο τρόπο εκτέλεσης, πρώτα οι γέροι, μετά οι ανύπαντροι κ.τ.λ., με αρχηγό πάντα τον γηραιότερο.

¹⁹¹ «Ο φετινός πανηγυρικός γιορτασμός του 15Αύγουστου», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος – Σεπτέμβριος 1978, αρ.φυλ.100-101, σ.1.

¹⁹² Α. Γκριζιώτης, *Ωραία Σαμαρίνα*, σ.4.

¹⁹³ Κ. Μπίρκας, «Εθνικοί αγώνες και χοροάσματα της Βλαχουριάς», σελ. 255.

«Ο καθιερωμένος χορός του Τσιάτσιου που γίνεται κάθε χρόνο τη δεύτερη μέρα στο χώρο μπροστά στη Μεγάλη Παναγιά...».¹⁹⁴

«Σαν σχολούσε η εκκλησία και έπαιρναν το αντίδωρο...έβγαιναν στην αυλή της Μεγάλης Παναγίας...Οι γέροι πρώτοι έστηναν το χορό... μετά τους γέρους ακολουθούσαν οι μεσόκοποι, ύστερα οι νιόπαντροι, τα παιδιά της παντρείας και ύστερα οι πιο νέοι. Το ίδιο έκαναν και οι γυναίκες...», «Θεωρείται βεβήλωση και αμαρτία, αν κανένας δεν έμπαινε στη σειρά που του επέβλεπε η ηλικία του να είναι. Κι αν κανένας γινόταν ατίθασος και δεν πειθαρχούσε στον άγραφο νόμο, τον έβγαζαν από το χορό και τον γιουχάριζαν. Στη μέση του χορού έμπαιναν 3 ή 4 σεβάσμιοι και επιβλητικοί άντρες που φρόντιζαν να δίνουν βήμα στο χορό και μέτρο στο τραγούδι...», «Τρία ή πέντε ήταν τα τραγούδια που χόρευαν στο "Τσιάτσιο". Το πρώτο ήταν αφιερωμένο στον "Τσιάτσιο", τον απελευθερωτή και άγγελο φύλακα της Πίνδου. Το δεύτερο τραγούδι διαλαλούσε το πάθημα του δυνάστη Ισμαήλ-Αγά από τους κλέφτες της Πίνδου, Στη συνέχεια λέγαν το τραγούδι του λάτρη της Σαμαρίνας Σιώμου. Ύστερα εξυμνούσαν τ' αμπέλι, το πλατύφυλλο που ήταν συμβολικό. Και τελείωνε με τον καημό του γέρου».¹⁹⁵

Κατά την περίοδο μελέτης το πανηγύρι του 15Αύγουστου διαρκεί τρεις μέρες, την πρώτη ημέρα τελείται μικρή λειτουργία με λίγους παρευρισκόμενους και το βράδυ κατεβαίνουν όλοι στη πλατεία (παλιό Χάνι),¹⁹⁶ όπου παρουσιάζονται χορευτικά συγκροτήματα. Το απόγευμα της ίδιας ημέρας το γλέντι με την συνοδεία του μουσικού συγκροτήματος του Μηνά, πασίγνωστου πλέον μουσικού της Σαμαρίνας, συνεχίζεται στην πλατεία του χωριού.

«Οι γιορταστικές εκδηλώσεις άρχισαν 14-8-77 με την θαυμάσια παρουσία τοπικών χορών από το δημοφιλές χορευτικό συγκρότημα του Συνδέσμου Λαρίσης "Οι Σαμαριναίοι". Η παράσταση πραγματοποιήθηκε στο "Χάνι"

¹⁹⁴ Α. Γκριζιώτης, *Ωραία Σαμαρίνα*, σ.4

¹⁹⁵ Κ. Μπίρκας, σ.255-256.

¹⁹⁶ «Το χρονικό των γιορταστικών εκδηλώσεων του 15Αύγουστου στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1977, αρ.φυλ.88-89, σ.1.

μπροστά σε χιλιάδες θεατές... παραδοσιακοί χοροί συνοδεύονταν από το μουσικό συγκρότημα του πασίγνωστου Μηνά».¹⁹⁷

Η κύρια γιορτή γίνεται τη δεύτερη μέρα. Όλοι μικροί και μεγάλοι παρευρίσκονται στη θεία λειτουργία και στη συνέχεια στην αυλή της εκκλησίας πιάνουν το «Μεγάλο» χορό του χωριού ή «Τσιάτσιο» με παραδοσιακές στολές. Πρώτοι ανοίγουν το χορό οι γεροντότεροι και οι πιο ικανοί τραγουδιστές είναι σκορπισμένοι σε όλο το κύκλο και κρατούν τον χρόνο στο τραγούδι ενώ οι υπόλοιποι ακλουθούν.¹⁹⁸

Και τις τρεις ημέρες το γλέντι διεξάγεται τα βράδια στην πλατεία, με φαγοπότη και χορό ως το πρωί, υπό τη συνοδεία μουσικών παραδοσιακών συγκροτημάτων όπως τα ξακουστά συγκροτήματα του Μηνά ή του Γκέλη. Οι ορχήστρες γυρίζουν από σπίτι σε σπίτι όλο το χωριό δημιουργώντας μια ατμόσφαιρα ευθυμίας και χαράς για όλους τους κατοίκους του χωριού.

Η δεύτερη μέρα της Παναγίας:

«Η δεύτερη μέρα της Παναγίας, στις 16 δηλαδή Αυγούστου που κατά παράδοση πανηγυρίζει η Μεγάλη Παναγιά... ο κόσμος, στολισμένος με τα πιο όμορφα ρούχα να κατηφορίζει προς τη Μεγάλη Παναγιά για να παρακολουθήσει τη Θεία Λειτουργία», «Υστερα από τη θρησκευτική αυτή εκδήλωση άνδρες και γυναίκες ξεχύθηκαν στο περίβολο... για να πιάσουν το παραδοσιακό χορό του "Τσιάτσιο"».¹⁹⁹

Το πανηγύρι του δεκαπενταύγουστου εξακολουθεί να έχει την αίγλη και το χρώμα των παλιών καλών καιρών σε συνδυασμό με νεωτεριστικά στοιχεία της Σαμαρίνας, με μεγάλη κοσμοσυρροή από όλα τα μέρη της Ελλάδος και διάφορες εκδρομές στις γύρω περιοχές.

«Όμως όταν λέμε Σαμαρίνα εννοούμε το Δεκαπενταύγουστο. Τη μεγάλη γιορτή της Παναγίας. Τον "Τσιάτσιο" και το ξεφάντωμα στην πλατεία στο Χάνι και σ' όλα τα σπίτια του χωριού», «Μετά τον εκκλησιασμό, άρχισαν τις

¹⁹⁷ «Το χρονικό των γιορταστικών εκδηλώσεων του 15Αύγουστου στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1977, αρ.φυλ.88-89, σ.1.

¹⁹⁸ Κ. Μπίρκας, σ.262-265

¹⁹⁹ «Το χρονικό των γιορταστικών εκδηλώσεων του 15Αύγουστου στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1977, αρ.φυλ.88-89, σ.1 και 4.

επισκέψεις και τις συνηθισμένες βίζιτες. Οι νέοι οργάνωσαν εκδρομές στην Κιούριστα και τον Σμόλικα. Οι περίπατοι σε όλες τις βρύσες του χωριού δεν έλειψαν. Τα βράδια δε, γλέντησαν με όλη τους την ψυχή και χόρεψαν τους αθάνατους σαμαρινιώτικους χορούς».²⁰⁰

«Για ακόμη μια φορά γιορτάστηκε φέτος στη Σαμαρίνα ο Δεκαπενταύγουστος με μεγάλη προσέλευση χιλιάδων συμπατριωτών από όλη την Ελλάδα και το εξωτερικό...ήρθαν να προσκυνήσουν την Παναγιά και να πανηγυρίσουν σαν τα παλιά τα χρόνια».²⁰¹

Η γιορτή του Δεκαπενταύγουστου ήταν τόσο σημαντική για τους Σαμαριναίους όπου την ημέρα εκείνη όσοι δεν κατάφερναν να φτάσουν στην Σαμαρίνα την γιόρταζαν την «Παναγιά» στον τόπο όπου κατοικούσαν με όλη την αίγλη, τα τραγούδια και τους χορούς που τον περικλείουν. Κάτι τέτοιο παρουσιάζεται στο άρθρο της εφημερίδας με τίτλο: «Πως γιόρταζαν παλιότερα την Παναγιά οι καμπίσιοι Βλάχοι». Συγκεκριμένα αναφέρεται:

«Κάθε χρονιά, όταν έφτανε η γιορτή της Θεομήτορος, όσοι βλάχοι για διάφορες αιτίες δεν μπορούσαν να πηγαίνουν στη Σαμαρίνα, δεν το έβαζαν κάτω...γιόρταζαν με την ίδια θέρμη και έκαναν αναπαράσταση της γιορτής με ψητά, με χορούς και με συνεστιάσεις, όπως στην πατρίδα...», «Εκεί έστησαν τον Τσιάτσιο καμαρωτά. Μπροστά πιάστηκαν οι βλαχοφορεμένοι...Μετά το χορό γύρισαν επισκέψεις στα σπίτια που ήταν στην ενορία της Παναγιάς...Τότε ξαναβγήκαν στην πλατεία, έφεραν τα βιολιά και στήσαν τον εφτάδιπλο χορό που χόρεψαν και οι ντόπιοι...».²⁰²

²⁰⁰ «Το Δεκαπενταύγουστο στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Σεπτέμβριος 1976, αρ.φυλ.77, σ.1.

²⁰¹ «Το χρονικό των γιορταστικών εκδηλώσεων του 15Αύγουστου στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1977, αρ.φυλ.88-89, σ.1.

²⁰² Α. Γκριζιώτης, «Πως γιόρταζαν παλαιότερα την Παναγιά οι καμπίσιοι βλάχοι», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1977, αρ.φυλ.88-89, σ.5.

5.2 Το πανηγύρι της Μικρής Παναγιάς

Το τελευταίο πανηγύρι είναι στις 8 με 9 Σεπτεμβρίου, όπου γιορτάζεται η Γέννηση της Θεοτόκου, το πανηγύρι της Μικρής Παναγιάς. Μετά τον εκκλησιασμό, αρχίζει χορός έξω από την εκκλησία με παραδοσιακά τραγούδια όπου κυριαρχεί βέβαια και την ημέρα αυτή ο μεγάλος χορός "Τσιάτσιος".

«Στις 8 Σεπτεμβρίου γιορτάστηκε στη Σαμαρίνα η Γέννηση της Θεοτόκου...Μετά το τέλος της θείας λειτουργίας οι περισσότεροι από τους παρευρέθηκαν στην εκκλησία...πήραν το δρόμο ...όπου τελείται ο χορός Τσιάτσιος...Την πρωτοβουλία για την έναρξη του χορού έλαβε ο ογδοντάχρονος...».²⁰³

«Επί κεφαλής ήταν οι γεροντότεροι που έσυραν το χορό εκ των ανδρών και γυναικών της Σαμαρίνας...».²⁰⁴

²⁰³Κ. Χ., «Ο γιορτασμός της Μικρής Παναγιάς», *Ωραία Σαμαρίνα*, Οκτώβριος 1977, αρ.φυλ.90, σ.1.

²⁰⁴«Η πανηγυρής του Δεκαπενταύγουστου στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1975, αρ.φυλ.64-65, σ.2.

5.3 Το Πανηγύρι του Αϊ-Λιά

Ο προφήτης Ηλίας γιορτάζεται στις 20 Ιουλίου, ένα πολύ γνωστό έθιμο της Μακεδονίας. Είναι ένα πανηγύρι με μεγάλη κοσμοσυρροή από διαφορές περιοχές. Το ίδιο πανηγύρι γιορτάζεται και σε άλλα βλαχοχώρια της Πίνδου.

«Για το πανηγύρι έρχονται πρώην κάτοικοι του χωριού που είναι εγκατεστημένοι στην Κοζάνη, Τρίκαλα, Λάρισα, Γρεβενά, Θεσσαλονίκη, ...και αλλαχού. Και έρχονται οικογενειακώς. Χαρά θεού να βλέπει κανείς το χωριό, να παίρνει ξαφνικά ζωή και να εμφανίζεται ως ένα από τα πιο ζωντανότερα χωριά.....Τα λαλούμενα όπως ονομάζουν τα μουσικά όργανα στο χωριό, από 10 μέχρι 20, με αρχηγό το Μήνα Μπέτζιο από το Τσοτύλι, δίνουν κέφι στους πανηγυριστές οι οποίοι αρχίζουν το χορό από τη πλατεία μέχρι τα μεσάνυχτα. Και ο κόσμος-άνδρες και γυναίκες, μεγάλοι και μικροί-χορεύουν. Το πρωί γίνεται λειτουργία στο εξωκκλήσι του προφήτη Ηλία.»²⁰⁵

Την επομένη ημέρα γίνεται λειτουργία στο εξωκκλήσι του Προφήτη Ηλία όπου συγκεντρώνονται όλοι μαζί. Μετά το τέλος της λειτουργίας στρώνουνε «κελίμια»²⁰⁶ όπου και τρώνε. Αρχίζει το φαγοπότι και τα μουσικά όργανα παίζουν τα «σουμπετιάρικα» η τραγούδια του τραπεζίου.

«Και σαν τελειώσει η θεία λειτουργία, οι οικογένειες στρώνουν κελίμια κάτω από τα βαθύσκια ...», «Εν τω μεταξύ τα μουσικά όργανα παίζουν για κάθε ομάδα ξεχωριστά "σουμπετιάρικα" ή τραγούδια του τραπεζιού, ενώ μερικοί "σεβνταλήδες" συνοδεύουν στο τραγούδι...», «Μετά το φαγητό, αρχίζει ο χορός. Οι Τσάμικοι, οι Ηπειρωτικοί, οι Καλαματιανοί. Και τους σύρουν πρώτοι-πρώτοι οι 90άρηδες που χορεύουν τους Ηπειρώτικους "νταιλίδικα". Αργά το απόγευμα ο χορός μεταφέρεται στην πλατεία του

²⁰⁵Κ. Παπαφωτίου, «Το πανηγύρι του Αϊ-Λια στην Καλλονή», *Ωραιά Σαμαρίνα*, Ιούλιος 1974, αρ.φυλ.51, σ.2.

²⁰⁶Κελίμια: Χειροποίητος τάπητας που υφαίνεται στον αργαλειό στο «Κελίμια», [wiktionary.org](https://el.wiktionary.org/wiki/%CE%BA%CE%B9%CE%BB%CE%AF%CE%BC%CE%B9), [ιστοσελίδα] <https://el.wiktionary.org/wiki/%CE%BA%CE%B9%CE%BB%CE%AF%CE%BC%CE%B9>, (τελευταία πρόσβαση στις 15/05/2016)

χωριού όπου συνεχίζεται μέχρι την 2^η ή 3^η πρωινή. Στους χορούς πρώτοι οι Αμερικάνοι. Γεγονός που χαροποιεί τους οργανοπαίκτες, γιατί οι Αμερικάνοι πετούν τα δολάρια σαν να είναι πενταροδεκάρες».²⁰⁷

²⁰⁷Κ. Παπαφωτίου, «Το πανηγύρι του Αϊ-Λια στην Καλλονή», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούλιος 1974, αρ.φυλ.51, σ.2.

5.4 Το πανηγύρι της Αγίας Παρασκευής

Ο εορτασμός της Αγίας Παρασκευής, στις 26 Ιουλίου, είναι ένα πολύ παλιό έθιμο, που ανατρέχει στα βάθη των χρόνων της ζωής του μοναστηριού και είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τη ζωή του χωριού της Σαμαρίνας. Η γιορτή ξεκινούσε με την περιφορά της εικόνας στην πλατεία του χωριού. Μετά την ύψωση της, τελούνταν αγιασμός και προσκύνηση της εικόνας της Αγίας Παρασκευής, που ευλαβικά και πλούσια οι χωριανοί έριχναν τον οβολό τους για να βοηθήσουν με τον τρόπο αυτό στη συντήρηση του Μοναστηριού.

Μετά τη θεία λειτουργία, στήνονταν ένα μεγάλο γλέντι, όπου έψηναν, έτρωγαν και τραγουδούσαν στην αυλή του Μοναστηριού. Τραγουδούσαν αθάνατα τραγούδια της κλεφτουριάς, της ξενιτιάς και της αγάπης ως τις πρώτες πρωινές ώρες. Την επομένη γινόταν η μεταφορά της εικόνας στην εκκλησία του Αϊ-Θανάση όπου εκεί ολοκληρώνονταν ένα άλλο έθιμο. Όσοι είχαν κάνει τάμα έπαιρναν την εικόνα σπίτι τους δίνοντας χρήματα στο Μοναστήρι.

Όλα αυτά αποτυπώνονται χαρακτηριστικά στο άρθρο της εφημερίδας με τίτλο «Το προσκύνημα της εικόνας της Αγίας Παρασκευής» αποσπάσματα του οποίου δίνονται παρακάτω.

«Αυτό που γίνεται κάθε χρόνο στην πλατεία του χωριού μας, είναι θερμή πανηγυρική υποδοχή της Αγίας εικόνας, Είναι Ύψωση της εικόνας, είναι Αγιασμός, είναι προσκύνηση της Αγίας Παρασκευής από τους χωριανούς που ευλαβικά και πλούσια ρίχνουν το τάμα τους...», «Είναι έθιμο παλιό που ανατρέχει στα βάθη των χρόνων της ζωής του Μοναστηριού μας, που είναι συνδεδεμένο με τη ζωή του χωριού μας και που εμείς οι απόγονοι τους σήμερα, προσπαθούμε να το φυλάξουμε και να το διατηρήσουμε ζωντανό για να μην χάσουμε την επαφή μας και λησμονήσουμε τα περασμένα...». «Στην αυλή του μοναστηριού, κάτω από τη γέρικη καρδιά βγαίνει όλο το εκκλησίασμα μαζί με τους ψάλτες και παπάδες, για το ύψωμα της εικόνας της Αγίας...και τραγουδώντας τα' αθάνατα τραγούδια της κλεφτουριάς, τραγούδια της ξενιτιάς, τραγούδια της αγάπης, ως αργά το βράδυ που γυρίζουν στο χωριό», «Την άλλη μέρα...καλώντας τον κόσμο για την υποδοχή της

εικόνας στον Αϊ-Θανάση...Στην άκρη κάθονται αυτοί που έχουν τάξιμο απ' τον χειμώνα να πάρουν την εικόνα στο σπίτι τους για λίγες ημέρες, για να ανάψουν το καντήλι της, δίνοντας πλούσιο τάμα στο Μοναστήρι».²⁰⁸

Μέσα από τα σχετικά άρθρα τις εφημερίδας φαίνεται πως στα πανηγύρια αποδίδονταν ένας ιδιαίτερος ρόλος. Ήταν αυτά κατά τα οποία θα παρευρισκόντουσαν μικροί και μεγάλοι, γεροί και νέοι, άλλοτε για να ξεκινήσουν τα προξενιά και άλλοτε για να γλεντήσουν και να ξεχαστούν από τις δυσκολίες τις καθημερινής τους ζωής. Ήταν δηλαδή ένα μέσο κοινωνικοποίησης και ένας τρόπος γλεντιού. Τα πανηγύρια γίνονταν με αφορμή την τιμή κάποιου αγίου αφού πρώτα τελούνταν πάντοτε η θεια λειτουργία. Με την πάροδο των χρόνων όμως ο ρόλος αυτός άλλαξε αποκτώντας πια μόνο πιο διασκεδαστικό τρόπο και λόγο συγκέντρωσης και επιστροφής στην ιδιαίτερη πατρίδα τους για όλους τους Σαμαριναίους.

²⁰⁸Μ. Παπαθανασίου, «Το προσκύνημα της εικόνας της Αγίας Παρασκευής», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος-Απρίλιος 1980, αρ.φυλ.119-120, σ.4.

Συμπεράσματα

Το θέμα της παρούσας εργασίας αναφέρεται στη μουσικοχορευτική παράδοση και τον πολιτισμό των Σαμαριναίων, όπως αυτά παρουσιάζονται μέσα από τον έντυπο τύπο «Ωραία Σαμαρίνα».

Η μουσικοχορευτική παράδοση της Σαμαρίνας είναι άρτια συνδεδεμένη με την ιστορία του τόπου τα ήθη και έθιμα τα οποία με το πέρασμα των χρόνων άλλα εξαφανίστηκαν, άλλα τροποποιήθηκαν ενώ κάποια διατηρούνται μέχρι και σήμερα με ορισμένες διαφοροποιήσεις και αλλαγές.

Η Σαμαρίνα αποτελεί ένα ένδοξο και ζακουστό χωριό της Πίνδου, τόσο από την γεωγραφική της θέση που το καταστύσε εύπορο, καθώς από νωρίς διακρίθηκαν για τη κτηνοτροφία, την ύφανση μάλλινων ειδών, όσο και από τη συμμετοχή των Σαμαριναίων στους απελευθερωτικούς αγώνες του ελληνικού έθνους. Πολλά είναι εξάλλου και τα δημοτικά τραγούδια που παραμένουν γνωστά μέχρι και σήμερα με πιο γνωστό απ' όλα τα «Παιδιά της Σαμαρίνας».

Οι Σαμαριναίοι, μέσα από την μελέτη και ανασκόπηση της βιβλιογραφίας μας, φαίνονται ως μια ομάδα ανθρώπων περήφανοι για την καταγωγή τους, που θεωρούσαν τους εαυτούς τους Έλληνες μεταξύ των Ελλήνων. Πολλοί είναι που διακρίθηκαν στο εμπόριο, την βιοτεχνία ενώ πολλοί είναι και οι Σαμαριναίοι, το όνομα των οποίων έχει γραφτεί για πάντα στην ιστορία. Όλα τα τραγούδια τους αλλά και η διαδικασία εκτέλεσης πολλών χορών είναι βγαλμένα από τις ανάγκες της καθημερινής τους ζωής και όλα αποκτούν νόημα ανάλογα με το πώς εξυπηρετούσαν την κλειστή κοινωνία της Σαμαρίνας.

Η καταγωγή τους αποτέλεσε και αποτελεί ακόμη ένα πεδίο σύγχυσης και αφορμή διχασμού ανάμεσα σε πολλούς ιστορικούς και ερευνητές. Αποτέλεσε ακόμη και αντικείμενο διεκδίκησης από τους Ρουμάνους κάτι όμως που τελικά αποδείχτηκε ότι δεν ευσταθεί. Στους Βλάχους, που ήταν εγκατεστημένοι σε όλα τα βαλκάνια από τα πολύ παλιά χρόνια, ανάλογα με την προέλευση τους αποδόθηκαν και διάφορα ονόματα όπως Κουτσόβλαχοι, Σαρακατσάνοι, Αρμάνοι κ.α.

Από την αποδελτίωση της βασικής πηγής της βιβλιογραφίας μας, η οποία περιστρέφεται γύρω από την τοπική εφημερίδα η «Ωραία Σαμαρίνα», εντοπίστηκαν και αναφέρθηκαν σε βάθος βασικά έθιμα που πραγματοποιούνταν στην παλιά Σαμαρίνα, κάποια από τα οποία με το πέρασμα των χρόνων δεν ξεχαστήκαν και σε πολλά από αυτά έγινε αναφορά με διάφορα άρθρα της εφημερίδας. Σήμερα τα έθιμα αυτά φαίνεται να αποτελούν μια ευκαιρία αντάμωσης των απανταχού Σαμαριναίων ακόμη και για αυτούς που κατοικούν στο εξωτερικό. Είναι μια γιορτή επιστροφής στις ρίζες τους, στη διατήρηση των παραδόσεων τους και ένας ύμνος προς τους θρυλικούς αγώνες των Σαμαριναίων.

Μεγάλη ανάλυση έγινε για τον μεγάλο χορό «Τσιάτσιο». Ο χορός αυτός είχε τις ρίζες του από τα χρόνια των επαναστατικών χρόνων με τα σφυρίγματα να προειδοποιούν το κλείσιμο του χορού. Ολόκληρος ο χορός αποτελούσε μια ιεροτελεστία από τον τρόπο μέχρι και τη θέση των συμμετεχόντων με την ηλικία και την καταγωγή. Με το χορό αυτό ξεκινούσαν σχεδόν όλα τα πανηγύρια του χωριού κάτι που απαντάται ακόμη και σήμερα.

Ένα άλλο έθιμο που έχει κάπως παραγκωνιστεί στις μέρες μας ήταν το έθιμο του «Κλήδονα» και σχετίζεται με τις ανύπαντρες κυρίως κοπέλες. Όπως γίνεται αντιληπτό, από τα όσα ως τώρα παρατέθηκαν ο «Κλήδονας» αποτελούσε στις παραδοσιακές κοινωνίες ένα δρώμενο, δια του οποίου όλα τα νεαρά κορίτσια μέλη της κοινότητας επιζητούσαν να προβλέψουν τον μελλοντικό τους σύντροφο. Μετέπειτα η τέλεση του δρώμενου αποτελούσε μια ευκαιρία για έξοδο από το σπίτι και για κάποια μορφή «γνωριμίας» των νέων, μια ευκαιρία απελευθέρωσης από τις αυστηρές πειθαρχίες που επέβαλλε η κλειστή βλάχικη κοινωνία.

Το έθιμο αυτό όπως και τα έθιμα του γάμου και του αρραβώνα πλέον αναπαρίσταται σήμερα από τα χορευτικά συγκροτήματα ως ένδειξη της πολιτιστικής τους κληρονομιάς και κουλτούρας. Παρόλο που το δρώμενο ήταν εξ αρχής γυναικείο, μεταγενέστερα διακρίνουμε την μετατροπή του σε πανηγύρι στο οποίο συμμετείχε όλη η κοινότητα (άνδρες – γυναίκες) και αποτελούσε την μοναδική σχεδόν ευκαιρία γνωριμίας των δύο φύλων.

Σημαντική θέση και δράση για την διάδοση των εθίμων από γενιά σε γενιά παίζουν και οι πολιτιστικοί σύλλογοι των Σαμαριναίων που αναπτύχθηκαν στις διάφορες πόλεις όπου ήταν εγκατεστημένοι οι Σαμαριναίοι. Στα χορευτικά

συγκροτήματα των Σαμαριναίων, η αναβίωση των εθίμων γίνεται μέσα από αναπαραστάσεις των μελών που τα απαρτίζουν, στις διάφορες εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται, φορώντας πάντοτε τις αυθεντικές παραδοσιακές στολές της Σαμαρίνας. Η λαϊκή ορχήστρα με το κλαρίνο του Μηνά συνήθως, συνοδεύουν όλες τις μουσικοχορευτικές εκδηλώσεις σε όλους τους συνδέσμους. Οι σύνδεσμοι ήταν απόρροια της ανάγκης των ανθρώπων για κοινωνικοποίηση και πιεζόμενοι από τις συνθήκες ζωής των μεγαλουπόλεων ίδρυσαν τους συνδέσμους που θα δημιουργούσε ευκαιρίες συναντήσεων επαφών και επικοινωνίας.

Τέλος, η μουσική και χορευτική παράδοση της Σαμαρίνας φτάνει στο αποκορύφωμα της μέσα από τα πανηγύρια που πραγματοποιούνται κάθε χρόνο, είναι ο μοναδικός και αποκλειστικός τρόπος διασκέδασης των κατοίκων. Τα πανηγύρια φαίνεται να αποτελούν μία ανώτατη έκφραση της τοπικής κοινωνίας, στενά συνδεδεμένης με μεγάλες θρησκευτικές γιορτές. Παλιότερα τα πανηγύρια ήταν μια όαση μια στιγμή ξεγνοιασιάς και μια ευκαιρία για διασκέδαση από τη σκληρή και κοπιαστική ζωή των κατοίκων της Σαμαρίνας. Είναι ένα έθιμο σταθερά επαναλαμβανόμενα στο σταθερό κύκλο της ζωής. Σήμερα ακόμη κι αν έχουν χάσει την αυθεντική τους μορφή, διατηρούν το πανηγυρικό τους ύφος και προσφέρουν την ίδια ανάταση και χαρά στους κατοίκους των χωριών γενικότερα.

Βιβλιογραφία

BIBLIA

Αδάμου Γ., «Η Σαμαρίνα (Από τα ανέκδοτα αρχεία του Ελληνικού Προξενείου Ελασσόνας 1882-1912) », Ελασσόνα, Εκδότης Σύνδεσμος Σαμαριναίων Ελασσόνας και Περιχώρων «Ο Σμόλικας», 1993

Αυδίκος Ε. Γ. (επιμ.), *Ο Ασπροπόταμος στο χώρο και τον χρόνο*, Τρίκαλα, Εκδότης Φιλεκπαιδευτική Αδελφότητα Τζούρτζιας της Αθαμανίας (Φ.Α.Τ.Α.), 2008

Δρούλια Λ., *Ο ελληνικός τύπος 1784 έως σήμερα ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις*, Αθήνα, Εκδότης Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2002

Δασούλας Θ., *Αγροτικές κοινωνίες του ορεινού χώρου κατά την Οθωμανική Περίοδο, Ο γεωργικός κόσμος της «Χώρας Μετζόβου» (18^{ος} -19^{ος} αι.)*, διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων Τομέας Λαογραφίας, 2009

Δασούλας Φ., «Κοινωνίες Βλάχων στον Δυτικομακεδονικό χώρο», στο Καρανάσιος Χ., Ντίνας Κ., και Μυλωνάς Δ (επιμ.), *Η Δυτική Μακεδονία στους Νεότερους Χρόνους*, Γρεβενά, Εταιρεία Δυτικομακεδονικών Μελετών, 2016, σ.105-108

Εμπειρικός Λ., Ιωαννίδου Α., Καραντζόλα Ε., Μπαλτσιώτης Λ., Μπέης Σ., Τσιτσέλης Κ., Χριστόπουλος Δ., *Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα*, Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2001

Έξαρχος Γ., *Βλάχοι – μνημεία ζωής και λόγου ενός πολιτισμού που χάνεται*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Επικαιρότητα, 2010

Έξαρχος, Γ., *Οι ελληνόβλαχοι (Αρμάνοι): Συζητήσεις με τους Α.Γ. Λαζάρου, Α. Μπουσμπούκη, Κ. Χατζόπουλο, Π. Καμηλάκη, Γ. Πλατάρη, Γ. Παπαδάκη, Κ. Βίρβο, Τ. Μουσαφίρη, Χ. Παπαγιάννη, Σ.Ν. Λιάκο*, Καστανιώτης, 2001

Η Σαμαρίνα μέσα από το φακό των Wace & Thompson, Εκδότης Πολιτιστικός Σύλλογος Σαμαρίνας , Αθήνα, 2007

Θεοδωράκης Μ. (επιμ.), «Μουσική Παράδοση» στο *Βλάχοι*, Αθήνα, Πήγασος, 2009

- Θεοδωράκης Μ. (επιμ.), «Οι Βλάχικοι Χοροί» στο *Βλάχοι*, Αθήνα, Πήγασος, 2009
- Κανατσούλη, Δ., Παπαδοπούλου Σ., Πέτσα Φ. , «Σαμαρίνα», *Μακεδονικά*, τόμ.7, 1967
- Κεσόπουλος Α., *Οι Έλληνες δεν ξεχνούν τις ρίζες τους*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Πυραμίδα, 2006
- Κολτσίδας Α. Μ., *Κουτσόβλαχοι οι βλαχόφωνοι Έλληνες*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Κυριακίδη Αφοί, 1993
- Κουκούδης Α. Ι., *Οι μητροπόλεις και η διασπορά των Βλάχων*, Θεσσαλονίκη, Ζήτρος, 2000
- Λαζάρου Γ. Α., *Η ιστορία του βλάχικου δημοτικού τραγουδιού*, Αθήνα, 1989.
- Λαζάρου Γ. Α., *Ιστορικά και γλωσσολογικά δεδομένα του διηπειρωτικού-Μακεδονικού χώρου σε συνάρτηση με την καταγωγή των Βλάχων –Αρμάνων*, Σαμαρίνα, Έκδοση Εκπολιτιστικού συλλόγου Σαμαρίνας, 2006
- Μαζαράκη Δ., *Το λαϊκό κλαρίνο στην Ελλάδα*, Αθήνα, Κέδρος, 1985
- Μουτσόπουλος, Ν., Βακαλόπουλος, Κ., Κεσόπουλος Α., *Οι Έλληνες δεν ξεχνούν τις ρίζες τους*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Τζιαπύρης Πυραμίδα, 2006
- Μπίρκας Κ., «Εθνικοί αγώνες και χοροάσματα της Βλαχουριάς» στο *Αθάνατη Πίνδος*, Αθήνα, Εκδόσεις Συλλόγου Βελεστινιωτών Αθήνας - Ρήγας ο Βελεστινλής, 1987
- Ντίνας Κ. Δ., «Βλαχόφωνοι Έλληνες: Οικονομική δραστηριότητα, πνευματική ακτινοβολία και εθνική προσφορά» στο *Πρακτικά του πρώτου επιστημονικού Συμποσίου Σαμαρίνας*, Σάββατο 9 Αυγούστου 1997, 1998
- Σωτηρίου, Ν. Σ., *Οι βλαχόφωνοι του ευρωπαϊκού και βαλκανικού χώρου*, προλογίζει ο Χρήστος Γκότσης πρόεδρος της ένωσης Βλάχων Αλβανίας και βουλευτής Κορυτσάς, Αθήνα, Εκδόσεις Πελασγός, 1998
- Σιώκης Δημ. Ν., *Ο Κλήδονας στους Βλάχους: Η μετατροπή ενός δρώμενου σε πανηγύρι*, *Ηπειρώτικα Γράμματα*, περ. Β., σ.540-542.

Σιώκης Δημ. Ν., Η Βλάχικη Γλώσσα και οι προσπάθειες διατήρησής της από τους Βλάχους Απόδημους (τέλη 18^{ου} – 19^{ου} αι.), *Ελιμειακά*, τ.47 Ιούνιος και τ.48 Δεκέμβριος 2002, σ.5-7.

Ρόκου Β., *Ορεινές κοινωνίες κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας στα Βαλκάνια:: Το Μέτσοβο της κτηνοτροφίας από τον 17^ο έως τον 20^ο αιώνα*, Θεσσαλονίκη, Εκδότης Ερωδιός, 2007

Τσιάννα – Πανταζίδου Κ., *Από τα χειμαδιά στα Βλαχοχώρια*, Θεσσαλονίκη, Εκδότης University Studio Press, 2005

Baud-Bovy S., μετάφραση Μαζαράκη Δ., *Κουτσοβλάχικα τραγούδια της Θεσσαλίας*, Θεσσαλονίκη, Εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη, 1990

Hobsbawm, E., Ranger, T., *Η επινόηση της παράδοσης*, μετάφραση Αθανασίου, Θ., Αθήνα, Θεμέλιο, 2004

Kahl T., *Για την ταυτότητα των Βλάχων*, μετάφραση Μπουλασίκης, Σ., Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2009

Wace J. B. A.– Thompson S. M., *Οι νομάδες των Βαλκανίων: Περιγραφή της ζωής και των εθίμων των βλάχων της βόρειας Πίνδου*, Θεσσαλονίκη, Εκδοτικός οίκος αδερφών Κυριακίδη, 1989

Wolf Dietrich, Thede Kahl, Γ. Σάρρος, *Κουτσούφλιανη, Λαογραφική έρευνα ενός Βλάχικου χωριού στην Πίνδο*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Αφοι Κυριακίδη, 2001.

Πηγές

«Αναβίωσε στη Σαμαρίνα το έθιμο του Κλήδονα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούλιος – Αύγουστος 1979, αρ.φυλ. 111-112, σ. 4.

«Άριστη εμφάνιση του χορευτικού ομίλου Λαρίσης στην Αθήνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Απρίλιος 1976, αρ.φυλ. 72, σ.3

«Άριστη εμφάνιση του χορευτικού ομίλου Λαρίσης στην Αθήνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Απρίλιος 1976, αρ.φυλ. 72, σ.3.

«Άριστη εμφάνιση του χορευτικού ομίλου Λαρίσης στην Αθήνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Απρίλιος 1976, αρ.φυλ.72, σ.1.

«Η γιορτή τη βασιλόπιτας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιανουάριος 1977, αρ.φυλ. 81, σ.2

«Η πανήγυρης του 15Αύγουστου στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος – Σεπτέμβριος 1975, αρ.φυλ.64-65, σ. 2

«Η πανήγυρης του Δεκαπενταύγουστου στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1975, αρ.φυλ.64-65, σ.2.

«Η χοροεσπερίδα των Σαμαριναίων Τρικάλων», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1974, αρ.φυλ.46, σ.4.

«Ο γιορτασμός του Κλήδονα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούνιος 1978, αρ.φυλ. 98, σ. 2

«Ο φετινός πανηγυρικός γιορτασμός του 15Αύγουστου», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1978, αρ.φυλ.100-101, σ. 1

«Ο φετινός πανηγυρικός γιορτασμός του 15Αύγουστου», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος – Σεπτέμβριος 1978, αρ.φυλ.100-101, σ.1.

«Ο χορευτικός όμιλος Λαρίσης και η δράση του», *Ωραία Σαμαρίνα*, Απρίλιος 1976, αρ.φύλ.72, σ.4.

«Ο χορός και η λαογραφική εκδήλωση», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1976, αρ.φυλ.70, σ.1.

«Ο χορός και η λαογραφική εκδήλωση», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1976, αρ.φυλ. 70, σ.1.

«Ο χορός και η λαογραφική εκδήλωση», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1976, αρ.φυλ.70, σ.1.

«Ο χορός του συνδέσμου Αθηνών», Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1980, *Ωραία Σαμαρίνα*, αρ.φυλ. 117-118, σ.1.

«Ο χορός του Συνδέσμου Σαμαριναίων Αθηνών», Μάρτιος 1977, *Ωραία Σαμαρίνα*, αρ.φυλ. 83, σ.1.

«Ο χορός του συνδέσμου Σαμαριναίων Αθηνών», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος 1977, αρ.φυλ.83, σ.1.

«Ο χορός του συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης και Περιχώρων "Η αγία Παρασκευή"», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1978, αρ.φυλ. 94, σ.2.

«Οι εκδηλώσεις του 15Αύγουστου στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1977, αρ.φυλ. 88-89, σ. 4

«Οι εκδηλώσεις του 15Αύγουστου στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1977, αρ.φυλ. 88-89, σ. 4

«Πρωτομαγιά στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάιος 1977, αρ.φυλ. 85, σ.1.

«Την 9ην Φεβρουαρίου εδόθη η χοροεσπερίδα του συνδέσμου Σαμαριναίων Αθηνών η οποία εστέφθη υπό πλήρους επιτυχίας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1974, αρ.φυλ.46, σ.1-2.

«Την 9ην Φεβρουαρίου εδόθη η χοροεσπερις του συνδέσμου Σαμαριναίων Αθηνών η οποία εστέφθη υπό πλήρους επιτυχίας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1974, αρ.φυλ.46, σ.1, 2

«Το Δεκαπενταύγουστο στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Σεπτέμβριος 1976, αρ.φυλ.77, σ.1.

«Το κόψιμο της πίτας του συνδέσμου Σαμαριναίων Θεσσαλονίκης Ο Σμόλικας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1978, αρ.φυλ.94, σ.3.

«Το πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος – Σεπτέμβριος 1975, αρ.φυλ.64-65, σ.2.

«Το χορευτικό συγκρότημα Σαμαριναίων Λαρίσης στην Κατερίνη», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος-Απρίλιος 1979, αρ.φυλ.107-108, σ. 2.

«Το χορευτικό συγκρότημα των Σαμαριναίων στην τηλεόραση», *Ωραία Σαμαρίνα*, , Μάρτιος-Απρίλιος 1979, αρ. φυλ.107-108, σ. 4.

«Το χρονικό των γιορταστικών εκδηλώσεων του 15Αύγουστου στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος –Σεπτέμβριος 1977, αρ.φυλ.88-89, σ.1

«Το χρονικό των γιορταστικών εκδηλώσεων του 15Αύγουστου στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1977, αρ.φυλ.88-89, σ.1.

«Χορευτικό συγκρότημα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούλιος-Αύγουστος 1979, αρ.φυλ.111-112, σ.4.

«Χοροεσπερίδα του συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης και Περιχώρων η Αγία Παρασκευή», *Ωραία Σαμαρίνα*, Απρίλιος 1974, αρ.φυλ.48, σ.2.

Βέλκος Γ., «Η σφαγή των Βλάχων στη Φυλουργιά», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάιος 1974, αρ.φυλ. 49, σ.3

Βέλκος Γ., «Η σφαγή των Βλάχων στη Φυλουργιά», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάιος 1974, αρ.φυλ. 49, σ.3

Γ. Μ. Δ., «Το χορευτικό συγκρότημα των Σαμαριναίων Λαρίσης στη Θεσσαλονίκη», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1977, αρ.φυλ.82, σ.3.

Γ. Μ. Δ., «Χορευτικό συγκρότημα Σαμαριναίων Λαρίσης στη Θεσσαλονίκη», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1977, αρ.φυλ. 82, σ.3.

Γιώτσα Κ., «Η χαμένη παράδοση», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος 1977, αρ. φυλ. 83, σ. 3.

Γκριζιώτης Α., «Από τη λαογραφία της Σαμαρίνας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιανουάριος 1976, αρ.φυλ. 69, σ.3.

Γκριζιώτης Α., «Ενθυμήματα από τη ζωή της όμορφης Σαμαρίνας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάιος-Ιούνιος 1980, αρ.φυλ.121-122, σ.4.

- Γκριζιώτης Α., «Λεωνίδας Χατζημπύρρος», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούλιος-Αύγουστος 1980, αρ.φυλ. 123-124, σ. 5-7
- Γκριζιώτης Α., «Πως γιόρταζαν παλαιότερα την Παναγία οι καμπίσιοι βλάχοι», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1977, αρ.φυλ.88-89, σ.5.
- Γκριζιώτης Α., «Τα Κλήδονα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούλιος 1974, αρ.φυλ. 51, σ.3.
- Γκριζιώτης Α., «Το καλωσόρισμα του Μάη», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάιος 1974, αρ.φυλ. 49, σ.3.
- Γκριζιώτης Α., «Το πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος 1974, αρ.φυλ.52, σ.1.
- Ευθύμιος Α., «Μια αυθεντική περιγραφή δια τα έθιμα του αρραβώνα και του γάμου εις τη Σαμαρίνα επί Τουρκοκρατίας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Απρίλιος 1975, αρ.φυλ. 60, σ.3.
- Ευθυμίου Α., «Τα κατά τον γάμον έθιμα εν Σαμαρίνα της Μακεδονίας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάιος 1975, αρ.φυλ. 61, σ. 4.
- Ευθύμιος Α., «Το τραγούδι του Σμαήλ Αγά», *Ωραία Σαμαρίνα*, Δεκέμβριος 1974-Οκτώβριος 1975, αρ.φυλ. 56,σ. 2
- Κισκίνης Ζ., «Το κόψιμο της πίτας του Συνδέσμου Σαμαριναίων Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1977, αρ.φυλ. 82, σ.1
- Κ. Χ., «Ο χορός του Τσιάτσιου το γλέντι στο τουριστικό ξενοδοχείο», *Ωραία Σαμαρίνα*, Οκτώβριος 1977, αρ.φυλ.90, σ.1
- Κ.Χ., «Ο γιορτασμός της Μικρής Παναγίας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Οκτώβριος 1977, αρ.φυλ.90, σ.1.
- Κισκίνης Ζ., «Ο αποκριάτικος χορός των Σαμαριναίων Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1976, αρ.φυλ. 70, σ.2
- Κισκίνης Ζ., «Η Πανσαμαρινιώτικη συνάντηση στη βρύση Τυρνάβου», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούνιος 1976, αρ.φυλ.74, σ.1.
- Κισκίνης Ζ., «Η χοροεσπερίδα του συνδέσμου Σαμαριναίων Θεσσαλονίκης Ο Σμόλικας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος 1974, αρ.φυλ. 47, σ.4.

Κισκίνης Ζ., «Ο αποκριάτικος χορός των Σαμαριναίων Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1976, αρ.φυλ.70, σ.2.

Κισκίνης Ζ., «Ο αποκριάτικος χορός των Σαμαριναίων Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1976, αρ.φυλ.70, σ.2.

Κισκίνης Ζ., «Ο χορευτικός όμιλος του συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης η Αγία Παρασκευή», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1976, αρ.φυλ.70, σ.2.

Κισκίνης Ζ., «Ο χορός του συνδέσμου Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος 1975, αρ.φυλ.59, σ.4.

Κισκίνης Ζ., «Οι χοροί των Συνδέσμων Σαμαριναίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος 1975, αρ.φυλ. 59, σ.3.

Κισκίνης Ζ., «Οι χοροί των συνδέσμων Σαμαριναίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος 1975, αρ.φυλ. 59, σ.3.

Κισκίνης Ζ., «Οι χοροί των συνδέσμων Σαμαριναίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος 1975, αρ.φυλ. 59, σ.3.

Κισκίνης Ζ., «Οι χοροί των συνδέσμων Σαμαριναίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος 1975, αρ.φυλ.59, σ.3.

Κισκίνης Ζ., «Το κόψιμο της πίτας του συνδέσμου Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1977, αρ.φυλ.82, σ.1.

Κοντοκότσιου Ε., «Βλάχοι, Σαμαρίνα και Σαμαριναίοι», *Ωραία Σαμαρίνα*, Νοέμβριος 1977, αρ.φυλ. 91, σ.2

Λαζάρου Α., «Διεθνής επιτυχία του χορευτικού συγκροτήματος Σαμαριναίων Λαρίσης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1979, αρ. φυλ.113-114, σ.1 και 6.

Λαζάρου Α., «Στοιχεία του γλωσσικού ιδιώματος των Βλάχων ως πηγή ιστορίας του Ελληνισμού», *Ωραία Σαμαρίνα*, , Ιανουάριος – Φεβρουάριος 1979, αρ.φυλ. 105-106, σ.1

Λαζάρου Α., «Τα 200 χρόνια του Σμαήλ Αγά», *Ωραία Σαμαρίνα*, Οκτώβριος 1975, αρ.φυλ. 66, σ.6

- Λαζάρου Α., «Τα 200 χρόνια του Σμαήλ Αγιά», *Ωραία Σαμαρίνα*, Οκτώβριος 1975, αρ.φυλ. 66, σ.6
- Μ. Π., «Ο χορός του συνδέσμου Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1978, αρ.φυλ.94, σ.3.
- Μ. Π., «Οι εκδηλώσεις του Συνδέσμου Σαμαριναίων Θεσσαλονίκης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1978, αρ.φυλ. 94, σ.3
- Μπίρκας Κ., « Η πίτα του Συνδέσμου Αθηνών», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος-Απρίλιος 1979, αρ.φυλ.107-108, σ.5.
- Μπίρκας Κ., «Ο ετήσιος χορός του Σμόλικα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1979, αρ.φυλ.105-106, σ.3.
- Ντότας Α., «Ιστορικά της Σαμαρίνας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1978, αρ.φυλ.100-101, σ.5
- Παπαζήση Μ., Ποντίκας Μ., «Τα 10 χρόνια της Ωραίας Σαμαρίνας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούλιος-Αύγουστος 1980, αρ.φυλ. 123-124, σ.1
- Παπαζήσης Γ., «Χορευτικές εκδηλώσεις Συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης εις τα Τρίκαλα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1976, αρ.φυλ. 70, σ.2.
- Παπαζήσης Γ., «Χορευτικές εκδηλώσεις συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης εις τα Τρίκαλα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1976, αρ.φυλ. 70, σ.2.
- Παπαζήσης Δ., «Τι προσέφεραν οι Βλάχοι εις το γένος και την Ελλάδα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούλιος 1974, αρ. φυλ. 51, σ.4
- Παπαθανασίου Μ., «Η μάχη της Φιλουργιάς», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάιος 1975, αρ.φυλ. 61, σ.3-4
- Παπαθανασίου Μ., «Ο χορευτικός όμιλος του συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης "η Αγία Παρασκευή"», *Ωραία Σαμαρίνα*, Φεβρουάριος 1976, αρ.φυλ.70, σ.2.
- Παπαθανασίου Μ., «Το προσκύνημα της εικόνας της Αγίας Παρασκευής», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος-Απρίλιος 1980, αρ.φυλ.119-120, σ.4.

Παπαφωτίου Κ., «Το πανηγύρι του Αϊ-Λια στην Καλλονή», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούλιος 1974, αρ.φυλ.51, σ.2.

Σαμαρινιώτης Δ., «Γάμος του παλιού καιρού στη Σαμαρίνα», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούλιος 1975, αρ.φυλ. 63, σ.3.

Σβαρνόπουλος Σ., «Τα παιδιά της Σαμαρίνας», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος 1977, αρ.φυλ. 83, σ. 2

Συμπόνης Π., «Πρώτο χρυσό βραβείο στους Σαμαριναίους», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιούλιος 1978, αρ.φυλ. 99, σ.1.

Τσουπέης Β., «Ο ετήσιος χορός του συνδέσμου Κατερίνης», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος-Απρίλιος 1980, αρ. φυλ. 119-120, σ.2.

Τσούρης Γ., «Η εμφάνιση του χορευτικού ομίλου Σαμαριναίων Λαρίσης και Περιχώρων», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιανουάριος 1977, αρ.φυλ. 81, σ.3.

Τσούρης Γ., «Η εμφάνιση του χορευτικού ομίλου Σαμαριναίων Λαρίσης και Περιχώρων», *Ωραία Σαμαρίνα*, Ιανουάριος 1977, αρ.φυλ.81, σ.3.

Τσούρης Γ., «Η χοροεσπερίδα του συνδέσμου Σαμαριναίων Λαρίσης και Περιχώρων "Η αγία Παρασκευή"», *Ωραία Σαμαρίνα*, Μάρτιος 1977, αρ.φυλ. 83, σ.3.

Τσούρης Γ., «Ο χορευτικός όμιλος Λαρίσης και η δράση του», *Ωραία Σαμαρίνα*, Απρίλιος 1976, αρ.φυλ. 72, σ.2.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

Γκιούμι, Live-pedia.gr, [ιστοσελίδα],
<http://www.livepedia.gr/index.php/%CE%93%CE%BA%CE%B9%CE%BF%CF%8D%CE%BC%CE%B9> (τελευταία πρόσβαση στις 18/06/2016)

Στάθης Ε., «Σύντομη αναφορά στους Καραγκούνηδες», Η εφημερίδα του Βαλτινού, [ιστοσελίδα], http://tovaltino.blogspot.gr/2011/02/blog-post_08.html (τελευταία πρόσβαση στις 10/05/2016)

Κελίμια, wiktionary.org, [ιστοσελίδα]
<https://el.wiktionary.org/wiki/%CE%BA%CE%B9%CE%BB%CE%AF%CE%BC%CE%B9>, (τελευταία πρόσβαση στις 15/05/2016)

Χειμαδιό, lexigram.gr, [ιστοσελίδα],
<http://www.lexigram.gr/lex/eni/%CF%87%CE%B5%CE%B9%CE%BC%CE%B1%CE%B4%CE%B9%CF%8C#Hist1>, (τελευταία πρόσβαση στις 30/06/2016)